

magazin istoric

Apare din aprilie 1967
AUGUST 2022

Contra l'ennemi du
roy commoient
par un ven
dedy francoie
issurent de lée
longue et furent trois batailles
de leur gens. En la premie
re furent mis huit cens ba
chiers quatre mille archiers
et quinze cens arbalistiers.

Et de ceste avant garde fu
rent chefs le comestable
les ducs de bordeaux et de bour
bon le comte d'auvergne et de
chamont et plusieurs autres au
tres bones capitaines le comte
de vendosme et autres offi
ciers du roy furent ordonnez
a faire une escle atout quinze
cens hommes d'armes pour

magazin istoric

Anul LVI – serie nouă – nr. 8 (665)

august 2022

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Cum au reușit, la 25 octombrie 1415, câteva mii de englezi înfometate și epuizați, mulți bolnavi de dizenterie, să învingă categoric o oaste franceză mult mai numeroasă și mai bine echipată? Răspunsul îl găsiți în paginile acestui număr, a cărui primă copertă vă oferă o miniatură din Cronica lui Enguerrand de Monstrelet, cel care a fost prezent pe câmpul de bătălie și ne-a lăsat o relatare a confruntării

2 Tabloul „Constituantă” a fost realizat de Theodor Aman la comanda regelui Carol I și a fost plătit de comanditar din casetă personală. Pictura face parte din colecția Muzeului Municipiului București

3 Lord Clive (1725 – 1774), cunoscut și drept „Clive al Indiei”, este cel care, în urma victoriei de la Plassey (23 iunie 1757), a instaurat dominația colonială britanică în India. El și-a comandat o frumoasă construcție în Esher, comitatul Surrey, cunoscută sub numele de Claremont House. Lord Clive nu a apucat să locuiască acolo. Tabloul, pictat de Nathaniel Dance, ni-l înfățișează pe Lord Clive având în fundal bătălia de la Plassey

4 Una dintre zecile de piese emblematice unice din bronz descoperite în situl arheologic Sanxingdui din provincia Sichuan, din Republica Populară Chineză; caracteristicile unice ale acestor figuri umane pline de mister reflectă bogata lor lume spirituală și, probabil, și poziția socială în ierarhia locuitorilor acelei zone geografice

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**

academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-sef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stănciu

Corectura
Georgeta Apreotesci
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerale M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

august
20224 Binefacerile
îngăduinței

SENECA

5 Modelul
Ginghis Han
Calea propusă
de prințul Trubețkoi
și A.G. Dughin

T. PĂCURARU

10 Ruși și ucraineni:
o dispută identitară

I. BISTREANU

15 Ce n-a făcut
Argetoianu
și a făcut Ion Mihalache

C. PELIGRAD

MICROARHIVA
MAGAZIN ISTORIC19 1966. CIA află
despre UM 0110

M. STAN

EVENIMENT

21 Inepuizabilul
șantier arheologic
din China

A.E. BUDURA

EXCLUSIVITATE

25 Prăbușirea
podului pe care
trebuia să treacă
revoluția mondială
Independența Letoniei

Ē. JĒKABSONS

29 Amintiri,
amintiri...Proiectul
„Arhivele litoralului“

R. OANCEA

33 Să fie democrație,
primesc, dar cu dictator
„Viziratul“
în politica românească

M.E. IONESCU

38 Prin comitatul
Surrey, la pasAL.M. TĂNASE,
M. RĂDOI42 Despre
Tezaurul B.N.R.
evacuat la Moscova,
sine ira et studio

I. SCHIPOR

POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI

48 Pe strada
Clemenței

E. OLARIU

52 Cum a învins
arcul lung
cavaleria în zale

Bătălia de la Azincourt

A. OPREA

57 Husiți în Moldova
lui Alexandru cel Bun

C.-F. DOBRE

INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI

59 „Spre
îndulcirea vieții“

*Primul Teatru Național
din Craiova*

R.A. SORESCU

A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ

61 Magia firelor de păr

G. ROȘU

65 O istorie pe lună

De unde vine

„Veni, vidi, vici“

55 DE ANI

66 Concurs
la aniversare

67 La izvoarele
Rugului Aprins:
„Criterion“

M. VASILEANU

71 În memoria
copilei pierdute

*Biserica Domnească
din Bușteni*

C. MOISE

75 Cu cine
să vă fac legătura?

*Telefonistele
de odinioară*

T. STĂNESCU-
STANCIU

80 Băi de mare
la Mangalia

M.D. IONESCU,

G. GALACTION

HOOVER
INSTITUTION

82 Poveștile
emigrației

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

81 Telex

70; 83; 84

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

AL XXX-LEA
SIMPOZION
DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE
BANCARĂ
„CRISTIAN
POPIȘTEANU“

85 Frontiere,
instituții și aur
în vremuri de război

DESPRE ÎNGĂDUINȚĂ

SENECA

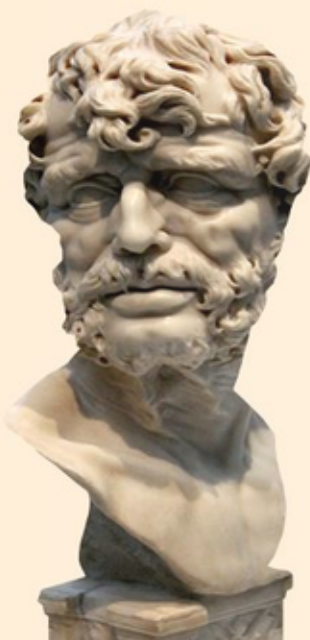
Nimeni nu va putea să-și închipuie ceva mai potrivit pentru un cârmuitor, oricum și cu orice drept ar fi fost el pus deasupra celorlalți, decât îngăduința. De bună seamă, vom mărturisi că această virtute e cu atât mai frumoasă și mai măreață cu cât puterea celui care o are e mai mare. Iar această putere nu trebuie să vatăme, dacă se conduce după legea naturii.

Căci natura l-a născocit pe rege, așa cum ne putem da seama și privind la celelalte ființe, mai ales la albine: regina lor are încăperea cea mai mare, în mijlocul stupului și la adăpost. Afară de asta, ea n-are nicio sarcină de îndeplinit, dar veghează la bunul mers al altor munci. Iar dacă și-au pierdut regina, totul se năruie. Albinele nu îngăduie niciodată mai mult de o regină și o află pe cea mai bună prin luptă. Mai mult: regina e aparte și deosebită de celelalte la înfățișare, atât ca mărime, cât și ca frumusețe.

Dar cel mai mult prin aceasta se deosebește: albinele sunt foarte furioase și, chiar dacă-s mici la trup, sunt pline de îndârjire în luptă; iar acele și le lasă înfipite în rană. Regina însă e lipsită de ac. Natura n-a vrut ca ea să fie crudă sau să-și caute o răzbunare care s-o coste mult, așa că i-a luat arma și i-a lăsat mânia fără apărare. Iată un model de preț pentru regii cei mari. Căci natura are obiceiul să-și arate mărimea în lucruri mărunte și să aducă dovezile cele mai mici pentru lucruri uriașe.

Ar trebui să ne fie rușine dacă nu tragem învățături de la ființele mărunte, de vreme ce sufletul omului ar trebui să fie cu atât mai cumpătat cu cât poate să facă mai mult rău. O, de-ar fi și pentru om aceeași lege ca și la albine: să-și sfarme mânia odată cu arma, să nu-i fie îngăduit să facă rău decât o singură dată și nici să nu-și poată vărsa mânia cu ajutorul altora! De fapt, omul ar obosi ușor de furie dacă n-ar avea cum să și-o descarce decât prin sine însuși și dacă și-ar folosi forța numai aflându-se în primejdie de moarte.

Dar nici măcar așa regele nu-și poate urma calea în siguranță; căci trebuie să se teamă tot atât cât vrea să fie temut, trebuie să ia seama la

măinile înarmate ale fiecăruia și, chiar și atunci când nu este pândit, să-și închipuie că e urmărit, iar teama să nu-l slăbească nicio clipă. Ar vrea cineva să ducă o astfel de viață, când ar putea – nefăcând rău altora și aflându-se, prin urmare, la adăpost – să-și folosească puterea pentru bunăstarea tuturor? Într-adevăr, dacă cineva crede că un rege este la adăpost acolo unde el nu oferă adăpost, se înșală. Prețul siguranței unuia este siguranța celui alt.

Nu e nevoie să-și ridice fortărețe înalte, nici coline povărnite, nici să taie coasta munților și nici să-și facă împrejurări de ziduri și turnuri nenumărate. Îngăduința îl păstrează teafăr pe rege, chiar și la loc deschis. Singurul zid de necucerit e iubirea cetățenilor.

Ce este mai frumos decât să-ți trăiești viața în mijlocul tuturor celor care-ți doresc tot binele și se roagă pentru tine, fără să fie supravegheați?

(Despre binefaceri. Despre îngăduință
De beneficiis. De clementia,
Editura Polirom, 2005)

PRINTUL TRUBETKOI ȘI ÎMPERIUL LUI GINGHIS HAN

TUDOR PĂCURARU

Pentru intelighenția rusă, prăbușirea Imperiului Rus a fost o catastrofă copleșitoare. Astfel, la câțiva ani după evenimente, în 1925, prințul Trubețkoi, aflat în exil la Viena, îi scria prietenului său, geograful Piotr Nikolaevici Savițki: „Sunt de-a dreptul îngrozit de ceea ce ni se întâmplă. Mă simt de ca și cum ne-am fi împotmolit într-o mlaștină, în care ne afundăm din ce în ce mai adânc...”

Prințul Nikolai Sergheevici Trubețkoi (1890 – 1938) a fost o figură aparte a emigrației ruse din anii 1920 – 1930. Profesor de filologie slavă la Universitatea din Viena, pionier al școlii structuraliste, a întemeiat fonologia ca ramură a lingvisticii. Dar principala sa realizare este de domeniul geopoliticii: „Doctrina Eurasiatrică”.

Spre deosebire de majoritatea intelectualilor refugiați din calea regimului bolșevic, N.S. Trubețkoi nu nutrea nostalgii țariste. Din contră, aprecia că întregul proiect țarist, începând cu Petru cel Mare, a mers pe un

„Visul său se-nfiripează și se-ntinde vulturește,
An cu an împărăția tot mai largă se sporește”
(Mihai Eminescu, Scrisoarea a III-a)

drum greșit: europenizarea. Iar această opțiune, pe care o apreciază a fi total nepotrivită popoului rus, nu putea duce decât la destrămarea. Fiindcă „Noi, rușii, nu suntem mai puțin diferiți de Europa decât sunt iranienii sau indienii. Bineînțeles, avem în comun rădăcinile greco-romane, dar această moștenire a trecut printr-o schismă care a început în secolul VI, când Imperiul de Apus s-a depărtat de Bizanț și apoi a dispărut sub atacurile triburilor germanice. [...] Noi, rușii, am adoptat creștinismul după Bizanț și am păstrat curată această tradiție a creștinismului oriental, până în ziua de azi.”

În plan politic, greșeala fundamentală a țarismului a fost, în opinia sa, promovarea conceptului de „Națiune Oficială”, de inspirație franceză. Definind apartenența la „Națiunea Oficială” prin aderența la cele trei valori „Pravoslavie, Samoderjavie, Narodnost” (Ortodoxie, Autocrație, Naționalitate), Romanovii nu au făcut decât să

reproducă în oglindă conceptul republican francez de „Națiune Civică”, bazat pe „Libertate, Egalitate, Fraternitate”. Iar acest concept de origine europeană este profund nepotrivit populației imperiului care, sub aspect antropologic, chiar rasial, este eurasiatrică, iar nu europeană. „În venele rușilor, sângele turcic se amestecă cu cel ugro-finic și slav [...] și adesea se uită că frații noștri (dacă nu frați prin limbă sau credință, apoi frați prin sânge, caracter și cultură) sunt nu numai slavii, ci și turanicii.” De aceea, unificarea statală a Imperiului Rus în jurul unor concepte europene nu putea duce decât la destrămarea, la catastrofă. Fiindcă, în viziunea sa, „Europa este principalul dușman al neamului omenesc”!

Iar după ce reușise de două ori să inoculeze Rusiei o falsă conștiință de sine, Europa se pregătea să profite de situație. În viziunea lui N.S. Trubețkoi: „Acum Rusia a intrat într-o nouă epocă a existenței sale,

Imperiul lui Gînghis Han,...

o epocă ducând la pierderea independenței. În viitor, Rusia va fi o colonie, ca India, Egiptul sau Marocul.“ Fiindcă „Europenii privesc Rusia ca pe o potențială colonie. Dimensiunile ei vaste nu îi deranjează. Sub aspectul populației, India e mai mare decât Rusia, dar Anglia și-a însușit întreaga țară. Ca dimensiuni, Africa e mai mare decât Rusia, dar a fost împărțită între mai multe state romano-germanice. Probabil că același lucru se va întâmpla cu Rusia, un teritoriu unde cresc anumite plante și unde anumite minerale sunt disponibile.“

De aceea, în opinia lui N.S. Trubețkoi, Rusia trebuie să-și reunească cât de curând Imperiul, pentru a evita să devină o colonie a Europei. Fiindcă bolșevicii tocmai făceau aceeași greșală: încercau să reunească țara în jurul unei filosofii politice europene, marxismul. Iar această filosofie politică de origine „romano-germană“ este, din nou, total nepotrivită reali-

tăților Rusiei: „Împărțirea între proletariat și burghezie este, în ce privește multe popoare ale U.R.S.S., fie cu totul impracticabilă, fie complet irelevantă și artificială. [...] De aceea, idei precum dictatura proletariatului, conștiința și solidaritatea proletariatului sau ura de clasă se vor dovedi până la urmă ineficiente în lupta împotriva aspirațiilor naționaliste și separatiste ale popoarelor din U.R.S.S.“

Pentru a împiedica o nouă destrămare, re-unificarea Imperiului trebuie să fie făcută printr-o „revoluție a conștiinței de sine“, pe baza mult mai profundă a „Frăției Eurasiatice“. „În Frăția Eurasiatică, popoarele sunt legate unele de altele nu printr-un număr de caracteristici unilaterale, ci prin soarta lor istorică comună. Eurasia este un întreg geografic, economic și istoric. Soarta popoarelor eurasiatice este împletită într-un nod puternic, pe care nu-l poți desface...“

Reluând ideile lui Piotr Nikolaevici Savițki, N.S. Trubețkoi aprecia că această „comunitate de soartă istorică“ este expresia „obiectivă“, ba chiar „istoric inevitabilă“ a geografiei Eurasiiei, determinată de zonele de vegetație și sistemul hidrografic, care configurează un teritoriu distinct și coerent. Această

... sursa de inspirație pentru prințul Trubețkoi, ...

determinare geografică a dus la formarea și dezvoltarea unei civilizații și culturi distincte, care a absorbit și amestecat elemente asiatice și europene, transformându-le într-o sinteză cu individualitate proprie. Pentru prima dată, aceasta s-a exprimat sub forma unui Stat Eurasiatic Unitar în secolul al XII-lea, sub domnia lui Gînghis Han. Întrucât cauzalitatea ultimă a apariției Statului Eurasiatic nu este istorică, ci determinată de realități geografice, soluțiile adoptate de Gînghis Han acum opt secole sunt la fel de relevante și în prezent.

Nu este limpede dacă, promovând ideea „creării unui mare stat eurasiatic care să se întindă

Proiectul
lui Petru cel Mare,
europenizarea Rusiei,
a împins țara
pe o cale greșită

... devine
„Lumea rusă“
pentru
urmașul Dughin

Rușii au păstrat
tradiția
creștinismului oriental
curată până astăzi

pe două continente, întemeiat pe moștenirea lui Gînghis Han“, N.S. Trubețkoi avea o reprezentare clară a metodelor folosite de cuceritorii mongoli pentru a-și întemeia Imperiul – anume, terorismul și genocidul. Reiese însă limpede faptul că, în concepția lui N.S. Trubețkoi, Rusia poate evita să devină o colonie a Europei numai promovând un „naționalism pan-eurasiatic“, temelie ideologică a renașterii Imperiului lui Gînghis Han. „Fiecare cetățean al Statului Eurasiatic trebuie să fie conștient nu numai de apartenența sa la cutare popor (sau cutare familie de popoare), ci și de faptul că respectivul popor e parte a Națiunii Eurasiatice. [...] Naționalismul pan-eurasiatic trebuie să se construiască ca o extensie a naționalismului fiecăruia dintre aceste popoare eurasiatice.“

În viziunea geopoliticianului

*Atunci când
Vasili Vereșciaghin,
pictor rus
care a însoțit
armatele țariste
în campaniile
din Asia Centrală,
a expus prima oară,
în Germania,
„Apoteoza războiului“,
în 1871,
a stîrnit mânia
nu doar
a autorităților ruse,
ci și a celor germane*

rus, acest meta-naționalism de sinteză ar urma, printr-o „revoluție a conștiințelor“, să se substituie vechiului naționalism velicorus. „Nu există cale de întoarcere la vremurile când rușii erau singuri stăpînitori ai teritoriului statului și e limpede că niciun alt popor nu poate juca acest rol. În consecință, substratul național al statului odinioară cunoscut ca Imperiul Rus și în prezent numit U.R.S.S. poate fi numai produsul tuturor popoarelor care îl locuiesc: o națiune multiethnică, care are propriul său naționalism. Numim această națiune Poporul Eurasiatic, teritoriul său Eurasia, iar naționalismul său, Eurasianism.“

Viziunea „eurasiatică“ a lui N.S. Trubețkoi se dorea a fi percepută ca trans-națională sau mai precis supra-națională, opusă naționalismelor

*Militînd
pentru „crearea
unui mare stat eurasiatic
care să se întindă
pe două continente,
întemeiat pe moștenirea
lui Gînghis Han“,
Trubețkoi lua în calcul
și metodele
folosite de mongoli?
Pîrjolirea Suzdalului,
în secolul al XIII-lea*

particulare (inclusiv cel rus), care sunt sistematic prezentate ca factori dizolvant. Dar, dincolo de aceste aparențe, se zărește adesea substratul șovin, velicorus. Poporul rus și numai el e moștenitorul istoric direct al Imperiului Mongol. „Expansiunea Rusiei spre Răsărit a refăcut cu exactitate contururile Imperiului lui Gînghis Han. Noi am construit din nou acest imperiu, nu numai de la Est la Vest, precum au făcut mongolii, ci și de la Vest la Est.“

A același iz de șovinism velicorus deghizat sub aparența trans-naționalismului răzbate atunci când N.S. Trubețkoi afirmă că popoarele nord-slave (ucraineni, belaruși) nu sunt decât „individualizări ale culturii rusești“, fețe ale aceleiași identități etnice unice, velicoruse.

Și în fond, acum un secol, ce șansă ar fi putut avea tătarii sau bașkirii, ciuvașii, iakuții sau ceremușii să devină purtători de stindard ai „revoluției conștiințelor“, să conducă „Poporul Eurasiatic“ pe calea „eliberării

Europa este
principalul dușman
al neamului omenesc

*Se pare
că nu toată lumea
din Federația Rusă
a înțeles avertismentul
prințului Trubețkoi
privind greșeala
săvârșită
de bolșevici,
care au încercat
să reunifice țara
în jurul unei
filosofii politice
europene, marxismul,
total nepotrivită
realităților Rusiei*

**Europeanii privesc Rusia
ca pe o potențială colonie**

În viziunea mult mai tranșantă a lui A.G. Dughin, adversara Eurasiei nu mai este doar Europa, ca pe vremea lui Trubețkoi, ci întreaga Lume Euroatlantică, în frunte cu Statele Unite. Pentru A.G. Dughin, existența popoarelor slave diferite de cel rus nu constituie numai „o minciună”, ci și un obstacol în calea aspirațiilor imperiale eurasiatice. Mai ales „suveranitatea ucraineană reprezintă un pericol uriaș pentru întreaga Eurasie. Controlul militar și politic total al întregii coaste de nord a Mării Negre este un imperativ absolut al geopoliticii ruse. Ucraina trebuie să devină o provincie administrativă a statului centralizat rus... Ucraina reprezintă un pericol enorm pentru toată Eurasia.” Ideile lui Dughin au pătruns în mediile politice de vârf ale Federației Ruse prin adeptul său, Vladislav Iurievici Surkov, fost director adjunct al

de ideea fixă europeană”? Pentru N.S. Trubețkoi, e limpede că rușii și numai rușii sunt singurii chemați „în mod firesc” să le arate calea celorlalte popoare ale Eurasiei: „Poporul rus, care până la Revoluție era singur stăpân al întregului teritoriu al Rusiei – Eurasiei, iar acum este primul (ca număr și semnificație) dintre popoarele Eurasiei, în mod firesc trebuie să constituie un exemplu pentru ceilalți”. Atunci când prințul Trubețkoi afirmă: „Noi am construit din nou acest imperiu”, pentru dânsul, „noi” înseamnă „noi, rușii”, iar „imperiul” înseamnă „Imperiul Rus”.

Istoria a luat însă alt curs: reconstrucția statală stalinistă a urmat modelul țarist, și nu pe cel mongol. Iar nu eurasiatismul, ci marxism-leninismul a servit drept pretext „ideocratic” al acestei reconstrucții statale neo-țariste. Ca urmare, în perioada sovietică, teoriile prințului Trubețkoi privind „marele stat eurasiatic care să se întindă pe două continente, întemeiat pe moștenirea lui Ginghis Han” au rămas o curiozitate cunoscută numai de câțiva specialiști. Dar predicția lui N.S. Trubețkoi privind caracterul instabil al soluției unificatoare bolșevice s-a împlinit. Iar pe fondul evoluțiilor

lor socio-economice și politice catastrofale ale anilor 1990, *intelligenția* rusă a reînceput să caute soluții de perpetuare a Imperiului. Operele lui N.S. Trubețkoi au fost pentru prima dată publicate în Rusia, în 1991 – 1992. În context, doctrina eurasiatică a fost preluată, perfecționată și popularizată de controversatul filosof Aleksandr Ghelievici Dughin, fost angajat al KGB, profesor al Universității de Stat din Moscova, a cărui puternică influență în mediile militare și decizionale rusești se întemeiază pe lucrarea sa din 1997, *Bazele geopoliticii: viitorul geopolitic al Rusiei*.

*Drapelul U.R.S.S. scos de la naftalină,
la defilarea pentru Ziua victoriei din 2021*

*Soci,
14 mai 2018:
reuniune
a Consiliului
economic
suprem eurasian*

Administrației Prezidențiale, fost viceprim-ministru al Rusiei și până în 2020 consilier al președintelui Rusiei, Vladimir Vladimirovici Putin.

Pentru a nu alarma inutil străinătatea, A.G. Dughin evită să precizeze expresia „Imperiul lui Ginghis Han”, pe care o înlocuiește cu „Lumea rusă”, care ar cuprinde toate teritoriile unde trăiesc vorbitori ai limbilor slave. Expresia e folosită ca sinonim eufemistic pentru viitorul Imperiu Rus. Astfel, în viziunea viceprim-ministrului V.I. Surkov, „Lumea rusă este mai mare decât Rusia însăși. Pentru că suntem de

fapt un popor dispersat, populația noastră se întinde mult dincolo de granițele noastre. Ce este «Lumea rusă» pentru mine? Este pretutindeni acolo unde oamenii vorbesc limba rusă și gândesc ca rușii, respectă cultura rusă”. „Lumea rusă” e temelia etnică „dispersată” pe care se preconizează ridicarea unui nou imperiu, „Rusia Mare”, cuprinzând toate popoarele slave, ale căror state naționale (Ucraina, Belarus, Polonia, Cehia, Slovacia, Serbia etc.) sunt „nimicuri”, în viziunea sa. Cum se exprima A.G. Dughin într-un discurs cu public numeros, în 2012: „Am vărsat mări de

*Potrivit lui Dughin, „Ucraina trebuie să devină
o provincie administrativă a statului centralizat rus...
Ucraina reprezintă un pericol enorm
pentru toată Eurasia”; demonstrație pro-occidentală la Kiev,
în vremea când Kremlinul încă mai spera
că „naziștii” nu vor reuși să ducă țara către Europa*

**Lumea rusă
este pretutindeni
acolo unde
oamenii vorbesc limba rusă
și gândesc ca rușii**

sânge, ale noastre și ale altora, pentru a făuri Rusia Mare.”

In Rusia surprinzător de mare, întrucât, cu același prilej, A.G. Dughin arăta: „Imperiul global american se străduiește să aducă toate țările lumii laolaltă, sub controlul său... Suntem ultimul obstacol care-i împiedică să constituie un imperiu global al răului. Agenții lor [...] fac totul pentru a slăbi Rusia, pentru a ne aduce sub controlul lor total. Pentru a rezista în fața acestei amenințări existențiale, trebuie să ne mobilizăm, să fim uniți!” Fiindcă numai astfel, prin confruntarea cu Occidentul, cu „Inamicul Etern, Rusia ar putea reînvia, ar putea deveni un *Imperiu Eurasiatic Mondial*”. Iar acest punct de vedere a fost preluat de vicepreședintele Consiliului de Securitate al Rusiei, fostul președinte și prim-ministru Dmitri Anatolievici Medvedev: „Ucraina e un stat nazist, ca și al Treilea Reich, și trebuie denazificată. Rezultatul va fi prăbușirea statului ucrainean, prim pas al realizării Eurasiei, de la Lisabona la Vladivostok.” Este ceea ce A.G. Dughin numește „Noua Ordine Mondială Eurasiatică”: nu eliberarea Rusiei de sub colonialismul european, cum dorea prințul Trubețkoi, ci extinderea asupra lumii întregi a imperiului rusesc.

Iar aceasta este, pentru adepții Eurasianismului, semnificația momentului istoric pe care îl trăim. ■

În numărul trecut al revistei am oprit incursiunea în istoria Statului Kievean Rus' (Magazin istoric, nr. 5 – 7/2022) la domnia lui Iaroslav cel Șchiop, denumit peste secole cel Înțelept (1019 – 1054), fiul lui Vladimir, cel care i-a creștinat pe supușii săi în 988. „Copiii mei – lăsa scris cu limbă de moarte Iaroslav în testamentul său –, iubiți-vă unul pe altul [...] Dacă veți trăi cu dragoste între voi, Dumnezeu va fi cu voi. El vă va învinge toți dușmanii și veți putea trăi în pace; dacă veți începe să vă urăți unul pe altul, să vă certați, atunci veți pieri voi înșivă“.

Să urmărim în continuare evenimentele.

RUȘII ȘI UCRAINENII – UN SINGUR POPOR? ISTORIE, LEGENDĂ, POLITICĂ

ION BISTREANU

Marele duce Iaroslav nu a uitat propria experiență trăită în conflictul fratricid izbucnit după moartea tatălui și a definit clar în testamentul său drepturile moștenitorilor și succesiunea la tron. Fiul cel mare, Izyaslav, a primit pământurile Kiev și Novgorod, urmând a ocupa tronul de mare duce. Lui Svyatoslav i-au revenit ținuturile Cernigov și Murom, care se întindeau de la Nipru până la Volga de-a lungul Desnei și Okăi. Vsevolod a moștenit ținutul Pereiaslav de la marginea stepei, precum și îndepărtatul ținut Rostov-Suzdal. Vyaceslav s-a mulțumit cu un tron modest la Smolensk, iar Igor a fost numit prinț de Volîn. În ținutul Polotsk a rămas să domnească un nepot, Vseslav Bryacislavici. În același timp, Iaroslav i-a îndemnat să trăiască în dragoste și armonie între ei și să acționeze împreună împotriva dușmanilor, pentru a evita „moartea pământului rus', pe care tații și buncii l-au dobândit cu mari osteneli“.

Igor și Vyaceslav au decedat (primul chiar înaintea tatălui), posesiunile lor fiind împărțite între ceilalți trei frați; cel mai avantajat a fost Izyaslav, care stăpânea aproape tot vestul Niprului. Aproape toate ținuturile de la est de Nipru i-au revenit lui Svyatoslav. Vsevolod a primit ținuturile din regiunea Volga Superioară. Ulterior, cei trei și-au înzestrat membri ai familiilor lor cu orașe și volosturi (mici unități administrative rurale).

Bătălia de la Alta, 1068

Prințul Vseslav de Polotsk, nepot al lui Iaroslav, traversând Niprul (1067)

OTRAVĂ SUB UNGHIE

Așa cum a fost concepută, această împărțire nu însemna dezintegrarea în posesiuni separate a Statului Kievean Rus', ci era gândită ca o federație de principate, o posesiune patrimonială comună, în care marele duce acționa ca administrator suprem, iar ceilalți frați moștenitori apăreau mai degrabă ca guvernatori care își onorau fratele mai mare.

Spre meritul lor, cei trei frați au trăit în armonie aproape două decenii, respectând voința tatălui lor, formând un fel de „triumvirat princiar” în soluționarea unor chestiuni de guvernare și în lupta împotriva pericolelor din afară.

Au adoptat mai multe legi sub titlul *Adevărul Iaroslaviciilor*, care au completat și dezvoltat articolele *Pravilei ruse* a tatălui lor, printre care interzicerea pedepsei cu moartea, admisă doar pentru infracțiuni deosebit de grave, abolirea regulii „sânge pentru sânge” pentru tâlharii care își omorau victimele și înlocuirea acesteia cu recompensarea rudelor celor uciși („golovni-

cestvo”) și cu o amendă („vira”) care intra în vistieria prințului. Au terminat și extins marea Lavră (mănăstirea) Pecerskaia din Kiev, fondată de tatăl lor și care a funcționat ca o academie ecleziastică.

Pentru prima oară în dinastia Rurikizilor, au apărut conflicte între unchi și nepoți din cauza pretențiilor la moșteniri. În 1064, un nepot, Rostislav, a luat cu forța ținutul Tmutarakan de la unul dintre fiii lui Svyatoslav, însă și-a atras repede dușmănia vecinilor – grecii din Korsun (Cherson) și kasogii caucazieni –, forțați să-i plătească tribut. Aceștia au hotărât să-l omoare. O căpetenie greacă locală a venit în vizită și i-a propus să bea împreună o cupă de vin, pentru

bună înțelegere și prietenie, el sorbind primul. Apoi i-a întins-o lui Rostislav, după ce a muiat cu îndemănare degetul mic în cupă. Sub unghie se afla otravă, care și-a făcut efectul după opt zile.

Pretenții a ridicat și un alt nepot – prințul Vseslav de Polotsk, rămas în istorie ca un prinț crud și viclean. Din naștere, avea pe cap o capotă (membrană), vrăjitorii spunându-i mamei sale că aceasta va trebui să fie acoperită cu un bandaj pentru tot restul vieții, fiind un semn de noroc. Oamenii, care atribuiau puteri magice celor care aveau asemenea semne, l-au poreclit „Vrăjitorul”, el fiind și eroul mai multor povești populare despre vârcolaci și dragoni. Întrucât tatăl său nu fusese inclus în ierarhia celor care urma să devină mari duci de Kiev, era considerat „izgoi” (proscris); a decis să-și extindă prin forță posesiunile. A asediat Novgorodul, a incendiat o parte din oraș și a furat candelabrele și clopotul din Catedrala locală Sfânta Sofia, pe care le va instala peste câțiva ani, după ce s-a creștinat, în biserica de la Minsk (centrul principatului Polotsk). Izyaslav și frații au ripostat: au cucerit orașul Minsk, au ucis toți bărbații și au dus în sclavie

Izyaslav I (1054 – 1078), fiul cel mare al lui Iaroslav, ia prânzul împreună cu alți comeseni

Filă din „Izbornikul lui Svyatoslav”
(sau „Antologiile lui Svyatoslav”),
manuscris din anul 1073,
primul dintre
cei doar trei ani ai domniei
lui Svyatoslav al II-lea

femeile și copiii. Vseslav a fost luat prizonier.

DISPUTA DIN JURUL LUI VLADIMIR MONOMAHUL

Pericolul invaziilor nomazilor de stepă, eliminat cu trei decenii în urmă de Iaroslav cel Înțelept prin victoria asupra pecenegilor, a reapărut. De data aceasta, invadatorul era mai numeros și mai periculos – cumanii (triburi turcice nomade, numite de rusini *polovțieni* sau *polovți*), care, în 1068, au atacat ținuturile de graniță înfrângând armata kievenilor în bătălia de pe râul Alta. Izyaslav s-a retras în Capitală, dar populația i-a cerut ultimativ să se reîntoarcă la luptă. Acesta a refuzat. În oraș s-a iscat o rebeliune, palatul marelui duce a fost devastat, iar prințul Vseslav a fost eliberat și proclamat mare duce. Tulburările s-au răspândit și în alte regiuni, în special în unele sate

necreștinate, unde cei nemulțumiți au fost instigați de preoți păgâni. Izyaslav a fost nevoit să fugă și s-a refugiat la Curtea regelui Poloniei. Cu ajutorul acestuia și-a recăpătat tronul după câteva luni. Însă a pierdut Novgorodul, ocupat între timp de fratele său Svyatoslav.

Curând, notează cronicarul Nestor, „între frații Iaroslavici s-a strecurat diavolul discordiei”. În 1073, Izyaslav a fost nevoit să fugă din nou peste hotare, după ce frații săi l-au acuzat că ar fi trădat trecând de partea lui Vseslav. Svyatoslav s-a instalat pe tronul Kievului. A decedat peste trei ani, Izyaslav întorcându-se la Kiev după ce s-a împăcat cu ultimul său frate, Vsevolod, căruia i-a oferit principatul Cernigov.

Pacea internă aparentă va fi din nou tulburată de doi fii ai defunctului Svyatoslav care, cu sprijinul unor trupe cumane, atacă Cernigov, revendicând ca propriul lor patrimoniu (*otcina*); în bătălia care are loc, Izyaslav îi învinge pe atacatori, dar moare și el, străpuns de sulița unui luptător cuman.

După moartea fratelui, Vsevolod a devenit mare duce, posedând principatele Kiev,

Bătălia de la Nejatina niva
(3 octombrie 1078),
lângă Cernigov,
unde și-a pierdut viața
marele duce Izyaslav
(filă din „Cronica Radziwill”)

Cernigov și Pereiaslav. Lunga lui domnie (15 ani) a fost marcată de confruntările interne generate de noua generație de prezumtivi moștenitori ai orașelor și satelor și de înmulțirea incursiunilor cumanilor, care au devastat regiunile din sud. Adesea, la chemarea prinților prinși în conflicte interne, nomazii veneau chiar fără a cere recompensă, deoarece își primeau răsplata din jefuirea orașelor și satelor. Vsevolod a fost un prinț cinstit, iubitor de dreptate, dar slab, fără

Izyaslav și Vsevolod se întâlnesc și pun la cale
acțiuni contra polovțienilor (imagine din aceeași „Cronică”)

inițiativă: „oamenii nu au mai avut acces la justiția prințului, judecătorii au devenit corupți și venali“ (*Cronica lui Nestor*). A preferat implicarea fiului său Vladimir, prinț de Cernigov, în soluționarea unor treburile de stat mai dificile. Acesta din urmă a condus, în numele tatălui, 13 bătălii cu cumanii sau cu unele rude.

La începutul secolului al XII-lea Vladimir va ajunge mare duce al Kievului, sub numele de Vladimir al II-lea Monomahul (mama lui, Ana, fusese fiica împăratului bizantin Constantin al IX-lea Monomahul).

Conform unei legende, des evocată de istorici ruși și sovietici, împăratul bizantin Constantin al IX-lea Monomahul i-ar fi trimis nepotului său la încoronarea ca mare duce de Kiev o cușmă bogat împodobită cu pietre prețioase și perle.

Legenda privind originea cușmei a fost larg răspândită de-a lungul timpului, adusă în sprijinul tezei istoriografiei ruse privind succesiunea puterii suveranilor ortodocși ruși de la prinții Rurikizi, rude prin alianță cu împărați bizantini. Legenda a fost elaborată în *Povestea prinților de Vladimir* și a servit drept unul dintre temeiurile teoriei politico-religioase „Moscova, a treia Romă“.

Istoricii ucraineni contestă, în primul rând, faptul că tatăl lui Vladimir al II-lea ar fi fost căsătorit cu fiica împăratului Constantin al IX-lea, argumentând că nu există atestări istorice că împăratul bizantin ar fi avut o fiică numită Ana și, ca atare, epitetul de Monomahul ar fi o invenție a istoriografiei rusești și sovietice; în al doilea rând, un asemenea dar, chiar dacă ar fi

Henric al IV-lea, împăratul Sfântului Imperiu (1084 – 1105), se va căsători, în al doilea mariaj, cu Adelaide de Kiev

fost trimis de împăratul bizantin, ar fi fost un semn de supunere față de destinatar, ceea ce era contrar regulilor ierarhice ale vremii; în al treilea rând, Vladimir Monomahul a devenit mare duce mulți ani după moartea împăratului (care, într-adevăr,

murise în urmă cu 50 de ani). Disputa între istorici continuă.

Cușma lui Monomahul a fost folosită pentru prima oară în Rusia în anul 1498, la ceremonia de încoronare a lui Dmitri (în vârstă de 15 ani), fiul Ilenei Voloșanca, fiica lui Ștefan cel Mare, noră a kneazului moscovit Ivan al III-lea (*Magazin istoric*, nr. 5/2012). Din 1721, la sărbătorile de încoronare cușma a fost înlocuită cu coroana Imperiului Rus. În prezent este păstrată în Sala Armelor din Kremlin. Rușii au dat numele „Vladimir II Monomahul“ unui crucișător al marinei imperiale ruse (1881) și unui submarin nuclear al Federației Ruse (2012).

UN NOU RĂZBOI CIVIL

Una dintre fetele lui Vsevolod, Eupraxia, s-a căsătorit cu un conte german și, după moartea acestuia, cu Henric al IV-lea, împăratul Sfântului Imperiu Roman, fiind încoronată împărăteasă cu numele de Adelaide. Peste câțiva ani, în

Izyslav împreună cu mitropolitul Gheorghi discută despre construcția unei noi biserici

timpul unei campanii militare a împăratului în Italia, a fugit din mănăstirea în care era sechestrată și, la incitarea Papei Urban II, în fața unui sinod bisericesc, și-a acuzat soțul de orgii și ritualuri satanice.

La sfârșitul secolului al XI-lea, în Statul Kievean au început dese războaie civile. Familiile Rurikizilor crescuseră în dimensiune, multiplicând proporțional și luptele fratricide, care au divizat și au devastat pământurile ruse. Din păcate, nu existau niște reguli clare privind drepturile ereditare. Conform vechiului obicei, cel mai mare din familie urma la tron, însă odată cu creștinarea apăruse și legea bizantină, care recunoștea moștenirea puterii numai pentru urmașii direcți: fiul trebuia să moștenească tatăl, ocolind alte rude.

La inițiativa prințului de Cernigov, Vladimir, în 1097, a avut loc prima Adunare a prinților rusini în orașul Liubeci (din regiunea Cernigov, în Ucraina de azi), la care au luat parte șase prinți. Temându-se de un complot, marele duce al Kievului a refuzat invitația.

Adunarea a adoptat principiul patrimoniului, prin care fiecare prinț moștenește pământu-

Vladimir Monomahul ...

rile deținute de tatăl său, având control și autoritate deplină asupra acestora. A început astfel formarea unui nou sistem politic bazat pe apariția unor mari proprietăți asupra terenurilor feudale concentrate în mâinile diferitelor ramuri ale dinastiei Rurikide. Prin deciziile luate la Adunare privind împărțirea celor 12 principate între cei șase prinți, statul unitar formal s-a transformat într-un grup de state independente, unite într-o federație *sui-generis*, în care problemele de interes comun urma să fie soluționate la Adunările princiare.

Deciziile Adunării nu au afectat regulile ocupării tronului

de la Kiev: sistemul „rotirii” a continuat să funcționeze în cadrul principatelor patrimoniale, precum și în ceea ce privește tronul Kievului. Au fost excluși doar potențialii moștenitori ai lui Svyatoslav (care îl înlăturase de la putere pe fratele său Izyaslav), întrucât s-a considerat că, *de jure*, domnia sa pe tronul Kievului a fost o uzurpare. Sistemul „rotirii” sau sistemul *lestva* („scară”) a fost un sistem de succesiune colaterală în care tronul trecea nu liniar de la tată la fiu, ci lateral, de la frate la frate, și apoi la fiul mai mare al fratelui mai mare care a succedat tronului.

Principii au decis, de asemenea, să desfășoare o campanie comună împotriva cumanilor.

Pacea de după Adunare s-a dovedit a fi iluzorie. Sărutarea crucii care a consfințit înțelegerea principilor de a pune capăt disputelor dintre ei a fost uitată repede. A izbucnit un nou război civil, care avea să dureze peste un deceniu. Semnele decăderii Statului Kievean au devenit tot mai vizibile, dezintegrarea sa graduală în diferite puteri regionale rivale continuând de-a lungul secolului al XII-lea. La acest proces au contribuit și Crucia-tele, care au accelerat declinul Constantinopolului, principalul partener comercial. Diminuarea puterii Imperiului Bizantin a făcut ca Europa de Vest să își creeze noi căi comerciale spre Orientul Apropiat și Asia și, în același timp, să scadă și rolul cunoscutei rute comerciale „de la varegi la greci”, piatră de temelie a bogăției și prosperității Kievului.

(Va urma)

... și cușma sa cu pietre prețioase

OFITERUL MUSCELEAN ION MIHALACHE

COSTIN PELIGRAD

Unul dintre cei mai importanți oameni politici din istoria României, o personalitate marcantă a Muscelului, fondatorul Partidului Țărănesc, vice-președinte, apoi președinte al Partidului Național-Țărănesc, deputat și ministru, Ion Mihalache (1882 – 1963) a rămas în istoria națională drept principalul reprezentant al țăranimii pe scena politică interbelică și un luptător îndârjit pentru drepturile țăranului român. Mai puțin cunoscut și studiat este faptul că Mihalache, în momentele în care a fost chemat la luptă sub culorile patriei, și-a îndeplinit cu cinste obligațiile militare, reușind să se distingă pe câmpul de onoare și să intre în pleiada de ofițeri-eroi musceleni.

Ion Mihalache în costum național

Tânărul învățător din Topoloveni și-a satisfăcut stagiul militar obligatoriu în perioada 1 noiembrie 1903 – 3 noiembrie 1904, fiind încorporat soldat TR în Regimentul „Muscel”, Nr. 30, din Câmpulung. A participat la manevrele militare din anul 1908 și a fost mobilizat cu aceeași unitate în campania din Bulgaria, din vara anului 1913 (*Magazin istoric*, 12/2003).

Nevoia de ofițeri a armatei române l-a mutat de la catedră, pe băncile Școlii Pregătitoare a Ofițerilor de Rezervă, din cadrul Regimentului 4 „Ilfov” Nr. 21, unde l-a avut coleg pe fratele său, Dumitru Mihalache, învățător la Leordeni (județul Muscel). Absolvind amândoi cursurile, au fost înaintați la gradul de sublocotenent de

rezervă prin Înaltul Decret Nr. 3.208/1914 și au fost repartizați Regimentului 70 Infanterie, care avea garnizoana în orașul de reședință al județului Muscel.

O PIERDERE DUREROASĂ

Odată cu mobilizarea armatei române din august 1916, sublocotenentul Ion Mihalache a primit comanda plutonului 2, al companiei 2, din batalionul 1. Regimentul său a primit botezul focului în luptele din Dobrogea, în tranșeele dintre localitățile Cocargea și Enigea. În sectorul ocupat de unitatea muscelană, sublocotenentul Ion Mihalache a întreprins cu succes, în fruntea

Imagine din Câmpulung Muscel la începutul secolului XX

subunității sale, două recunoașteri ofensive, în zilele de 9 și 14 septembrie, dovedind că posedă calități de bun ofițer de front, păstrându-și sângele rece, chiar și în cele mai dificile situații.

În timpul manevrei de la Flămânda, Regimentul 70 Infanterie a primit însărcinarea de a trece la ofensivă pe tot frontul său, pentru a fixa inamicul pe poziție și pentru a-l obliga să nu își poată deplasa rezervele. Astfel, în ziua de 21 septembrie, batalionul 1 din care făcea parte sublocotenentul Mihalache a primit ordin de atac pentru a ocupa un punct strategic pe drumul Cocargea – Adamclisi. Soldații musceleni au reușit să ocupe poziția indicată, dar fiind puternic contraatacați de inamic s-au retras în dezordine. Sublocotenentul Mihalache, aflat în fruntea subunității sale, a reușit să restabilească ordinea în rândul ostașilor ce încercau să scape de furia bulgarilor și din proprie inițiativă a atacat „cu violență o trupă inamică ce încerca să învâluie flancul stâng al batalionului”. În această acțiune, plutonul lui Mihalache a respins adversarul cu baionetele, provocându-i pierderi mari.

*Dumitru
Mihalache*

După două zile de la acest eveniment, Mihalache avea să treacă printr-o grea încercare, la aflarea vestii că fratele său, Dumitru, a fost rănit în abdomen și evacuat în spatele frontului, în timpul unui atac similar. „L-am găsit culcat pe spate, cu ochii-n lacrimi, slăbit. «Nu-i tocmai greu, iacă glonte aici, în pântec, n-am lăsat sanitarul să-l scoată, că mă doare rău. M-a adus ordonanța, am venit în cămașă, bulgarii m-au urmărit cu mitralierele, m-am ascuns în niște gropi [...]» Am stat de vorbă cam un ceas, să plece nu era chip, de gloanțele care plouau [...] Ne-am sărutat de mai multe ori, l-am lăsat și m-am întors la pluton [...] Pe el l-au evacuat, unde, nu știu.”

Dumitru Mihalache, fratele mai mic al sublocotenentului Ion Mihalache, a luat parte la luptele purtate de Regimentul 70 Infanterie în Dobrogea (septembrie 1916), unde a fost rănit și evacuat. După externarea din spital, a fost repartizat Regimentului 61 Infanterie. Și-a găsit sfârșitul la 19 sau 20 noiembrie 1916, în încleștările din timpul retragerii din județul Vlaşca.

După luptele din Dobrogea, ostașii musceleni au fost transferați chiar pe frontul de la Câmpulung, unde au avut șansa să-și apere propriile familii, pământuri și gospodării. În noaptea de 3 spre 4 octombrie, batalionul 1 din Regimentul 70 a intrat în luptă pe pantele vestice ale muntelui Mateiaș, fără nicio pregătire de artilerie, punând stăpânire pe Valea Pravățului (cota 895), punctul fierbinte al alinamentului. În această luptă, plutonul sublocotenentului Mihalache s-a distins ca o subunitate destoinică, izbutind să ocupe dealul Plăișorul Mic. Mihalache a câștigat respectul superiorilor și admirația trupei, fiind citat pe unitate pentru „iscusință și bravură, spirit de jertfă și hotărârea cu care a atacat, cucerind pozițiile inamicului” și a fost înaintat la gradul de locotenent în ziua de 1 noiembrie 1916.

SERIOS ȘI DE MULTĂ ÎNCREDERE

În timpul retragerii Armatei Române spre Siret, locotenentul Mihalache și-a îndeplinit cu

Colonelul
Grigore Grecescu

cinste îndatoririle de ofițer în situații extrem de dificile, precum luptele de la dealul Cireșul – sat Suslănești (județul Muscel), unde subunitatea sa a reușit să salveze casa de bani a Corpului 2 Armată, sau în încleștările de la

Voinești, Vulcana, Loloiasca și Mizil, în care a respins toate hărțuirile inamicului.

Ajuns în Moldova, Regimentul 70 Infanterie a fost îndreptat în direcția Varnița – Verdea, unde a ocupat frontul din fața dealului Mărăști. În perioada decembrie 1916 – februarie 1917, militarii musceleni au ținut piept atacurilor violente ale adversarului, care urmăreau să creeze o breșă în aliniamentul român. Pentru faptele de vitejie săvârșite, locotenentul Mihalache a fost decorat, în ziua de 12 ianuarie 1917, cu medalia „Coroana României”, clasa a V-a, și citat pe unitate prin Ordinul de zi nr. 8, din 13 februarie, pentru „distinsele însușiri intelectuale, morale, sufletești, destoinicia militară și mult spirit de sacrificiu, de care a dat dovadă în executarea ordinelor, îndeplinirea diferitelor însărcinări, conducerea unității în împrejurările cele mai grele, în timpul luptelor la care a luat parte”.

La începutul anului 1917, Armata Română a intrat într-un amplu proces de reorganizare, în care corpul ofițeresc și trupa au fost instruite să folosească tehnica de luptă modernă, primită de la Aliați. În consecință, la 22 februarie 1917, locotenentul Mihalache a fost trimis să deprindă întrebuințarea noului armament și să învețe noile metode de luptă, la Centrul de instrucție de la Bacău. În acest timp, din cauza decimării efectivului unității în bătăliile purtate și mai cu seamă în

timpul retragerii, Regimentul 70 a fost unit cu Regimentul 62 (Târgoviște), formând Regimentul 62/70, cu o singură administrație și un singur drapel. În ordinea de bătaie a noii unități, locotenentul Mihalache a primit comanda companiei 2 de mitraliere.

În luna iulie a anului 1917, regimentul a fost îndreptat înspre localitatea Soveja, unde a ocupat frontul din jurul dealului Răchitașul Mic. În acest sector, trupa și ofițerii unității s-au acoperit de glorie, săvârșind fapte de arme excepționale. Locotenentul Mihalache a participat la misiuni extrem de dificile: atacuri, contraatacuri și recunoașteri ofensive și s-a distins între camarazii săi, comandantul regimentului apreciindu-l ca „ofițer serios și de multă încredere”.

MISIUNE PESTE PRUT

Experiența de învățător l-a ajutat să devină un model pentru cei tineri și nou-veniți pe front, Mihalache fiind cel care i-a instruit, le-a purtat de grijă în tranșee și le-a ridicat tot timpul moralul. A fost privit cu admirație și dragoste de subalternii săi, care îl considerau ca pe un părinte. Camarad de război și colaborator apropiat al lui Mihalache în politica românească interbelică, Nicolae Suța dorea să-i câștige respectul superiorului său: „Vreau între altele să-i dovedesc lui Mihalache că, fără să fac parade de curaj și patriotism, pot sta fără frică în locul cel mai critic”.

La 1 septembrie 1917, Ion Mihalache a fost înaintat, în mod excepțional, la gradul de căpitan

Ion Mihalache la o întrunire electorală
(în prim-plan, primul din dreapta)

în rezervă, iar după semnarea armistițiului între armata română și forțele inamice a fost pus la dispoziția Ministerului Cultelor și Instrucțiunilor Publice, prin Ordinul nr. 6.881/918, care l-a trimis peste Prut, cu misiunea de a face propagandă unionistă în satele basarabene.

S-a reîntors la unitate în primăvara anului 1918 și a fost decorat cu Ordinul Militar de Război „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, Ordinul „Coroana României”, cu spade în gradul de cavaler și Ordinul rusesc „Sfânta Ana”, cu spade și fundă, ulterior fiind demobilizat. La 31 martie 1920, a primit, din partea Guvernului francez, Ordinul de Cavaler al „Legiunii de Onoare”.

Satisfăcându-și obligațiile militare cu cinste, a primit caracterizări elogioase din partea comandantului de regiment, colonelul Grigore Grecescu: „Sănătos, rezistent; poate face campanie. Posedă cunoștințele generale și militare necesare gradului și celui superior. Judecată sănătoasă și cu o frumoasă cultură generală. Prea bune aptitudini militare pe teren și cu o aleasă educație militară. Îndeplinește serviciul în mod inteligent, cu multă conștiinciozitate. I se poate da orice însărcinare. A obținut prea bune rezultate în instruirea și conducerea unității ce a comandat. Apreciază pe subalterni la justa lor valoare. A dovedit multă iscusință și prea frumoase însușiri militare și sufletești, care l-au distins între camarazii săi, devenind ca o prea frumoasă pildă în regiment. Pentru vitejia dovedită în tot timpul războiului a fost decorat de M.S. regele cu Ordinul «Mihai Viteazul», cls. a III-a. Având în vedere aptitudinile și calitățile militare arătate mai sus și dovedite în război, calific pe căpitanul de rezervă Mihalache Ion că merită a înainta în mod excepțional la gradul de maior în rezervă”.

*Monumentul Eroilor
din Câmpulung Muscel*

MOBILIZAT DIN NOU

Lansându-se în politică la sfârșitul războiului, îndatoririle sale de ofițer de rezervă au fost trecute în plan secund. Ion Mihalache a fost trecut pe picior de pace și nu s-a mai prezentat la concentrările anuale, cu toate că a fost mutat în anul 1921 la Regimentul 85 Infanterie, iar în anul 1923 a fost vărsat la compania 6 Sanitară, unde figura repartizat în caz de mobilizare. În 1932 a fost transferat în prima sa unitate, Regimentul 30 Dorobanți „Muscel”, iar, după doi ani, a fost înaintat la gradul de maior în rezervă.

În preajma celei de-a doua conflagrații mondiale, a fost concentrat pentru o scurtă perioadă de timp și a depus, în ziua de 21 octombrie 1940, jurământul M.S. regelui Mihai I. La 23 iunie 1941, Ion Mihalache a cerut

Marelui Stat Major să fie chemat sub arme la una dintre unitățile militare combatante, dar a fost mobilizat la Marele Cartier General din cauza vârstei înaintate. Timpul petrecut ca maior de rezervă a fost scurt, deoarece, în urma dezacordului cu mareșalul Antonescu, cu privire la trecerea Nistrului de Armata Română, a fost demobilizat la 6 august 1941.

Astfel își încheie cariera militară Ion Mihalache, cel pe care Constantin Argetoianu îl descria în memoriile sale drept „un trepăduș ambițios, [...] cu cămașa afară din pantaloni și cu mintea înăuntrul lor”. Chiar dacă aceste remarci răutăcioase făceau parte din cotidianul politic, totuși, marele Argetoianu nu a dormit sub cerul liber în tranșeele Primului Război Mondial, nu a scăpat printr-un noroc chior dintr-un bombardament al artileriei grele, nu s-a rugat în fiecare noapte la Dumnezeu să-l scape din măcel, să-și mai vadă măcar o dată satul natal, nu și-a îngropat pe rând camarazii și nici nu a avut onoarea să poarte pe partea stângă a pieptului Ordinul Militar de Război „Mihai Viteazul”. ■

CIA DESPRE UM OIIO

MIRCEA STAN

În cursul unei călătorii de studii în Statele Unite ale Americii, între documentele la care am avut acces s-a numărat și cel pe care îl reproduc în continuare. El privește un subiect căruia i-am consacrat o cercetare amplă, bazată pe arhivele interne: contracararea acțiunilor

serviciilor de securitate și informații sovietice în România, în perioada comunistă (Magazin istoric, nr. 2/2019; 6/2021).

Documentul provine din arhiva Central Intelligence Agency (CIA). Este un memorandum adresat șefului acestei instituții, Richard M. Helms. O ștampilă aplicată pe document stipulează că face parte din Grupa 1 de secretizare și nu poate intra automat în procesul de retrogradare a gradului de secretizare sau în cel de declasificare. Chiar din prima pagină se preciza gradul de sensibilitate al informației și distribuția ei redusă. Probabil că nu vom ști niciodată care a fost sursa informației, dar ea era bine plasată și foarte prompt și bine informată. Documentul atestă și preocuparea autorităților americane de a verifica sinceritatea tendințelor de desprindere ale României de Moscova. Documentul informează despre extinderea nucleului constituit deja din vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej pentru munca de contraspionaj împotriva țărilor din blocul comunist.

Directorul CIA, Richard M. Helms,
într-o discuție cu președintele Richard Nixon

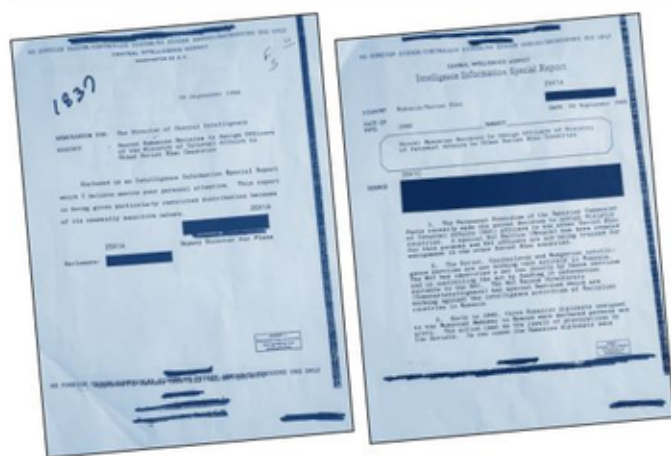
Agencia Centrală de Informații
Washington 25. D. C.

26 septembrie 1966

Memorandum pentru: Directorul Agenției Centrale
de Informații

Subiect: Decizia secretă a României de a destina
ofițeri ai Ministerului de Interne pentru alte țări
din Blocul sovietic.

Este atașat un Raport Special de Informații
care cred că merită atenția dumneavoastră per-
sonală. Acest raport are o distribuție deosebit

de restrânsă datorită naturii sale neobișnuite și sensibile.

[anonimizat numele]

Directorul adjunct al Directoratului pentru Planuri
[denumirea a fost folosită între 1951 și 1973;
apoi s-a schimbat în Directoratul pentru Operațiuni,
până în 2005, și în Serviciul Național Clandestin
până în 2015, după care s-a revenit la
Directoratul pentru Operațiuni]

Distribuit către: Directorul Agenției Centrale
de Informații (CIA)

Asistentul special al președintelui
pentru Securitate Națională

Directorul Departamentului de Informații și
Cercetare din Departamentul de Stat
Directorul Adjunct al Agenției Centrale
de Informații

Directorul adjunct pentru Informații
Directorul adjunct pentru Estimări Naționale
Directorul pentru Informații Curente [Current
Intelligence; structură de informații din Joint
Staff Intelligence, structură a Pentagonului]

Agenția Centrală de Informații
Raport Special de Informații

Țara: România/Blocul Sovietic
Data informației: 1966

Data: 26 Septembrie 1966

Subiect

Decizie secretă a României de a destina ofițeri ai
Ministerului de Interne pentru alte țări din Blocul
sovietic.

1. Recent, Prezidiul C.C. al Partidului Comunist Român a luat hotărârea secretă de a desemna ofițeri ai Ministerului Afacerilor Interne (M.A.I.) pentru celelalte țări din Blocul sovietic. Pentru această scop a fost creat un Serviciu special în cadrul M.A.I. [U.M. 0920/A, ulterior 0110 – n.n.] și ofițeri ai M.A.I. au început pregătirea pentru a se ocupa de alte țări ale Blocului sovietic.

2. Serviciile de securitate și informații sovietice, cehoslovace și maghiare operează acum într-un ritm foarte activ în România. M.A.I. a identificat o rețea comună a acestor structuri și o controlează, dezinformând-o. Direcția a II-a (Contraspionaj) din cadrul M.A.I. are servicii speciale care contracarează activitățile de spionaj conduse de țările socialiste în România.

3. În prima parte a anului 1966, trei diplomați români din cadrul Ambasadei României la Moscova au fost declarați *persona non grata*. Această acțiune a venit ca rezultat al provocărilor din partea sovieticilor. În două dintre cazuri, diplomații români au fost acuzați de oficialii sovietici, după o beție care s-a terminat cu destul de mult scandal și cu implicarea Miliției, de comportament neadecvat. În cel de-al treilea caz, diplomatul român a fost acuzat, de o domnișoară sovietică cu care cina, de agresiune sexuală.

4. Spre finalul anului 1965 sau la începutul anului 1966, un diplomat român staționat la Moscova a defectat în Uniunea Sovietică. Trei luni mai târziu, diplomatul a fost „recuperat” de statul român.

[Anonimizat] comentariu: Informații suplimentare furnizate de sursă sugerează că diplomatul era secretarul II I. Borcan, care a fost la post cel puțin din iunie 1964 și până în ianuarie 1966.

5. Sediul atribuit Ambasadei României la Budapesta este schimbat în urma descoperirii că în clădire au fost montate microfoane de către maghiari.

[Anonimizat] comentariu: În ultimele zece luni, cinci dintre cei șase oficiali români importanți numiți la Budapesta au fost înlocuiți. Printre cei înlocuiți sunt ambasadorul, consulul, secretarul I și doi dintre cei trei secretari II.

Și în Ambasadele României din Moscova și Praga au fost descoperite microfoane. ■

„TUMULUL TREI STELE” ÎN PRAG DE CENTENAR

Dr. ANNA EVA BUDURA

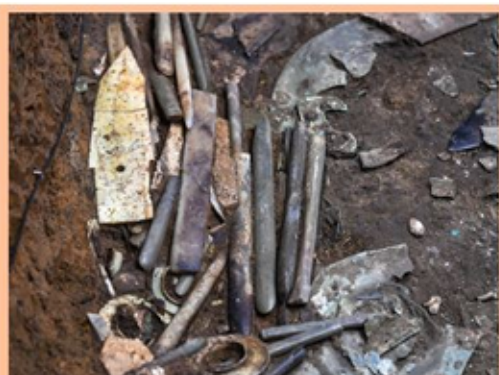
Când am văzut știrea Agenției Xinhua din 13 iunie 2022, intitulată **În cele șase fose rituale de jertfă recent descoperite la Sanxingdui numărul vestigiilor descoperite a atins 13.000**, m-am grăbit să o citesc, spre a afla noutăți despre acest sit arheologic major al Chinei, bine cunoscut mie încă din anii '80 ai secolului trecut. Am trăit momentele de satisfacție ale colegilor mei arheologi imediat după 1985, când s-au dat publicității primele rezultate ale săpăturilor efectuate în două fose ale acestui sit vestit, pline de surprize. M-am și grăbit să scriu un articol pentru cititorii revistei Magazin istoric (Tezaurul din Golful Lunii, nr. 7/1989). Apoi, am avut privilegiul ca în 2003 să vizitez în modernul Muzeu Sanxingdui, din apropierea orașului Chengdu, comorile descoperite și restaurate. Cu acea ocazie am avut bucuria să ofer acel număr al revistei fondului de documentare al instituției. Gestul meu a fost foarte apreciat de conducerea muzeului, datorită faptului că era prima publicație primită din străinătate cu un articol ce prezenta aceste descoperiri și importanța lor pentru cercetarea istoriei antice a Chinei, dar și pentru tezaurul civilizației umanității.

● 13.000 de piese unice ● Civilizație dispărută în mod misterios ● O descoperire făcută din întâmplare ● Inscripții pe o carapace de broască țestoasă ● Statuia din bronz a unei ființe ce pare de pe alte țărâni

Imagine din fosa nr. 8, în timpul activității de excavare; primul din stânga prof. Zhao Hao, de la Universitatea Beijing, responsabilul acestei fose

Provincia Sichuan din sud-vestul Chinei, binecuvântată cu un climat blând și cu o rețea de ape curgătoare, „fertilă cât cuprinzi cu privirea, darnică precum marea”, cum o numeau poeții, era cunoscută încă din Antichitate drept un pământ al

*Obiecte de jad
din fosa
de sacrificiu
nr. 7*

*Busturi cu măști
de aur din fosa
de sacrificiu nr. 8*

*Pasărea măiastră
din aceeași fosă*

făgăduinței, unde nimeni nu cunoștea foamea. După cum au reținut cronicile străvechi, aceasta a fost locuită de triburi conduse de înțelepții comunității, în urma lor rămânând vestigii, datate azi cu carbon 14, ca fiind realizate în anii 4700 – 4500 î.H., iar cele mai „recente” în 3005 î.H. Nu este așadar de mirare că de la începutul secolului al XX-lea acolo s-au făcut cele mai importante și surprinzătoare descoperiri arheologice din China și că, timp de un secol, marele șantier arheologic, întins azi pe o suprafață de 12 km², a îmbogățit tezaurul național al Chinei cu piese unice, bine conservate, de ceramică, aur, bronz, jad, fildeș, turcoaz, într-un număr atât de impresionant: 13.000.

Cultura Sanxingdui („Tumulul Trei Stele”) dovedește existența unei culturi înfloritoare în timpul Dinastiei Shang (secolele XVI – XI î.H.) și al decăderii ei, la începutul dinastiei Zhou de Vest (secolul XI î.H.). În urma descoperirilor arheologice, cercetătorii chinezi au ajuns la concluzia că această civilizație a existat neîntrerupt peste 2.000 de ani, între 4800 și 3000 î.H. Ea a cunoscut, asemenea dinastiilor chineze Xia (secolele XXI – XVI î.H.) și Shang (XVI – XI î.H.), o perioadă de mare înflorire,

după care a dispărut în mod misterios. Rămâne în sarcina generațiilor viitoare să caute și să afle cauzele. Se așteaptă a da răspuns la această întrebare urmele unei așezări apărute de ziduri, ale unor edificii, locuințe, ateliere de meșteșugari, locuri sacre.

În ce privește organizarea statală, viața spirituală, ritualurile, vestigiile de bronz, jad, aur, pietre prețioase și semiprețioase excavate oferă un material bogat de cercetare și posibilitatea de a înțelege epoca istorică în care au fost create.

Istoria acestui sit arheologic a început cu o întâmplare. Așa cum relatează Zheng Deshen, în cartea sa intitulată *Sichuan gudai wenhua shi* (Istoria culturii antice din Sichuan), în primăvara anului 1931, Yan Daocheng, din localitatea Guanghan, și fiul său reparau sistemul de irigații înfundat în urma unei viituri. Mare le-a fost mirarea când au descoperit câteva sute de piese de jad de diferite mărimi și forme. Descoperirea a ajuns nu numai la urechea anticarilor din orașul Chengdu, bulversând piața de antichități, dar și la cunoștința oamenilor de știință. Universitatea Xiehe din China de Vest a inițiat primele săpături și, în 1934, s-au și văzut roadele muncii depuse. În doar zece zile au fost excavate 600 de piese întregi și fragmente de jad, ceramică și piatră. Savantul Guo Moruo a apreciat că toate acestea constituie mărturii ale existenței în acel loc a unei formațiuni statale Shu, amintită în inscripțiile *jiaguwen* încrustate pe carapacea de broască țestoasă, formațiune care avea legături strânse cu centrele de civilizație din China de Nord și Câmpia Centrală.

De atunci toți specialiștii care au cercetat civilizațiile statelor din Antichitate Ba și Shu, din actuala provincie Sichuan, și-au concentrat atenția cu precădere asupra Golfului Lunii, apoi și asupra așezării Sanxingdui. După o perioadă de activitate

Aspect din timpul activității arheologilor

Altarul care a eternizat imaginea ritualurilor de sacrificiu din fosa nr. 8

Cuția de comori „Raza Lunii” din fosa nr. 7

redușă din cauza războiului de agresiune al Japoniei împotriva Chinei, aceasta a fost reluată în anii '50. An de an săpăturile s-au extins, cu fiecare descoperire confirmându-se importanța sitului.

Anul 1986 a marcat primul succes răsunător al arheologilor. În două fose, întâmplător descoperite, într-un interval doar de o lună, a fost găsit un inventar incredibil de bogat: în prima, peste 400 de obiecte de valoare inestimabilă, în a doua peste 600: 10 piese din aur, 500 piese de bronz, o statuie înaltă de peste 2 m, 20 de măști, 54 busturi, arme, pomul vieții, vase de ceremonial, statuete din bronz, 67 de fildeș, 200 de obiecte de ceremonial din jad, piese de cult, în total 1.000 de piese. Obiectele zăceau într-o totală dezordine și purtau urmele focului. Primele fotografii atașate raportului prezentau o lume stranie, obiecte pogorâte parcă din alte țărâmur.

În anul 2003, am avut privilegiul să le găsim restaurate în toată splendoarea lor în modernul muzeu Sanxingdui din Chengdu, să admir statuia de bronz de 1,72 m pe un soclu de 90 cm, o piesă unică

Zeitate zoomorfă din fosa nr. 7

în istoria artei chineze, ce pare imaginea unei ființe de pe alte țărâmur, galeria celor 54 de busturi de bronz, unele cu măști de aur, toate cu expresii ale unor

stări de spirit foarte variate, galeria imenselor măști de bronz de 134 cm lățime și 60 cm înălțime, ce cântăreau 100 kg, și pomul vieții (*fusang*) din mitologia chineză, pe care se odihneau cei nouă sori care au pârjolit pământul înainte de a fi doborâți de Hou Yi, pentru a salva omenirea. Impresie puternică mi-au lăsat și cele 100 de piese de jad, însemne sau simboluri ale puterii, obiecte de cult, podoabe, tot atâtea capodopere, cizelate cu incredibilă măiestrie, ale meșterilor de acum 5.000 de ani. Priveam toate aceste vestigii și le simțeam distante, mândre de secretele lor și, parcă, îmi zâmbeau cu un aer de superioritate.

Bogatul inventar din cele două fose, cu precădere obiectele de bronz, i-a determinat pe specialiști să antedateze cu 1.000 de ani existența unei culturi în provincia Sichuan. Totodată, el a oferit noi date istoriei, artelor plastice, religiei, arhitecturii și prelucrării metalelor din China antică.

Au urmat ani de activitate intensă, pe de o parte, pentru organizarea noilor șantiere arheologice și, pe de altă, pentru prelucrarea bogatului inventar existent. S-au efectuat cercetări științifice pe temele ce se impuneau, precum și previziuni pentru extinderea acestui sit și construirea de noi spații muzeistice. Toate aceste idei se regăsesc în comunicatul de presă ce s-a dat publicității la 13 iunie 2022.

În ce privește rezultatele muncii arheologilor, ele sunt remarcabile: dintre cele 13.000 de vestigii, cum spuneam, 3.155 sunt întregi, neafectate de trecerea mileniilor. Vestigiile recuperate din fosele nr. 7 și 8 reprezintă piese unice, cu valoare de tezaur național. În fosa nr. 7 „ochii sunt încântați de strălucirea multicoloră a obiectelor miniaturale de jad și de bronz”, reprezentând figuri umane, animale, dragoni, clopoței etc. Execuția lor artistică este remarcabilă. Dintre acestea surprinde o pasăre phoenix înaltă doar de zece cm, pe care se poate distinge finețea fiecărui fir al penajului. Un alt obiect care i-a șocat pe arheologi prin unicitatea sa este din bronz, în formă de broască țestoasă, cu un grilaj ce

Masca de jad roșu din fosa nr. 8

*Măști de bronz
din fosele de sacrificiu
nr. 7 și 8*

imită pătrățelele de pe carapacea țestoasei, cu balamale și patru mânere în formă de dragon, precum și trei panglici de bronz. Și mai surprinzător este că în interiorul acestuia se află un obiect superb de jad verde, ce se potrivește perfect spațiului.

În fosa nr. 8, în schimb, se află piese masive de bronz, dintre care se remarcă 70 de busturi, unele poleite cu aur, statuete în forme ciudate, cu cap de om și corp de șarpe, un altar cu zei, un animal sacru ce seamănă cu un „câine robot“ al zilelor noastre, o statuie de bronz, un obiect în formă de dragon cu cap de porc, un obiect în formă de palat sacru și alte obiecte ciudate, întâlnite pentru prima oară în istoria arheologiei din China, a căror semnificație rămâne a fi lămurită. Dintre toate acestea fără îndoială că „o importanță deosebită prezintă altarul de bronz cu zei, și nu numai pentru că este o piesă unică, ci și pentru că redă situația reală de la prezentarea sacrificiilor, el reprezintă modul în care oamenii de la Sanxingdui au înțeles lumea înconjurătoare“, afirmă profesorul Zhao Hao.

Directorul Institutului de cercetări arheologice din provincia Sichuan, Ran Xionglin, apreciază că „aceste vestigii de bronz descoperite în fosele nr. 7 și 8 au contribuit nu numai la îmbogățirea varietății obiectelor de bronz descoperite în situl Sanxingdui, dar și la amplificarea semnificației lor culturale și la evidențierea diversității și bogăției civilizației chineze“. În toate se regăsește concepția fundamentală a armoniei, ce domină civilizația chineză: „armonie între cer și om, totul din lume conviețuiește în pace“.

Alături de arheologi o echipă de peste 200 de specialiști în domeniile istoriei antice, fizicii, chimiei, biologiei, geologiei, științei mediului Antichității

a fost implicată în procesul săpăturilor, în aplicarea științei și tehnicii arheologiei și prevederilor ocrotirii vestigiilor. Remarcabilă este folosirea celor mai moderne proceduri pentru a constata prezența urmelor mătăsii, ale plantelor și viețuitorilor de pe vestigii. Rezultatele muncii acestor specialiști au adus dovezi evidente ale existenței mătăsii, produs specific civilizației chineze, și pe obiectele din acest sit. Totodată, cu ajutorul carbonului 14 s-a stabilit cu precizie vechimea sitului, între 3.200 și 3.000 de ani, punându-se astfel capăt dezbaterilor din ultimii 30 de ani privind datarea „foselor de sacrificii“.

Se prevede o perioadă de activitate intensă pe acest șantier arheologic pentru identificarea locurilor de habitat, ale palatelor, centrelor de meșteșugari și pentru a înțelege ansamblul lui real. În martie 2021, descoperirile din zona sacră a sitului Sanxingdui au fost incluse pe lista celor zece mari descoperiri arheologice din China.

Între timp se lucrează la conceperea și realizarea unui nou ansamblu muzeistic, pentru care au fost alocate de statul chinez 1,433 miliarde yuan RMB. El urmează să ofere vizitatorilor informații complexe despre această civilizație și posibilități largi de a retrăi, în parcul arheologic, atmosfera de basm, încărcată cu misterul unei epoci istorice îndepărtate. Va fi un ansamblu muzeal de importanță internațională. Se preconizează ca lucrările să se încheie până la sfârșitul anului 2023, pentru a putea răspunde interesului crescut al publicului, cărui actuala clădire cu greu îi face față. În cursul anului 2021, s-au vândut bilete de intrare în valoare de 70 milioane yuan RMB.

Pentru locuitorii Chinei istoria face parte din viața lor de zi cu zi. ■

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ AL LETONIEI (1918 – 1920)

ĒRIKS JĒKABSONS

(Profesor, Universitatea Letoniei, Riga)

Anul 1918 a reprezentat un punct de cotitură în istoria Europei și a lumii. La finalul Primului Război Mondial s-au născut sau au renăscut mai multe state naționale în Europa Centrală și de Est (Magazin istoric, nr. 2/2019). Dreptul la autodeterminare al popoarelor a grăbit prăbușirea imperiilor deja slăbite de război. Conflictele s-au încheiat în această regiune a Europei în martie 1921, odată cu semnarea Tratatului de la Riga dintre Polonia și Rusia Sovietică, moment marcant al sistemului de tratate de la Versailles (Magazin istoric, nr. 6/2019, 4 – 6/2020).

Însă au diferit problemele cu care se confruntau noile țări în lupta lor pentru independență sau stabilirea frontierelor. Așa a fost și cazul celor trei state baltice (Magazin istoric, nr. 2 – 4/1992), în ciuda situației lor geopolitice asemănătoare la prima vedere. Diferențele dintre datele proclamațiilor de independență spun totul: Estonia și Lituania (Magazin istoric, nr. 2/2005, 5/2018) în februarie 1918, iar Letonia abia în noiembrie 1918.

Lituania fusese ocupată de Germania din 1915, care era interesată să creeze o entitate statală opusă Poloniei. Estonia era doar parțial ocupată de nemți în februarie 1918, prin urmare elita politică a reușit să își declare independența înaintea sosirii armatei germane. În ambele cazuri, autoritățile de ocupație nu au tolerat existența unei statalități în adevăratul sens al cuvântului – tendința a fost suprimată total în Estonia și parțial în Lituania.

Dintre cele trei țări baltice, doar Letonia a fost o zonă de război vreme de trei ani. Faptul acesta a periclitat orice activitate politică semnificativă, inclusiv proclamarea independenței sub orice formă.

*Brigada letonă din armata estoniană
intră în Riga, fotografie din 1919*

*Semnarea
tratatului
de pace
dintre Letonia
și Rusia
Sovietică*

Odată ce s-au încheiat luptele de pe Frontul de Vest în noiembrie 1918, s-a schimbat situația și în teritoriile din estul Europei ocupate de armata germană. În Lituania și în Estonia, guvernele naționale au demarat organizarea statului și a forțelor militare – nemții interzisese astfel de activități. Republica Letonă și-a proclamat independența la Riga, la 18 noiembrie, însă guvernul de tranziție a trebuit să aștepte un an și jumătate până să fie recunoscut, o perioadă de timp marcată de conflicte militare și politice complexe.

CELE MAI MARI DISTRUGERI

Între 1918 – 1920, următoarele entități s-au ciocnit și s-au întrecut pe teritoriul acestei țări: forțele armate ale noii Republici Letone, cele ale Rusiei Sovietice și ale bolșevicilor letoni (*Magazin istoric*, nr. 4/2014), trupele germane înfrânte și umilite, diverse organizații anti-bolșevice rusești sau din Rusia, forțele armate ale noilor state vecine – Estonia, Lituania, Polonia și Finlanda –, precum și cele ale Republicii Populare

Bieloruse și ale Republicii Populare Ucrainene (țări care nu au reușit să își susțină independența după proclamare) și, în final, grupările care reprezentau interesele Marilor Puteri occidentale în diverse forme. Conflictul a angrenat unități militare daneze, finlandeze (în armata Estoniei) și chiar și chineze (în Armata Roșie).

Existau trei guverne pe teritoriul Letoniei (unul național, unul sovietic și unul pro-german), fiecare cu propriile forțe armate, în plus față de o autoritate civilă efemeră stabilită la Zemgale, în spatele armatei lui Pavel Bermond-Avalov (1877 – 1973, general cazac

Pavel Bermond-Avalov

anti-bolșevic). După ce au fost eliberate din mâinile bolșevicilor, mai multe teritorii letone s-au aflat o vreme sub jurisdicția sau ocupația militară a statelor vecine – Estonia, Polonia și Lituania.

Dintre țările baltice, Letonia a avut cea mai dificilă situație. Între 1918 – 1920 s-au confruntat interesele multor state și entități politice, dar și ale unor segmente importante de populație, precum germanii baltici sau minoritățile lituaniene, polone, rusești sau estoniene. Procesul care a dus la crearea Republicii Letone independente a fost deosebit de complex, marcat de cruzimea îngrozitoare a tuturor forțelor participante și de distrugerii masive.

Țările baltice și cele vecine au multe asemănări, dar și diferențe. Un detaliu doveditor este modul în care sunt numite perioadele de luptă pentru independență. În Finlanda, se numește Războiul Civil și Războiul împotriva Rusiei Sovietice; în Estonia, Războiul de Eliberare; în Lituania, Luptele pentru Libertate; în Polonia, Lupta pentru Frontiere și Războiul împotriva Rusiei Sovietice. Procesele și evenimentele din Letonia dintre 1918 – 1920 sunt numite Războiul de Independență, Războiul de Eliberare etc. Nu există un termen unanim acceptat, din motive obiective.

Letonia se află nu numai în centrul geografic al acestei regiuni, dar și în cel militar și politic. Faptul s-a observat încă din 1915, când linia frontului dintre Germania și Rusia s-a stabilizat pe acest teritoriu. Dintre toate statele baltice,

*Ofițeri de la conducerea diferitelor
unități militare letone
salută soldații la paradă în Riga*

Letonia a suferit cel mai mult din pricina prezenței liniei frontului vreme de mai mulți ani, ceea ce a provocat cele mai mari distrugerii industriale și sociale (amplificate de evacuări și mișcări de refugiați) și pierderi de vieți omenești.

FLACĂRA REVOLUȚIEI MONDIALE

Până în iunie 1919, conflictul a avut aspectul unui război civil, confirmat de numeroasele sale victime și cruzimi. Toate părțile se fac vinovate de asemenea comportament, perpetuat inclusiv asupra prizonierilor – astfel de evenimente au avut loc la Kurzeme, la Jurmala (în apropiere de Riga) și în nordul regiunii Vidzeme, aproape de granița cu Estonia. Aceste momente nu trebuie însă exagerate, în pofida noilor curente istoriografice.

Apoi discutăm de războiul dintre Republica Letonă, Rusia Sovietică și „Armata Rusă de Vest”, germano-rusă, a lui Pavel Bermond. Victoria Letoniei naționale s-a datorat

situației politico-militare favorabile, precum și sprijinului gradual al populației. Treptat, ideea statului leton și, drept urmare, armata letonă au câștigat susținerea poporului. Aceasta s-a manifestat prin curajul și eroismul soldaților, dar și prin ajutorul acordat forțelor militare de societate în general și de diverse grupuri etnice în mod special.

Din primăvara anului 1919, în Letonia au fost prezente misiunile aliaților occidentali. Marca Britanie, Franța și Statele Unite s-au implicat activ în reglementarea situației, după ce Germania a organizat o lo-

vitură de stat împotriva guvernului de tranziție al Letoniei în primăvara anului 1919 și după ce armata Estoniei și brigada sa letonă au obținut victoria de la Cesis/Wenden, în vară, împotriva pro-germanilor.

Din punct de vedere istoriografic, se consideră că Războiul de Independență al Letoniei a început la 18 noiembrie 1918, odată cu proclamarea de independență, când țara era încă sub ocupație germană. Guvernul de tranziție a fost obligat să coopereze cu autoritățile de ocupație, precum și cu forțele militare germano-baltice împotriva Armatei Roșii a Rusiei Sovietice și a Pușcașilor Letoni Roșii din cadrul acesteia.

Guvernul a semnat mai multe înțelegeri cu guvernul german pentru a forma o *Landeswehr* („apărarea țării”, în germană, o miliție națională), fapt ce i-a slăbit popularitatea, căci populația era ostilă nemților. La începutul anului 1919, regimul, alături de *Landeswehr* (din care s-a format apoi doar o mică parte a armatei letone) s-a retras de la Riga la Zemgale, iar de acolo la Kurzeme.

În scurt timp, aproape întregul teritoriu al țării, în

Soldați din Landeswehr-ul leton

afară de regiunea din jurul orașului Liepaja din extremitatea vestică, a căzut în mâinile bolșevicilor. Aceștia gândeau Letonia ca fiind un „pod spre a aprinde flacăra revoluției mondiale” și au creat o entitate statală formal independentă, dar încadrată în Rusia Sovietică – Republica Sovietică Socialistă Letonă. Au aplicat teroarea generală și o politică agrară radicală (*Magazin istoric*, nr. 5/2009), astfel încât acest guvern a pierdut în câteva luni sprijinul populației. Nu au reușit să se folosească nici de superioritatea numerică a Armatei Sovietice Letone.

GUVERNUL LETON ÎNCEPE SĂ SE AFIRME

La începutul anului 1919, situația din Liepaja era aproape total controlată de autoritățile militare germane care, neavând încredere în guvernul leton, nu i-au permis să declare mobilizarea. Unitățile militare credincioase guvernului de tranziție au luptat alături de nemți împotriva trupelor letone sovietice în regiunea Kurzeme. Armata estoniană a creat și ea unități letone de la finalul lunii martie și a participat la eliberarea nordului țării.

Din aprilie până în august, guvernul de tranziție a operat din Liepaja. Însă la 16 aprilie germanii au organizat o lovitură de stat, nefiind mulțumiți de politicile sale pro-occidentale. Din acel moment, guvernul s-a mutat pe nava de transport *Saratov*, păzită de marina britanică.

La 22 mai, trupele germane

Karlis Ulmanis

și letone au eliberat Riga, însă apoi *Landeswehr* și Divizia de Fier germană s-au mutat în regiunea Vidzeme, ocupată de estonieni și brigada lor letonă. În iunie, trupele estoniene și letone au obținut o victorie hotărâtoare, iar germanii au fost obligați să se retragă la Riga, iar apoi la Zemgale – conform armistițiului semnat ca urmare a presiunilor aliaților occidentali. Guvernul de tranziție al lui Karlis Ulmanis s-a întors în Liepaja, iar apoi în Riga și a început organizarea instituțiilor statului și armatei letone unite.

Din august până în decembrie, guvernul leton s-a pregătit pentru lupta împotriva trupelor germano-ruse ale lui Bermondts și s-a ocupat de întărirea armatei naționale. Conflictul a început în octombrie. S-au dat bătălii sângeroase pentru ambele tabere în Riga, Liepaja și în alte regiuni ale țării. În noiembrie, cu sprijinul artileriei navale britanice și franceze, armata letonă a dobândit o victorie importantă în Riga. Din acel moment, trupele lui Bermondts s-au retras treptat din țară. În decembrie, gu-

vernul de tranziție și armata au început pregătirile pentru eliberarea estului Letoniei din mâinile Armatei Roșii.

Cea mai mare bătălie din întreaga perioadă a avut loc în august – septembrie 1919, lângă Daugavpils, însă este adesea uitată. Motivul este faptul că au participat letonii și estonienii „cei răi” – unitățile respective din Armata Roșie –, care au înfruntat un atac al polonezilor (alături de tancuri și soldați francezi) și lituanienilor. Ambele părți au pierdut câte 500 – 700 de soldați.

Din ianuarie până în august 1920, armata letonă, în colaborare cu cea poloneză, a eliberat estul țării din mâinile Armatei Roșii. Au început operațiunile de ajutor umanitar în această regiune devastată de război. Un armistițiu secret a fost încheiat la începutul lunii februarie, însă războiul cu Rusia Sovietică a continuat până la 11 august, când s-a semnat tratatul de pace și a luat sfârșit Războiul de Independență al Letoniei.

Conflictul militar s-a încheiat la 11 august 1920, însă disputele diplomatice au continuat. Devastată de Primul Război Mondial, Letonia a trebuit să înfrunte mai mulți inamici puternici, atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Independența națională a trebuit apărată cu dârzenie în fața unei situații militare și politice deosebit de complexe, care nu a luat sfârșit odată cu alungarea trupelor bolșevice.

(Va urma)

În românește de
Andrei OPREA

ARHIVELE LITORALULUI – O ISTORIE CALDĂ ȘI PERSONALĂ

*Vedere aeriană a plajei Carmen Sylva,
în anii '20 ai secolului trecut*

RALUCA OANCEA

Cea mai veche stațiune de la Marea Neagră, Eforie Sud, în trecut denumită Carmen Sylva, lua naștere la finalul secolului XIX, la inițiativa lui Ioan I. Movilă, descendent al unei importante familii moldovene, doctor în Drept, care a fost, pe rând, procuror și judecător, președinte al Tribunalului Galați, deputat și prefect al județului Brăila. Cu sprijinul unor pricepuți arhitecți ai vremii, acesta a conceput un plan urbanistic menit să asigure dezvoltarea continuă a unui centru balnear, relevant la nivel european.

Stațiunea deținea hoteluri, grădini publice, parcuri, restaurante și chiar un cazino pe apă și o sală de teatru funcțională încă din 1920. De promisiunile acelor vremuri, amintesc încă cele câteva case elegante, pierdute către faleza abruptă, sau poate silueta – acum ajustată neglijent – a Hotelului „Popovici”, construit între 1903 și 1906, una dintre clădirile impozante ale vremii, evocată de Mircea Eliade sau Camil Petrescu.

Ioan Movilă își inaugura proiectul, la 20 septembrie 1899, sub numele de stațiunea Movilă – Techirghiol. Timpul avea însă să șteargă treptat amintirea acestei legende. Clădirea Băilor Movilă, construită în 1902, demolată în perioada socialistă,

a creat un precedent periculos. În oraș au fost demolate, rând pe rând, zeci de case interbelice, altele au fost mutilate arhitectural, pierzându-și identitatea. Ultimele trei decade au așternut o liniște apăsătoare, nedreaptă, peste mica stațiune de la Marea Neagră, în care nici măcar serbările estivale și fastul consumist, derulate în așezările vecine, nu mai reușeau să exceleze.

Și-a propus să schimbe acest parcurs un grup de cunoscuți artiști care lucrează cu arhive de imagini și sunet, specialiști din domeniul arhivelor fotografice cu prestigiu național și internațional, antropologi, biologi specializați în flora endemică. Împreună cu comunitatea locală, aceștia își propun

O ilustrată cu „perla Mării Negre”

să reconstituie memoria, cultura și imaginea unei stațiuni abandonate, construind o alternativă a istoriei oficiale – o poveste a litoralului caldă și personală, bazată pe amintiri, fotografii de familie, artefacte găsite și reinterpretate.

ALTERNATIVĂ A ISTORIEI OFICIALE

„Arhivele litoralului”, proiect demarat la mijlocul lunii iulie, va include, pe lângă o cercetare susținută a documentelor și a fotografiilor cu valoare istorică din spațiul litoralului românesc, o serie de simpozioane, expoziții, întâlniri cu membri activi ai scenei artelor vizuale și ai lumii academice. Cercetarea pornită din zona orașului Eforie Sud se va extinde, până în 2023, spre satul Doi Mai și orașul Constanța, urmând ca în viitor să cuprindă cât mai multe localități de pe litoralul românesc și să stabilească legături internaționale în arealul Mării Negre.

Hotelul Movilă

Derulat de asociația Forumul Artelor Vizuale (F.A.V.), cu o bogată experiență în coordonarea evenimentelor culturale și interes real pentru istoria locului, acest proiect are ca idee centrală redefinirea practicii artistice ca proces colaborativ de cercetare continuă, capabil să ofere resurse utile domeniului științelor umaniste. Condiția artistului vizual este astfel influențată de simbioza artei cu știința, de interesul cercetării artistice pentru mediu, pentru spectrul socio-politic, pentru educația tinerelor generații.

Un prim pas în acest demers este identificarea și digitizarea unui număr semnificativ de colecții de fotografii și cărți

poștale, obiecte și materiale documentare legate de băile de soare, aer și nămol, de moravurile și poveștile vechilor stațiuni, artefacte recuperate din arhive personale, vernaculare sau instituționale. Acestea vor fi reunite într-o arhivă de imagini, înregistrări audio și obiecte, care va cartografia dezvoltarea litoralului de la finele secolului al XIX-lea până în perioada comunistă și postcomunistă și va funcționa în primul rând ca instrument cultural și educațional dedicat specialiștilor și publicului larg. Arhiva va avea, totodată, rolul de hub de comunicare al comunității locale de colecționari privați și organizații culturale cu specialiști naționali și internaționali din domeniul digitizării, managementului și promovării artistice a arhivelor. Pornind de la aceste documente, artiști invitați vor produce lucrări în măsură să-și revendice rolul de alternativă a istoriei oficiale.

PESTE 4.000 DE FOTOGRAFII ȘI CĂRȚI POȘTALE ÎN COLECȚIILE CARMEN SYLVA ȘI VICTOR NICOLAI

Colecții de fotografii, cărți poștale, broșuri și materiale de promovare, tratate pe teme balneare, cu potențial social și documentar de cartografiere a zonei, vor fi însoțite de poveștile unor cunoscători ai vieții pe litoral, mărturii care recompun o succesiune de epoci, cu nuanțe și tonalități afective. Operația de digitalizare (scanare, indexare) a colecțiilor va fi coordonată de antropologul și specialistul în arhive Cristina Irian și va presupune analizarea

*Un îndemn
din epocă*

și ordonarea materialelor pe macro categorii, planificare ordine de lucru și flux, în funcție de starea documentului fizic, stabilire tipuri metadata culese, clasificare spațio-temporală și după cuvinte cheie, încărcarea informațiilor pe site-ul proiectului. Vor fi fotografiate obiectele originale. Vor fi digitizate față-verso fotografii, cărți poștale, imagini „carte de visite” și materiale documentare.

Procesul pornește de la câteva colecții deja cunoscute, printre care „Carmen Sylva”, deținută de Asociația F.A.V., care vizează orașele Eforie Sud și Nord și reunește în jur de 1.000 de fotografii și cărți poștale, sute de obiecte vechi și materiale documentare legate de proprietățile curative ale lacului Techirghiol, de funcționarea băilor de soare, aer și nămol, sanatoriul din oraș, informații despre comportamentul recomandat la băi sau despre costumul adecvat în epocă. O altă resursă importantă este ampla colecție „Victor Nicolai”,

*Amintire
de pe plajă*

dedicată întregului litoral, care numără în jur de 3.000 de fotografii și cărți poștale, sute de obiecte vechi și materiale documentare.

În ceea ce privește principala problemă socială căreia i se adresează acest proiect, amintim că în ciuda potențialului lor strategic multicultural, geopolitic sau balnear, orașele de pe litoral, precum Eforie, au fost reduse vreme îndelungată la simple locuri de divertisment, deschise trei luni pe an, pustii peste iarnă, invadate pe tot timpul anului de oferte culturale incoerente și superficiale. Acestea sunt locuri în care educația tinerilor și consumul de cultură al adulților rămân precare, deoarece muzeele sunt rare, bibliotecile inexistente, în timp ce oferta culturală, chiar și pe timp de vară, rămâne dominată de concerte și spectacole umoristice de slabă calitate.

După cum remarcă antropologul Cristina Irian, lipsa muzeelor și a interesului pentru conservarea documentelor este, de fapt, o problemă națională. În România, comparativ cu alte state europene (și nu doar state vestice), interesul și grija pentru preservarea documentelor sunt, din păcate, scăzute. În cazul puținelor documente de tip imagine existente, peste 50% nu dețin minime informații de identificare, iar odată cu trecerea timpului probabilitatea de a se obține aceste informații scade drastic. În procesul de migrație a persoanelor și schimbării de generații, în procese instituționale de privatizare, cele mai multe colecții fotografice ce au aparținut persoanelor și instituțiilor s-au pierdut sau au fost distruse, neexistând interes pentru a le păstra sau tranzacționa, în lipsa unei valori de piață. De asemenea, România, o țară de dimensiuni relativ mari în Europa, nu deține în acest moment un Muzeu al fotografiei și nici vreo inițiativă de constituire a unui Muzeu Virtual Subiectiv al Comunităților, după modelul altor țări europene. Dosarul *Revistei ARTA*, dedicat arhivelor artistice, pe care l-am coordonat în octombrie 2021, demonstrează în schimb că în arta contemporană autohtonă există o nișă tot mai consistentă de artiști care lucrează cu arhive, baze de date sau colecții de imagini.

ATELIERE ȘI SIMPOZIOANE PE LITORAL, DAR ȘI ÎN MARILE ORAȘE DIN ROMÂNIA

Din poziția mea de curator al „Arhivelor litoralului”, consider că proiectul are, pe termen lung,

obiectivul de a substitui lipsa unui Muzeu al litoralului care să poată atesta importanța economică, militară, culturală deținută în trecut, identitatea unică și valorile acestei zone. Desigur, va fi vorba despre un muzeu subiectiv virtual, ce are ca punct de plecare omul și reconsiderarea istoriei personale a fiecărui individ. Această arhivă va constitui, după cum susțin filosofi și teoreticieni ai arhivelor – precum Michel Foucault sau Hal Foster –, o istorie subiectivă, o alternativă la narațiunile oficiale, dar și un mod de relaționare pentru comunitățile din zonă.

Se vor organiza ateliere și simpozioane în orașe ca Eforie Sud, Constanța și, în paralel, prezentări ale acestor colecții în centre culturale precum București, Cluj, Iași, urmând să se livreze un spațiu de dialog util atât artiștilor, cât și teoreticienilor și specialiștilor din domeniile antropologiei, istoriei, patrimoniului, memoriei recente, dar și comunităților din zona litoralului românesc. Acești specialiști vor interacționa în vederea livrării unor politici de bune practici destinate deținătorilor de arhive încă neexploitate. Se va acorda sprijin în digitizare, indexare și expunere media în portalul constituit în scopul conservării și promovării resurselor culturale zonale ca parte a memoriei sociale colective. Se vor urmări deschiderea dialogului intercomunitar, reconsiderarea istoriilor personale ca bază a cunoașterii, afirmării și a educației civice și culturale, activități cu impact în sporirea stimei de sine, în asigurarea sănătății comunităților de pe litoral.

Proiectul „Arhivele litoralului” reunește teoreticieni ai arhivelor artistice, precum Cristian Nae și Raluca Oancea, artiști și specialiști care lucrează cu arhive cunoscute, de la Arhiva Muzeului Țăranului Român sau Arhiva fotografică Minerva de la Cluj, la Colecția de imagini Mihai Oroveanu sau Arhiva de Artă Contemporană creată de Lia Perjovschi. Alături de aceste exemple de bune practici în domeniul digitizării și organizării datelor și al activității artistice, în cadrul proiectului vor fi prezentate cercetări dedicate artei și litoralului, precum cercetarea doctorală a Iuliane Dumitru, care vizează localitățile Vama

Vedere cu Parcul Movilă

Veche și 2 Mai. Printre cunoscătorii habitatului cultural specific litoralului îi amintim pe Cristian Emil Ghiță și Alexandra Dumitrescu (Asociația F.A.V.), Iulia Pană (Asociația Theodor Burada, Constanța), Victor Nicolai, autor al cărților *Orașul reginei* (Editura Ex Ponto, Constanța, 2018), *Magia lacului*

vărgat (Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 2016), totodată colecționar local.

Echipa de cercetare reunește profesori universitari de arte vizuale, estetică, fotografie, comunicare din cadrul Universității Naționale de Arte din București (Raluca Oancea, Raluca Paraschiv, Iosif Kiraly, Alexandra Croitoru), Universității de Arte „George Enescu” din Iași (Matei Bejenaru, Cristi Nae, Cătălin Gheorghe, Cristina Moraru), Universității de Arte și Design din Cluj (Răzvan Anton), alături de specialiști în arhivarea fotografiei și a înregistrărilor sonore din cadrul Muzeului Țăranului Român (Iris Șerban, Iuliana Dumitru), antropologi specializați în digitalizarea arhivelor și practici comunitare (Cristina Irian, antropolog și doctor UNARTE), specialiști din domeniul patrimoniului, biologiei și ecologiei. Acestora li se alătură Kopacz Kund, cadru didactic la Universitatea Catolică Eszterházy Károly (UCEK), Călina Bârză, cercetător la Nederlands Fotomuseum, Rotterdam, și arhivar Daguerreoase, Cristian Seușan, colaborator al proiectului land art Bulgar Art Nature „DUPPINI ART GROUP”.

Demersul implică o colaborare optimă cu parteneri internaționali, printre care Institutele Culturale din Cehia și Suedia care urmează să caute fotografii ale cetățenilor din fiecare dintre aceste țări realizate pe litoralul românesc. Comunicarea internațională este asigurată de cadre academice (Irina Botea Bucan, doctorand Goldsmith College, profesor la Columbia University, Cristian Nae, curator al pavilionului României la Bienala de la Veneția, 2019), dar și de Emil Ghiță, fost manager cultural în cadrul Centrului Ceh din București, care în 2021, prin Asociația F.A.V., a pus bazele proiectului Eforie Colorat – Grădina Cinemascop, un proiect cu zece parteneri internaționali. ■

ALBUM ISTORIC

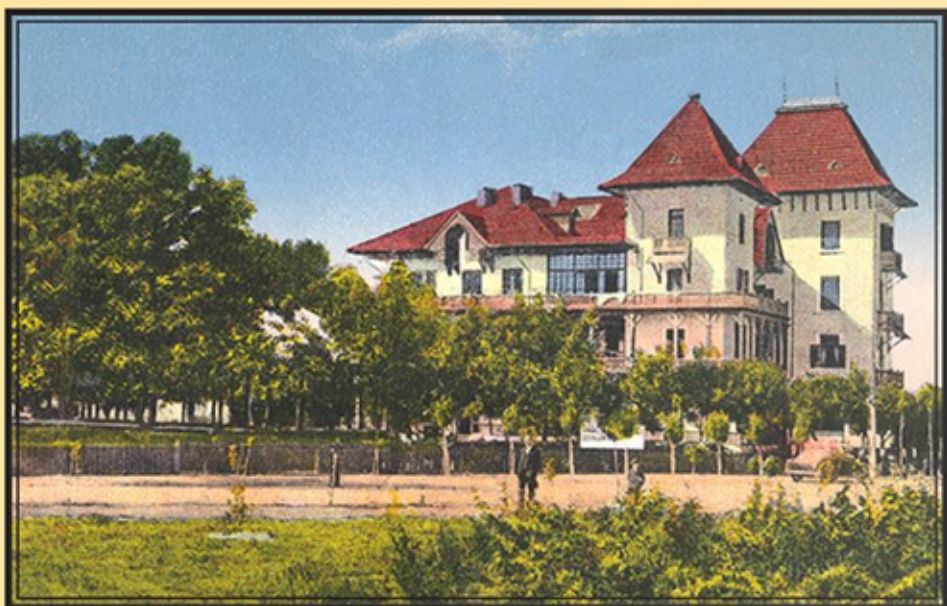
Imaginile cu care ilustrăm planșele acestui număr provin din cadrul proiectului Arhivele litoralului.

Băile Movilă

*Cazinoul Movilă
din Carmen Sylva,
în 1939*

Hotel Popovici, în 1931

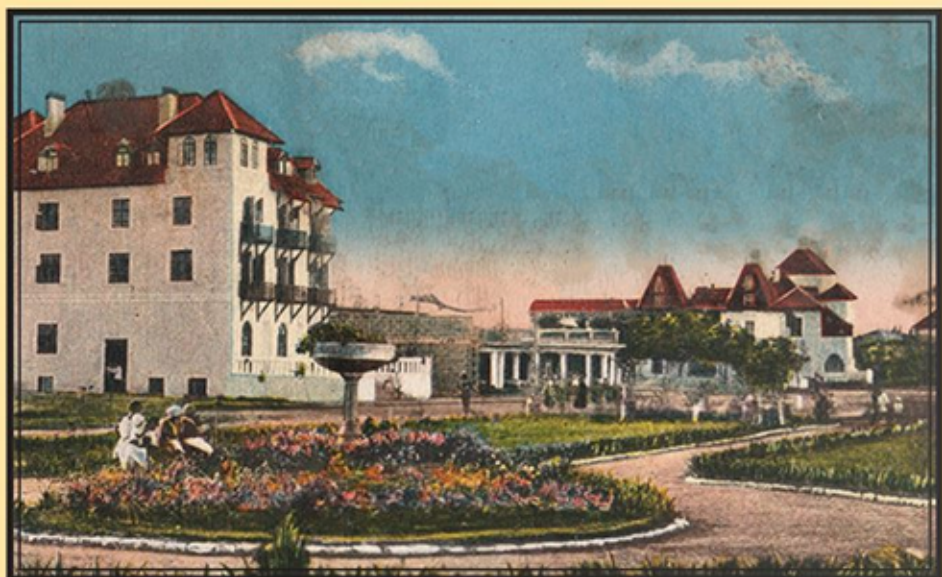
Cazinoul Movilă văzut din largul mării

Cazinoul pe apă

Plaja Carmen Sylva

Vila Oltenia

Eforie Sud în anii '60

Revenit în țară din exilul autoimpus, Carol al II-lea își urmează cu tenacitate planul de a fi în același timp și „sultan“, și „vizir“, adică ideea „pe care nu mi-o pot scoate din cap“ (Magazin istoric, nr. 12/2021, 1 – 7/2022).

„VIZIRATUL“ CA SISTEM POLITIC ÎN ROMÂNIA MODERNĂ

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Regele a fost destul de inteligent să înțeleagă că nu va reuși din prima lovitură, astfel că a modificat strategia pe potrivă provocărilor întâmpinate. Încercarea făcută nu a fost însă inutilă, pentru că l-a învățat câteva lucruri. Mai întâi, că multe se schimbaseră, chiar

profund, în România în perioada absenței sale de câțiva ani. Nu doar că dispăruse ultimul „vizir“, deși acest fapt avea importanța și semnificația lui. Anume, aceea că astfel s-au putut derula fulgerător alte evenimente, chiar revenirea în țară și pe tron „gen“ Mussolini, care altminteri ar fi fost poate imposibile, având în vedere abilitatea politică extraordinară a lui Ion I.C. Brătianu, curajul lui de excepție în acțiune și deopotrivă puterea lui de cumpănire atentă a viitorului.

Junie 1934: regele Carol al II-lea, în uniformă albă, cu câțiva apropiați (de la stânga): Gheorghe Tătărescu, Ion Inculeț și Constantin Argetoianu

În același timp, se poate spune că țara, prin venirea la guvernare a ardelenilor lui Maniu, uniți cu regătenii lui Ion Mihalache, intrase pe calea opusă celei genetice, a „viziratului“, pentru a avansa robust pe traiectul unei veritabile democrații. Efervescența politică a sfârșitului anilor '20 și

începutului anilor '30 (Magazin istoric, nr. 6/2022), deopotrivă cu acuitatea crizei economice generale, care nu putea să nu lovească năpraznic România subdezvoltată, subordonând-o și mai mult capitalului internațional, sunt fundalul de înțelegere adecvată a acestui drum nou. Ardelenii veneau cu experiența

unei democrații de tip Westminster, asumată în *Mitteleuropa* antebelică și în care se formaseră pentru a asigura democratic drepturile naționale ale românilor. Nu se poate contesta faptul că, de la întemeierea unei mitropolii ortodoxe autocefale a Ardealului de Andrei Șaguna în 1865 și până la activitatea

În cel de al doilea exil, Carol al II-lea s-a căsătorit cu Elena Lupescu

„Astrei” ca asociație de propășire multilaterală a neamului, care va asigura un avans economic pe potriva unei re-deșteptări politice remarcabile, toate erau rezultate istorice ale unei elite ardelenice autoclădite, fără ascendențe aristocratice, care o făceau mefientă față de un regim oligarhic. Iar „revoluția țărănească” desfășurată în acei ani, de care amintea N. Iorga, era programatic nutrită și urmată de o masă uriașă a populației ieșite din Marele Război cu voința și nădejdea de a lansa noua Românie pe drumul schimbărilor decisive.

Pe de altă parte, mișcările sociale înregistrate în centrele urbane muncitorești, tot mai robuste, sau nemulțumirile țărănimii, care vedea succesul reformei agrare modificat de avansul capitalist, în absența unei legislații ocrotitoare, într-o îndatorare similară șerbiciei de odinioară, erau semnele marii mișcări tectonice transformatoare, aducând în prim-plan forțe politice noi și cutezătoare,

schimbând imaginea întregii țări. Anume din aceea a unei Românii încremenite emina-mente agrar, cu o oligarhie lacomă, restrânsă și nepăsătoare în fruntea noii țări, într-o țară cu mult mai diversă, trepidantă și deschisă la schimbare, față de cea veche, substanțial mai mică. Noul Partid Național-Țărănesc, sub lideri rodați în democrația central-europeană antebelică, părea că se așază în fruntea acestui curent de înnoire, iar spectrul politic național tindea să se reformuleze potrivit direcției acestuia. Vechiul partid conservator dispăruse, iar cel liberal, după moartea neașteptată a „vizirului” în 1927, intrase descumpănit, fără o conducere de vârf deja rutinată, într-un con de umbră și traversa perioada acomodării la curentul de schimbare pe care nu-și permitea să-l piardă. Soluția lui Carol al II-lea, întemeiată pe dorințe, interese și veleități personale, era poate posibilă pentru țara veche, așa cum o demonstraseră boierii familiei

Brătianu vreme de aproape un veac, dar nu pentru cea nouă. Aceasta era un lăcaș mărit la dimensiuni fără precedent și de importanță europeană, al unei alte generații, cu o intelectualitate reprezentativă pentru energiile naționale întrunite pentru prima dată istoric și care voia, aflată „pe culmile disperării”, neapărat o „schimbare la față a României” (tânărul Emil Cioran va scrie atunci cărțile intitulate astfel). Evident, această țară nu voia și nu putea să accepte, obedient și condamnat, repetarea „viziratului oligarhic”.

Pentru Carol, eșecul primei încercări a „viziratului” proiectat a însemnat schimbarea de strategie pentru a implementa „ideea” care nu-i dădea pace. A realizat că o guvernare „deasupra partidelor” era foarte dificilă, pentru că noua clasă politică nu mai era cea tradițională, cu tarele și determinările ei, care aduseseră Vechiul Regat în modernitate, aportul substanțial al elitelor provinciilor alipite schimbând nu doar structura celor vechi, îndătinată oligarhic, dar și propensiunile politice ale celei noi și atât de împrăspătate. Deopotrivă, și-a dat seama că o astfel de guvernare era posibilă cu condiția formării unui partid îndatorat exclusiv lui, cu un program la discreția sa, care să netezească drumul către conducerea despotică prin servilism și eficiență în erodarea sistemului existent. În consecință, și-a adaptat strategia pentru a atinge ceea ce era „ideea”... pe care nu și-o putea scoate din cap.

Mai întâi, regele trebuia să lămurească rapid „chestiunea L”, cum o numea G. Gafencu, viitor ministru al Afacerilor Străine, ambasador

*Patriarhul Miron Cristea
îl asigurase pe suveran
că el nu desfăcuse
căsătoria bisericească
și Elena era,
din punct de vedere canonic,
soția lui*

la Moscova din 1940 până la momentul fatidic „Vă ordon, treceți Prutul!” al unui alt aspirant la fotoliul „vizirial”. Pentru a soluționa „chestiunea L”, așa cum voia și gândise demult, indiferent de angajamentele luate, Carol al II-lea, legat în acest caz de promisiunea făcută premierului Iuliu Maniu înainte de venirea intempestivă pe tron, a procedat rapid, utilizând datina formulei de pomenire la liturghia săptămânală religioasă a membrilor Casei regale. Așadar, a ales să lămurească în acest scop titlul cu care să fie pomenită religios mama Marelui Voievod Mihai (cum a fost numit nevârstnicul rege de până atunci, pentru că urcarea pe tron a lui Carol a însemnat și detronarea fiului său) și deopotrivă să transmită semnalul formator de opinie publică pentru pasul următor. Adică, printr-o forțare a prevederilor constituționale și ca o probă clară a atașamentului la bunul

său plac în accepție absolută, inclusiv și în disprețul unei opinii publice opozante, să continue legătura sentimentală care determinase exilul din care revenise și tulburase astfel așezămintele monarhice tradiționale ale țării.

Patriarhul Miron Cristea, fost membru al regenței, din care demisionase în ziua venirii lui Carol al II-lea, pentru a nu călca, fiind față bisericească, jurământul depus regelui Mihai, acum Mare Voievod, în *Note ascunse*, cum și-a intitulat memoriile despre evenimente importante, relatează aspecte neștiute, dar revelatoare ale acestui dosar. La prima vedere, mai ales astăzi, este un aspect minor – dacă ne gândim la alte experiențe ulterioare ale unei Case regale europene înrudite cu cea românească –, dar atunci era extrem de important pentru simbolistica monarhică, pentru că trebuia să fie organizată ceremonia încoronării, iar alături de rege trebuia să stea, tradițional, regina. Or, Elena, mama lui

Mihai, nu mai era căsătorită civil cu Carol, intervenind de câțiva timp divorțul cerut chiar de ea. Potrivit lui Miron Cristea, la întâlnirea cu Carol al II-lea din 12 iulie 1930, așadar cinci săptămâni după instalare, au discutat și această chestiune a divorțului. „Am adus eu vorba de împăcarea cu Elena. O cer toți: popor și intelectuali.” Patriarhul continuă, după ce regele îl asigură că vrea să facă pe plac țării, dar nu știe cum: „I-am spus că eu n-am desfăcut căsătoria bisericească. Taina, sacramentul e valabil. Elena e, din punctul de vedere canonic, bisericesc, regina și soția sa. Eu pot citi la încoronare totul pentru «regina». Dar ca rege trebuie să țină cont și de legile palatului și ale țării.” Regele a afirmat că, în privința divorțului, „nu l-ar desface bucuros”. Replica lui Miron Cristea a venit netedă: „Fără divorț nu poate fi Elena regină.” Deopotrivă, regele a recunoscut că „Iorga, Averescu și generalul Presan încă doresc împăcarea”

*Carol al II-lea a făcut mare paradă
de preocuparea lui pentru oștirea țării*

sa cu Elena, mama lui Mihai, moștenitorul Tronului.

Problema era clară. Carol promisesese lui Iuliu Maniu că întoarcerea regală nu va însemna și sosirea în țară a Elenei Lupescu (la finalul vieții, în alt exil, devenită soție, ceea ce arată durabilitatea legăturii de tinerețe), care fusese și motivul traiectului ales în 1926, în locul moștenirii Tronului. Acum, cel puțin din perspectivă religioasă, chestiunea devenea urgentă, mult mai arzătoare decât își închipuia nou-venitul pe Tron. Canoanele Bisericii Ortodoxe cereau ca săptămânal slujba religioasă să pomenească vârstarele regale și funcția lor. Inițial, Carol a crezut că rezolva chestiunea stabilind că numele său, însoțit de formula „augusta familie regală”, era suficient, dar nu a fost așa. Puterea tradiției, dar și manevrele politice de culise au scos în față acest dosar și au reclamat urgent soluția.

Mai întâi, regele a cerut, prin interpuși (prințul Nicolae, fratele său), dar și personal, Elenei să semneze o declarație, în schimbul unor ample avantaje materiale, și să plece în străinătate, sub motivul că ea însăși nu dorește anularea divorțului. Numai că Elena, membră a familiei regale a Greciei, nu a fost de acord. Încoronarea a fost, în consecință, amânată și apoi uitată. La 19 decembrie 1930, Miron Cristea a fost din nou în audiență la rege și notează în „ascuns”: „I-am spus că am terminat tipicul de încoronare, deși deocamdată s-a amânat. A luat act. Când va fi actual, va vedea.” Și astfel a rămas până la plecarea sa de pe Tron, din 6 septembrie 1940. Iar „chestiunea L”, de care se

Regina Elena a refuzat aranjamentul propus de Carol al II-lea

temea Gafencu la venirea noului rege, va continua să învenineze întreaga legătură a monarhului cu *establishmentul* politic – intern și chiar internațional, dacă avem în vedere impactul asupra relațiilor cu Franța, Marea Britanie și, mai ales, Germania – și opinia publică națională, până la sfârșitul dezastruos al domniei sale.

Altitudinea lui Carol al II-lea în acest dosar – care azi este nesemnificativ, în epoca egalității între sexe și a inovațiilor „gender” în materie civilă – a arătat tuturor că noul rege nu va face decât ce va voi el, mai ales că mariajul morganatic cu Elena Lupescu a fost oficializat curând. Această concluzie, amplificată de faptul că era știută deja năzuința sa de guvernare ca despot absolut, a tulburat drastic clasa politică românească. Tânăra generație a fost asmuțită de cei interesați împotriva cadrelor mai bătrâne ale partidelor politice, iar legionarii și-au făcut din această chestiune o problemă politică de căpetenie, stimulând disidențe și răsplătind obediențe, astfel încât sistemul de partide să fie compromis înainte de a fi

desființat. Cele două rânduri de alegeri generale desfășurate în timpul domniei sale (decembrie 1933 și noiembrie 1937) au prilejuit o fragmentare în exces a scenei politice naționale, alianțe neașteptate și un rezultat fără precedent, așa cum a fost în 1937: pentru prima dată, partidul organizator al alegerilor nu a reușit să atingă pragul de 40% pentru a putea guverna stabil, cu prima electorală legitimă. Era o demonstrație nu atât a nevolniciei sistemului parlamentar, cât mai ales a barbariei siluirii acestuia de acțiunile și manevrele lui Carol și ale camarilei sale în anii precedenți, încercării sale neconținute de a determina o schimbare de opinie publică în favoarea „ideii” de conducere unipersonală. Faptul că a rezistat cu brio, atât de mult, în fața acestui asediu neîntrerupt al regalității în căutarea instalării despotismului și a trebuit să fie desființată printr-un act de forță al monarhului este o realizare de excepție a democrației românești, angajată după 1920 în extirparea regimului oligarhic moștenit și deopotrivă a străduinței sale de a oferi națiunii o cale

Pe o stradă din Paris:
Dinu Cesianu, Nicolae Titulescu, Iuliu Maniu, Gheorghe Nenișor

de evoluție firească, optimistă și performantă.

Pe lângă compromiterea partidelor, regele a recurs la neutralizarea celor socotiți cei mai înverșunați adversari ai planului domnesc, între care cei dintâi, pentru că erau și cei mai importanți și vizibili și puteau coagula forțe politice însemnate, au fost Iuliu Maniu și Nicolae Titulescu. Împotriva acestora îndeosebi va îndrepta Carol acțiunea sa politică demolatoare. Dacă pentru cel dintâi, afacerea Skoda, amplificată la sugestia monarhică, a urmărit o execuție politică personală, pe un plan mai larg, a elitei transilvane suspectate de un iz nou cu miresme de republicanism, deopotrivă cu diminuarea influenței partidului pe care îl conducea Maniu – menționăm în treacăt că au fost victime colaterale nevinovate, mai ales în rândurile oștirii –, pentru cel de al doilea nu a preceput acțiunile ostile, chiar după îndepărtarea lui din funcție în august 1936. Jurnalul zilnic al lui Carol al II-lea însuși atestă această persecuție constantă a marelui diplomat,

Principalele ținte ale regelui: Iuliu Maniu și Nicolae Titulescu

care odată ostracizat a avut Siguranța pe urmele sale în mod permanent, urmărindu-i toate mișcările în Europa și raportând fidel suveranului potrivit gusturilor acestuia. Nu există în jurnalul zilnic al monarhului, care începe în martie 1937, notație mai lungă decât cea din 3 mai același an, în care subliniază informațiile care i-au fost aduse de un sfetnic fidel, Dinu Cesianu, cu funcție înaltă în străinătate, despre Nicolae Titulescu și acțiunile acestuia. Monarhul consemnează care este opinia celui numit disprețuitor „marele cancelar” în ce-l privește, astfel că este evident că era în deplină cunoștință de cauză că oamenii politici din țară și străinătate înțeleg încotro se îndreaptă acțiunile sale: „Teza lui Titulescu este că: «Democrația este în pericol. Franța și Marea Britanie sunt campioni democrației. România, cu monar-

hia ei personală, se lasă purtată de unele partide fasciste și de combinații guvernamentale, cărora le lipsește autoritatea. 1. Tolerează și ajută Garda de Fier. 2. Guvernul nu face nimic. Regele este atras în sfere ale guvernării autoritare, așadar atras în sferă fascistă.»“

În atitudinea monarhului față de Nicolae Titulescu găsim proba nu atât a geloziei despotului depășit de propriul slujitor în faimă și încredere în marile capitale europene – cum au fost amăgiți unii contemporani, dar și istorici să creadă –, cât a faptului că regele Carol era conștient că acțiunile sale interne nedemocratice nu se bucură de aprobarea marilor aliați ai României, Franța și Marea Britanie, care sprijiniseră unificarea țării din 1918. Aceasta a fost o realitate care trebuie trecută pe locul de frunte la pasivul domniei sale, pentru că astfel era zdruncinată capacitatea de apărare a României, aflată, mai ales după 1937 – 1938, în situația de „țară pândită” (N. Iorga) de revizionismul teritorial încurajat de marile puteri fasciste. Nu este doar o simplă speculație că înlocuirea monarhiei cu un regim republican a fost unul dintre coșmarurile monarhului (mai ales după confirmarea unei alianțe electorale în 1937, între N. Titulescu și I. Maniu) și a grăbit, în februarie 1938, spre consternarea sfetnicului său de încredere, O. Goga, abia numit în sfârșit premier al Guvernului, o dublă lovitură: întâi instalarea neconstituțională a propriului partid la conducere, iar apoi, la câteva săptămâni, înfăptuirea despoției regale în România.

(Va urma)

PE URMELE UNOR REGI ȘI REGINE ÎN SURREY

ALEXANDRU M. TĂNASE,
MIHAI RĂDOI

Comitatul Surrey (Southray, în denumirea veche), cu o populație actuală de aproximativ 1,2 milioane de locuitori, este așezat în sud-vestul Londrei. Apropierea de Capitală i-a conferit multe avantaje. Comitatul are și un relief plăcut, cu dealuri domoale (cel mai înalt punct are doar 294 m, la Leigh Hill). Clima este și ea plăcută și împreună cu apropierea de râul Tamisa au fost considerente pentru unii dintre regi și regine să construiască reședințe în această zonă sau palate pentru odihnă, vânatoare, pescuit, călărie, recreere.

Unul dintre cele mai cunoscute locuri de reședință pentru, poate, cel mai cunoscut rege al Angliei, Henry al VIII-lea, este Hampton Court Palace (în prezent, parte din Greater London). Este faimos pentru cele șase regine care i-au fost soții și pentru marea schismă religioasă prin care Biserica Anglicană (Church of England, fondată în 1534) a devenit independentă față de Papa de la Roma în urma refuzului lui Clement al VII-lea de a-i acorda lui Henry dreptul să își anuleze căsătoria cu soția fratelui său, Caterina de Aragon. Henry al VIII-lea s-a născut la 28 iunie 1491 și a murit la 28 ianuarie 1547. A domnit în Anglia după fratele său Arthur, din 21 aprilie 1509.

Hampton Court Palace, vedere aeriană

LEGENDE BINE EXPLOATATE

Legăturile lui Henry al VIII-lea cu comitatul Surrey au fost multiple. Flora și fauna bogată i-au oferit vaste terenuri de vânatoare, un sport de care a fost pasionat până la adânci bătrâneți. Mai mult, în afară de Hampton Court Palace, Henry a dispus construirea unui palat care să îl reprezinte

și mai bine, și anume Nonsuch Palace. O traducere apropiată sau fidelă a acestei denumiri este dificilă, dar în ceea ce ne privește ar putea fi denumit în românește ca Palatul Unic sau Palatul fără de Asemănare.

Construcția a început în 1538 și a fost terminată în 1547, când regele Henry al VIII-lea murise deja. Palatul a fost demolat în 1682 – 1683, iar ruinele acestuia sunt greu de identificat. Se pare că ar fi fost construit undeva între Sutton și Epsom, un loc care în prezent a fost transformat într-un parc

Nonsuch Palace, imagine din secolul al XVII-lea

aflat la hotarul dintre Londra și Surrey. După unele surse, palatul ar fi fost demolat și vândut ca materiale de construcție de una dintre amantele regelui Charles al II-lea pentru a-și plăti datoriile la jocurile de noroc. Acest aspect este foarte greu de înțeles în cazul Marii Britanii, care are un adevărat cult pentru menținerea clădirilor istorice. În multe cazuri din prezent, pentru clădirile istorice, consiliile locale nu acordă aprobări nici pentru cele mai mici modificări, cum ar fi, de exemplu, schimbarea țevilor de apă sau alte lucrări de întreținere.

Dacă Nonsuch Palace nu s-a păstrat, comitatul Surrey are însă în Leatherhead o casă care datează din perioada lui Henry al VIII-lea și care în prezent este un pub (cârciumă sau bodegă) recunoscut, respectiv The Running Horse (Calul care aleargă). Această casă, modestă la vremea respectivă, a fost așezată pe malul unui râu mai mic (râul Mole), care

în final se varsă în Tamisa, la Hampton Court.

Casa ar fi fost vizitată de fiica lui Henry al VIII-lea, Elisabeta I. Există chiar o legendă de care proprietarii pubului Running Horse sunt foarte mândri, și anume că Elisabeta I ar fi dormit o noapte acolo, pentru că nu putea să treacă râul Mole din cauza inundațiilor. În acele vremuri, casa de care vorbim aparținea lui Eleanor Rumming, descrisă într-un mod cari-

catural de poetul de Curte al lui Henry al VIII-lea, John Skelton, într-un poem (*The Tunnyng of Elynour Rummyng*) de câteva sute de versuri și datat pe la 1520. Eleanor (ortografiată în mod diferit în diferite înscrisuri) vindea bere de hamei (*noppy ale*) trecătorilor pe podul lângă care este așezată cârciuma. Tot în vremea lui Henry al VIII-lea, poetul J. Skelton, împreună cu prietenii, veneau la Nonsuch Palace să pescuiască în râul Mole și făceau dese opriri la hanul lui Elynour. Această legendă lasă însă cititorul cu multe semne de întrebare, deoarece nu se cunoaște data întâmplării și dacă are vreo fundamentare istorică. Credem însă că aceasta are mai puțină importanță. Legenda ca atare este bine întreținută și aduce în Leatherhead mii de turiști și consumatori, în special în timpul sezonului frumos. Un asemenea exemplu ar trebui să fie urmat și de operatorii de

Casa lui Eleanor Rumming, într-o gravură din 1571 și într-o imagine contemporană, din colecția autorilor

Biserica „Sf. George” (colecția autorilor)

turism din România. Legendele noastre (cum ar fi cea a zimbrului ucis de Dragoș la vânătoarea din Moldova) combinate cu vizite la faimoasele biserici din Bucovina (unele din aceeași perioadă cu domnia lui Henry al VIII-lea) ar putea atrage un număr mare de turiști în țară, fără să mai vorbim de legenda mai recentă a Contelui Dracula, de asemenea insuficient exploatată.

CADOUL REGINEI

Un alt mare monarh al Imperiului Britanic care a vizitat de mai multe ori Comitatul Surrey a fost regina Victoria (1837 – 1901), având titlul oficial de regină a Marii Britanii și Irlandei, iar din 1876 și pe acela de împărăteasă a Indiei. Până de curând regina Victoria avusese cea mai lungă domnie din istoria britanică (63 de ani și șapte luni). Acum a fost depășită de regina Elisabeta a II-a a Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, care și-a început domnia la 6 februarie 1952.

Relația dintre regina Victoria și orașul Esher din Surrey a fost strânsă și s-a desfășurat pe mai multe planuri și de-a lungul multor ani. În primul rând, pe vremea când încă nu devenise regină, prințesa Victoria și-a petrecut o parte din copilărie la Claremont House, care în acele vremuri era casa prințului Leopold și a prințesei Charlotte, căsătorii în 1816. Chiar și după ce a devenit regină, Victoria, care a fost nepoata lui Leopold, a vizitat de mai multe ori Claremont House. Amintirile acesteia despre timpul petrecut acolo sunt pline de afecțiune. Regina dăruiește locul în una dintre

scrisori ca fiind „Dear Old Claremont” (Dragul vechi Claremont). A continuat să îl viziteze și atunci când avea întreaga țară și lumea la picioare.

În Esher se află și Biserica „Sf. George”, considerată una dintre cele mai vechi biserici anglicane care se mai păstrează în Anglia. Această biserică se află în prezent în proprietatea lui Churches Conservation Trust (autoritatea de conservare a bisericilor) și a fost vizitată de mai multe ori de regina Victoria, împreună cu regele Leopold al Belgiei și cu alți membri ai familiei regale, inclusiv prințul Albert, soțul reginei. Ca dovadă a afinității reginei față de locuitorii din Esher, aceasta le-a făcut cadou în 1877 un monument care a rezistat timpului și care se află în centrul orașului. Pe de altă parte, și locuitorii acestui mic orașel au cinstit în mod lăudabil memoria reginei Victoria și prezența ei cu diferite ocazii în Esher (inclusiv pentru serbarea unui Crăciun înainte de încoronarea din 1837) prin ridicarea unui alt monument (tot în centrul orașului) în cinstea Jubileului de Diamant al reginei din 1897.

O altă legătură a celei care a fost Victoria *Regina and Imperatrix* (regina și împărăteasa Victoria) a reprezentat-o o altă clădire, construită în 1770, care astăzi adăpostește o școală primară și un liceu: Claremont House Fan School (școala Casa Claremont), aflată într-un imens parc, pe malul unui lac mirific și în apropiere de râul Mole. Această casă a fost proiectată de arhitecți celebri (Henry Holland, Lancelot Capability Brown și

Claremont House (colecția autorilor)

John Soane) pentru o altă personalitate deosebit de cunoscută în Anglia, Lord Clive, sau Clive al Indiei, fondatorul Imperiului Britanic Indian. Lordul Clive, cu o istorie controversată, nu a apucat însă să locuiască acolo, dar casa a fost locuită sau vizitată de persoane din cercurile regale cum au fost prințesa Charlotte și prințul Leopold, prințesa (și mai târziu regina) Victoria, regele Louis Philippe și regina Marie-Amélie, precum și de ducele și ducesa de Albany. Vizitele reginei la Esher trebuie interpretate și în acest context al relațiilor de familie.

Monumentul făcut cadou în 1877 de regina Victoria locuitorilor din Esher...

GRIJA FAȚĂ DE TRECUT

Regina Victoria și prințul Albert au avut nouă copii, mulți nepoți și strănepoți, în toată Europa. Regina Maria a României, soția lui Ferdinand Întregitorul, a fost fiica prințului Alfred (ulterior Duce de Saxa-Coburg și Gotha) și a mării ducese Maria Aleksandrovna a Rusiei, fiind deci nepoata reginei Victoria. Contribuția acesteia la dezvoltarea României este bine cunoscută și apreciată ca atare de români.

... și cel ridicat de locuitori în cinstea Jubileului de Diamant al reginei din 1897 (ambele din colecția autorilor)

Revenind la lecțiile evenimentelor istorice, se poate spune că exemplul Regatului Unit de a-și conserva istoria și locurile istorice este admirabil și ar trebui, *mutatis mutandis*, urmat și de alte țări. În multe alte cazuri, potențialul istoric al multor țări este la fel de mare, dar nu a fost întotdeauna bine utilizat. Îmbinarea turismului în general cu turismul istoric sau chiar și cu cel religios nu ar putea să aducă decât beneficii statelor respective.

Ca să se întâmple acest

lucru, guvernele în cauză ar trebui să elaboreze și mai ales să implementeze strategii în acest sens. Din păcate, în cazul României nu vedem astfel de eforturi.

Pentru Comitatul Surrey, un lucru trebuie remarcat, și anume că acesta a fost, este și, probabil, va rămâne unul dintre cele mai afluate zone ale Angliei. Porecla Comitatului este „Surrey-ul cel cu vegetație bogată” (*Leafy Surrey*), datorită vegetației verzi și abundente pe care autoritățile o conservă constant și cu multă grijă. Zona este faimoasă pentru rezidenți de renume (Madonna, Sir Cliff Richard, tenismenul Sir Andy Murray, fotbalistul Didier Drogba și, cu ceva timp în urmă, antrenorul de fotbal Jose Mourinho). Mai mult, din Surrey s-au ridicat recent oameni politici de calibru, cum ar fi cazul fostului ministru al Finanțelor (*Treasury*) Ph. Hammond sau al ministrului de Justiție. Tot în Surrey au locuit câțiva prim-miniștri ai Regatului Unit, iar casele acestora sunt bine conservate și poartă vestitele plăci memoriale albastre, care indică importanța locurilor respective. Surrey încă beneficiază de proximitatea cu Londra (care a fost și încă mai este centrul financiar al lumii), dar este recunoscut și pentru cursele de cai (amintim doar Epsom Derby, organizat anual, și binecunoscutul Hipodrom Sundown din Esher), precum și pentru terenurile spectaculoase de golf, păduri întinse și canotaj pe râul Tamisa.

La fiecare colț este o urmă de istorie a Imperiului, cultivată cu grijă, profesionalism și pasiune de locuitorii zilelor noastre din Surrey, indiferent de originile lor, locale sau din alte părți ale lumii. ■

Încheiem publicarea articolului începută în numărul din luna iunie.

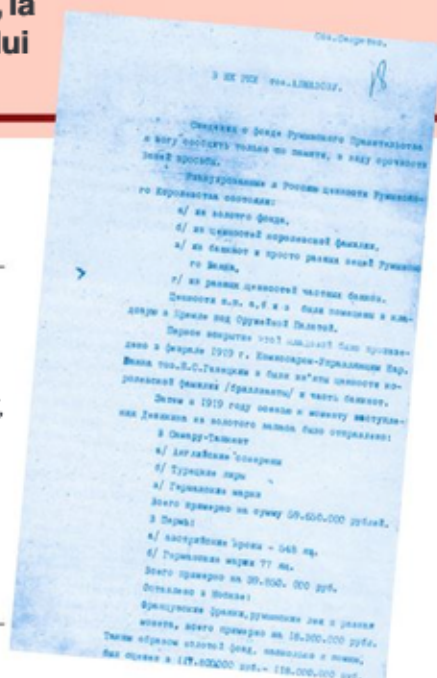
CONTROVERSELE TEZAUURULUI B.N.R. EVACUAT LA MOSCOVA

Dr. ILIE SCHIPOR

La 27 iulie 1918, V.I. Lenin a semnat mandatele prin care I.V. Nakonecinii – controlor superior al filialei din Moscova a Băncii Poporului –, K.P. Andrușkevici – inspector în cadrul Băncii – și S.M. Izmailov – comisarul pentru Finanțe al Guberniei Simbirsk – au fost numiți „comisar, comandant și adjunct de comisar pentru punerea în aplicare a ordinului SNK de importanță deosebită în legătură cu evacuarea obiectelor de valoare ale R.S.F.S.R. din Kazan” (GARF, Fond R 130, Opis 2, dosar 361, filele 21 și 71; A. P. Kladt și V. A. Kondratev, Povestea „Eșalonului de aur”, Moscova, 1962, p. 19). În această calitate, comisarul pentru Finanțe Serghei M. Izmailov (și nicidecum N.F. Izmajlov, cel nominalizat în Nota manuscrisă, nesemnată, nedată, neștampilată, elaborată – nu se știe când și de cine – la secretariatul GLAVMORHOZ) a participat, alături de reprezentanții Băncii Poporului, la operațiunea de salvare (parțială) a aurului rusesc căzut în mâinile albardiștilor.

Niciunde în volumul *Destinul* nu se găsește vreun fragment de text preluat din documentele ruse prin care să invoc „evacuarea depozitului de aur al României înăuntrul teritoriului rusesc în vara lui 1918 [subl. I.S.]”. Toate documentele prezentate de mine demonstrează că evacuarea la Samara a lirelor sterline englezești, mărcilor germane și lirelor turcești, respectiv la Perm a celor 625 lăzi cu coroane austriece și mărci germane (încărcături ce reprezentau 84,5% din aurul

*Prima pagină
a documentului
din decembrie 1924
care atestă
că evacuarea la Samara
a lirelor sterline englezești,
mărcilor germane
și lirelor turcești,
respectiv la Perm
a celor 625 lăzi
cu coroane austriece
și mărci germane
a avut loc
în toamna anului 1919*

românesc depozitat în Palatul Armelor) a avut loc în *toamna lui 1919*, mai precis în ultima decadă a lui octombrie 1919 (*Destinul*, doc. nr. 54 și 121).

În al doilea rând, niciunde în volum nu am afirmat că reînțoarcerea aurului românesc la Moscova s-a făcut „după un răstimp de trei ani”, ci am demonstrat cu documente rusești că revenirea lui la Kremlin a avut loc după un an și nouă luni, interval cuprins între octombrie 1919 și iulie 1921.

Cei doi autori îl confundă pe „N.F. Izmajlov” – din nota nesemnăată din 5 iulie – cu Serghei M. Izmailov, care a girat operațiunea de readucere, de la Samara la Moscova, a aurului românesc în iulie 1921 (*Destinul*, doc. nr. 68).

Dacă Nikolai Fiodorovici Izmailov făcea parte din GLAV-MORHOZ (o structură de nivel trei, patru între cele care puteau fi angajate în operațiuni importante sovietice, unde nu era cel mai important personaj, întrucât înaintea lui a fost nominalizat un altul), Serghei M. Izmailov era, în 1918, comisar financiar al Guberniei Simbirsk, calitate în care a fost mandatat nominal de Lenin nu doar pentru scoaterea din Kazan și mutarea la Nijni Novgorod a aurului rusesc, ci și în alte operațiuni speciale de maximă importanță pentru statul bolșevic (recuperarea „aurului lui Kolceak”, readucerea la Moscova – în iulie 1921 – a aurului românesc etc.).

Promovat succesiv în funcții, Serghei M. Izmailov poate fi identificat, la începutul anilor '20 ai secolului trecut, semnând în calitate de șef de departament – alături de A.O. Alski și G. Sokolnikov, adjuncți ai

comisarului poporului pentru Finanțe – Circulara nr. 81 din 4 iulie 1921 pentru organizarea Secției Instructori din NKF (publicată în *Noutăți din NKF*, nr. 12, 1 septembrie 1921, pag. 46 – 47) sau Hotărârea „Cu privire la introducerea calculelor în ruble modelul 1922”, publicată în nr. 78, din 6 aprilie 1922, al *Monitorului Comitetului Central Executiv al Sovietelor din Rusia*.

În faimoasa Notă-manuscris nu există nicio referire la Tezaurul B.N.R. care să susțină teza brejnevistă că aurul românesc a fost evacuat „înăuntrul teritoriului rusesc în vara lui 1918”. Textual, în fraza invocată se fac referiri la „bani și bunurile de valoare românești [subl. I.S.]”, și nicidecum la aurul României depus, în decembrie 1916, în Palatul Armelor din Kremlin.

Insist asupra faptului că în terminologia utilizată de autoritățile sovietice referitoare la Tezaurul României, valorile bancare conținute în primul transport (decembrie 1916) sunt definite drept *rezerva de aur a României* (золотой запас Румынии – zolotoi zapas Rumîinii) sau *aurul românesc* (румынское золото – rumînskoe zoloto), iar bunurile patrimonial-culturale și arhivistice evacuate în iulie 1917 sunt numite simplu *valorile* sau *bunurile românești* (румынский ценности – rumînskii tennostei; *Destinul*, p. 9).

Așadar, preconizata mutare în Banca Poporului din 1918 nu viza aurul românesc, ci compo-

A.O. Alski

nenta cultural-artistică, arhivistă și bisericească a Tezaurului, adică valorile depozitate în iulie 1917 în Ssudnaia Kazna.

Documentul utilizat pentru demonstrarea credibilității lui Brejnev este o informare adresată băncii (întrucât în text se precizează „Direcția Generală Maritimă Economică *informează* [subl. I.S.]”, și nicidecum un ordin cu caracter executiv adresat unei entități nedefinite. De altfel, Banca Poporului nu avea nicio competență patrimonială ori administrativă asupra valorilor românești depozitate în Ssudnaia Kazna, întrucât acestea erau în gestiunea contabilă a Casei de Credit (Ssudnaia Kazna sau Muntele de Pietate), cum rezultă fără echivoc din raportul nr. 1.095 din 22 august 1918 (doc. nr. 51 din *Destinul*, care constituie încă o dovadă că preconizata mutare a bunurilor românești „în încăperile băncii în data de 8 iulie a.c. la ora 11 dimineată” nu a mai avut loc,

așa cum se intenționa/informa prin invocata Notă a GLAVMORHOZ).

Desemnarea în comisia invocată în Nota-manuscris a celor doi reprezentanți ai GLAVMORHOZ decurgea din profilul acestei structuri militare cu atribuții preponderent administrativ-gospodărești (sintagma Хозяйственное – Hoziaistvennoe – din denumirea direcției putând fi tradusă mai degrabă prin Gospodărească decât Economică, care are un corespondent distinct în rusă: Экономическое – Ekonomiceskoe).

În niciun caz GLAVMORHOZ nu avea atribuții operative, atât de necesare pentru evacuarea din Moscova sau recuperarea de la albgardiști și/sau voluntarii cehoslovaci a aurului rusesc, ci răspundea de aprovizionarea cu echipamente, carburanți, alimente, muniție și alte furnituri militare a forțelor maritime și fluviale bolșevice.

Ca urmare, numirea lui „N.F. Izmajlov” în comisia care urma să se ocupe de recepția valorilor patrimoniale și a banilor (leilor românești tipăriți la Moscova) ce urma să ajungă în Banca Poporului decurgea din eventuala sa experiență în confiscarea – de la foștii „burjuiași” și populație – a bunurilor personale ori inventarierea alimentelor, carburanților, navelor fluviale de transport și agrement etc. rechiziționate în folosul Armatei Roșii și a regimului bolșevic.

Să prezentăm și contextul în care s-a constituit comisia în care „au fost incluși, din partea

G. Sokolnikov

Direcției, S. Krasovski și N.F. Izmajlov”.

Între primele măsuri cu caracter economic adoptate de puterea sovietică instaurată în Rusia la 25 octombrie/7 noiembrie 1917 se detașează zecile de decrete prin care s-a hotărât naționalizarea băncilor particulare, confiscarea proprietăților Romanovilor, ale marilor proprietari, devalizarea averilor bisericești, rechiziționarea aurului deținut de cetățeni etc. Ca urmare, începând din ianuarie – februarie 1918 s-a declanșat o mare operațiune de confiscare a: aurului sub formă de lingouri și monete rusești ori străine; bunurilor de orice natură din metale rare, pietre prețioase și perle naturale; obiectelor de valoare din mănăstiri și biserici; banilor (sub formă de bancnote ori monete din aur autohtone și străine) și titlurilor de valoare depuse în bănci; bunurilor cu

care erau gajate împrumuturile în casele de amanet etc.

Către sfârșitul primului semestru al anului 1918, greutatea acestor bunuri confiscate depășea 1.000 t. Dacă în cazul băncilor valorile rămâneau – de regulă – în depozitele și seifurile sigilate de „comisiile/echipelile revoluționare” numite în acest scop, au apărut probleme serioase privind depozitarea și inventarierea bunurilor confiscate de la particulari, biserici, mănăstiri sau colecționarii de artă, timbre, numismatică etc. Ssudnaia Kazna (profilată pe creditare garantată prin gajuri) dispunea de săli spațioase, dotate cu echipamente adecvate și

încadrate cu personal calificat pentru numărarea, cântărirea, expertizarea și evaluarea profesionistă a oricărui tip de obiect depus drept garanție pentru împrumuturi. Cu toate acestea, în scurt timp, spațiile de depozitare și cele de inventariere-expertizare au devenit neîncăpătoare pentru a primi noile „capturi bolșevice” din Moscova și împrejurimi.

Cum trei dintre depozitele de la Ssudnaia Kazna erau ocupate de valorile patrimonial-identitare ale României predate împrumuturilor Rusiei în iulie – august 1917 și bancnotele (leii românești) tipărite la Moscova, conducerea acesteia a sugerat, și apoi a solicitat Comisariatului Poporului pentru Finanțe, în mai multe rânduri, mutarea „depozitelor românești” într-o altă locație.

Mutarea părea a deveni posibilă după evacuarea din

Moscova, în mai – iunie 1918, a aurului rusesc, când mai multe depozite ale Băncii Poporului au fost golite. Pentru aceasta trebuia îndeplinite două condiții: obținerea aprobării SNK sau doar a lui Lenin și constituirea unei comisii de recepție-inventariere a bunurilor la noul loc de depozitare. Toate mutările succesive ale valorilor identitare românești (începând cu transferarea lor în Kremlin, în 13 – 18 iunie 1921) s-au realizat, fără excepție, prin hotărâri ale Biroului Politic al C.C. al P.C. (b) din Rusia, iar aceste operațiuni au fost coordonate de comisiile speciale (constituite din reprezentanți ai mai multor entități de partid și de stat), conduse de S.E. Ciufkaev (3 noiembrie 1920), N.A. Bașa (12 – 18 iunie 1921), A.G. Șlihter (vara lui 1921), D.M. Gherșater (3 iunie – 5 august 1922) și A.G. Șliapnikov (iulie 1923 – iulie 1924).

Ca urmare, în prima jumătate a lunii iunie 1918 a avut loc încă o tentativă de obținere a aprobării unei „instanțe superioare” pentru scoaterea din Ssudnaia Kazna a celor 1.521 lăzi cu valori românești existente la 1/14 februarie 1918 în cele trei depozite (*Destinul*, doc. nr. 63) și a întregului stoc de bancnote românești depus acolo până în ianuarie 1918, când bolșevicii au sechestrat tipografia B.N.R. din Moscova. Din considerente neidentificate arhivistic, nu a fost obținută aprobarea.

Pentru urgentarea mutării (preconizată a avea loc la 8 iulie 1918) și scurtarea timpului de pregătire, Comisariatul Poporului pentru Finanțe – în calitate de inițiator și coordonator al acestei mutări – a însărcinat

Banca Poporului să pregătească spațiile pentru primirea „banilor și bunurilor de valoare românești” depozitate în Ssudnaia Kazna (și nicidecum a Tezaurului B.N.R. din Kremlin) și constituirea unei comisii de recepție, formate din funcționari proprii și reprezentanți ai unei/unor structuri administrativ-gospodărești independente (care urma să fie comunicați NKF, pentru obținerea nominalizărilor/mandatelor de la forul politico-statal abilitat în epocă). Presupun (fiindcă nu am suficiente argumente arhivistice) că revenirea GLAVMORHOZ cu o notă ulterioară adresei sale nr. 816 din 15 iunie 1918 a fost determinată de înlocuirea unuia dintre cei doi reprezentanți comunicați inițial Comisariatului Poporului pentru Finanțe.

Așadar: 1) operațiunea nu a vizat aurul B.N.R. (aflat la Kremlin), ci valorile (cultural-artistice, arhivistice și bisericești) românești (aflate în Ssudnaia Kazna); 2) respectivele bunuri (identitare, și nu bancare) nu urma să fie evacuate în afara Moscovei, ci depozitate în Banca Poporului; 3) depozitele din care urma să fie scoase valorile (banii și bunurile) românești nu erau situate în Palatul Armelor, ci în Ssudnaia Kazna; 4) nota-manuscris nu era un ordin pentru efectuarea unei operațiuni de maximă importanță, ci o clasică informare adresată unei structuri ce coordona o acțiune administrativ-patrimonială; 5) personajul cheie N.F. Izmailov (amintit în notă) nu a fost împuternicit – la 27 iulie 1918, printr-un Mandat scris, semnat de către V. Ulianov (Lenin), N. Gorbunov, T. Popov și L.

Fotieva – să facă parte dintr-o Comisie a NKF „de importanță deosebită” ce urma să acționeze pe Volga, ci a fost nominalizat, printr-o notă a unei structuri administrativ-gospodărești, să participe la recepția banilor (leilor) și valorilor românești pe care NKF a intenționat să îi transfere (fără succes) din Ssudnaia Kazna în Banca Poporului, ambele din Moscova.

Cei doi autori ai articolului apărut în *Archiva Moldaviae* enumeră și câteva dintre prioritățile cercetărilor viitoare în arhivele din Federația Rusă. Una dintre acestea ar trebui să fie „investigații la Arhiva de Stat Economică Rusă (RGAE), unde este posibil să existe dovezi despre topirea aurului românesc în lingouri [subl. I.S.]”, o veche teză a istoriografiei sovietice. Se invocă o afirmație a istoricului Larisa Sapogovskaia, potrivit căreia „rezerva de aur a României a fost topită în lingouri către mijlocul verii anului 1918 la Ekaterinoslav, unul din centrele industriei de extracție a aurului, afirmație contrazisă de Elena Osokina, care susține că, «cel mai probabil, doar o parte din aurul românesc a fost topită la începutul anilor '20»” (*Archiva Moldaviae*, p. 326).

Documentele din arhivele rusești reproduse în fotocopii în *Destinul* demonstrează că aurul românesc a fost – fără încetare și în integralitatea lui, din noiembrie 1917 până în ianuarie 1925 (la transferarea ultimei treimi din Tezaurul B.N.R. în capitalul Băncii Poporului) – sub controlul exclusiv al Guvernului sovietic. În cele aproape șase decenii trecute de la întâlnirea la vârf româno-sovietică din

septembrie 1965, istoriografia sovietică și apoi cea rusă nu au găsit dovezi arhivistice care să confirme tezele brejneviste. Mai mult, Elena Osokina demonstrează, cu documente provenite din arhivele ruse, că – în conformitate cu analiza financiar-contabilă prezentată Comisiei pentru Muncă și Apărare (STO) a R.S.F.S.R. – la „1 ianuarie 1922, «aurul românesc» din depozitele rusești totaliza 105.102.337,88 ruble [subl. I.S.] și se prezenta inclusiv sub formă de monete din aur românești” (Soarta, p. 132, cu indicarea p. 364 din cartea *Aur pentru industrializare* a Elenei Osokina).

I asemena informație, deosebit de importantă pentru cunoașterea ritmurilor anuale ale devalorizării aurului B.N.R. de puterea sovietică, nu a fost preluată în studiul publicat în *Archiva Moldaviae*, în care lucrarea Elenei Osokina este invocată de mai multe ori, iar citatul de mai sus se găsește la pagina 364 din carte, adică următoarea celei invocate la nota 70 a studiului celor doi autori. Informația privind existența în depozitele bancare ale R.S.F.S. Rusă, la începutul lui 1922, a 89,9% din aurul românesc depus în decembrie 1916 în Palatul Armelor din Kremlin anulează orice speculație privind: evacuarea din Moscova, în 1918, a Tezaurului B.N.R., urmată de capturarea lui de

Aleksandr G. Šliapnikov (stânga) și Leonid Krasin, diplomatul sovietic care avea să fie implicat în negocierile de după Primul Război Mondial privind Basarabia și Tezaurul

albgardiști sau cehoslovaci; utilizarea aurului românesc pentru finanțarea mișcării comuniste din sudul Rusiei, Basarabia sau oriunde altundeva se încerca impunerea prin forță sau cu ajutorul banilor a bolșevismului; folosirea rezervei de aur a României, în septembrie 1918, pentru plata datoriei sovietice către Germania, respectiv topirea ei „în vara lui 1918” și multe alte mituri sovietice.

Să mai adăugăm că un document rusesc – reprodus prin fotocopiare, la pp. 412 – 415 din *Destinul*, după originalul descoperit exact în RGAE – prezintă aprecierea făcută de K.K. Fediaevski, funcționar bancar, ajuns șef al structurii valutare din NKf între 1922 și 1924: „Operațiunile neprofitabile de vânzare a monetelor de aur rusești, mențio-

nate mai sus, ne-au determinat pe noi, cei din Biroul Valutar al NKf, să punem în fața lui V.I. Lenin – anexând și o notă specială, întocmită de mine – problema transformării în monete rusești a cantității de aur conținută în ludovicii și sovereignii [monete din aur identificabile prin vechimea și particularitățile lor, deci inutilizabile în afara Rusiei – I.S.] aflați în rezerva de aur a României. V.I. Lenin a respins ferm această acțiune. De altfel, A. Novîtki – șeful de atunci al Direcției Buget – a ascultat, din partea acestuia [a lui Lenin – I.S.], așa cum

mi-a relatat răposatul Novîtki, o explicație lungă referitoare la faptul că *nu trebuie să ne atingem nici măcar cu un deget de aurul românesc* [subl. I.S.], lucru pe care trebuie să îl ținem minte” (*Destinul*, doc. nr. 159).

În ceea ce privește nevoia unor „clarificări ferme în chestiunea stabilirii provenienței aurului cedat Germaniei drept despăgubire de război, conform condițiilor Tratatului de Pace de la Brest-Litovsk din 3 martie 1918”, întrucât „numai un studiu aprofundat al arhivelor ar putea infirma/ confirma că Germania ar fi fost plătită cu aurul României” (*Archiva Moldaviae*, p. 326), semnalez – din studiul amplu al lui Fediaevski – că, în urmă cu un secol „Lenin nu concepea nici măcar ideea unei posibile utilizări a aurului românesc

[118 m.[ilioane] r.[uble] a.[ur] în contul cheltuielilor Fondului de aur [al Rusiei – I.S.] efectuate – de către guvernarea Kolceak [250 m.[ilioane] r.[uble] a.[ur] împreună cu plățile potrivit Tratatului de la Brest [128 m.[ilioane] r.[uble] a.[ur]“, document reprodus prin fotocopiare, după originalul din arhiva rusă, la p. 414 din *Destinul*.

Despre depozitul din care s-a scos aurul cu care s-au plătit, către Germania, obligațiile asumate de bolșevici, aflăm din cartea T. Pokivailova că filiala Băncii Poporului din Nijni Novgorod „a fost, din august 1918 până în 1920, principalul depozit al rezervelor de aur ale Rusiei Sovietice. Acesta [depozitul de pe Volga superioară, în care a fost evacuată succesiv – între 1915 și primăvara lui 1918 – rezerva de aur țaristă de la Petrograd – I.S.] a fost estimat la aproximativ 200 t de aur. În primele zile ale lunii august 1918, *transferul aurului către Germania a început de la Nijni Novgorod* [subl. I.S.]. Conform Tratatului de pace de la Brest-Litovsk, încheiat între Germania și R.S.F.S.R. la 3 martie 1918, și a acordului financiar suplimentar din 27 august, Rusia Sovietică a trebuit să plătească Germaniei o datorie imensă“ (*Soarta*, p. 127).

Și alți istorici ruși – precum Serghei Pavlovici Petrov, Vladlen Sirotkin sau Mark Veniaminovi Masarski – susțin, cu documente arhivistice, că „bolșevicii au plătit Germaniei cu aur provenit din rezervele depozitelor de la Nijni Novgorod“ (*Anuarul diplomatic*, editat de M.A.E. și Academia

Diplomatică ale Federației Ruse, Moscova, 1995, pp. 213 – 254). În plus, autorii ruși nu uită că acele două tranșe (prima având 42.860 kg aur și o valoare de 55.354.000 ruble aur, iar a doua de 50.675 kg și 65.445.000 ruble aur) plătite de Rusia în contul despăgubirilor asumate prin Pacea de la Brest-Litovsk au fost achitate la 10 și 30 septembrie 1918, deci cu cel puțin 11 luni înainte de constatarea existenței întregului Tezaur al României evacuat la Moscova (*Destinul*, doc. nr 53).

Trecând peste argumentele deja re/puse în circulație, care dovedesc că – cel puțin între 1916/1917 și 1923/1924 – aurul B.N.R. era depozitat (uneori) în aceleași clădiri cu cel rusesc/sovietic, dar niciodată în depozite/încăperi comune și că aurul românesc era evidențiat separat în contabilitatea NKF (*Destinul*, pp. 43–48), redau descrierea făcută acestei operațiuni de șeful structurii valutare din Comisariatul sovietic pentru Finanțe: „Acest calcul aproximativ, orientativ [al evoluției rezervei de aur a Rusiei sovietice de la Revoluția din Octombrie 1917 până la începutul anului bugetar 1923 – 1924 – I.S.] a fost făcut de noi în felul următor:

– Rezerva de aur a Băncii de Stat în ziua Revoluției din Octombrie = 1.275 m.[ilioane] r.[uble] a.[ur]

– Alipirea [adăugarea contabilă – I.S.] la aceasta [rezerva de aur a Rusiei – n.n.] a aurului românesc = 118 m.[ilioane] r.[uble] a.[ur]. Total: 1.393 m.[ilioane] r.[uble] a.[ur]

Total: 1.393 m.[ilioane] r.[uble] a.[ur]“ (*Destinul*, doc. nr. 159).

Tatiana Pokivailova – care a început să studieze în arhivele ruse cam pe timpul episodului Brejnev din 1965 și este o bună cunosătoare a studiilor colegilor săi (Bukato, Katasonov, Kirsanov, Knîșevski, Latîșev, Luniașin, Mosiakin, Obuhov, Oskin, Osokina, Sapogovskia, Serapionova, Semionova, Sidorov, Sirotkin, Vasilieva etc.) în chestiunea Tezaurului României – a demonstrat, în recenta sa monografie, folosind surse proprii sau preluate bibliografic, că aurul românesc nu a fost inclus faptic sau contabil în rezerva de aur a Rusiei țariste și sovietice până în ultimul an de viață a lui Lenin (*Soarta*, pp. 22, 127, 131, 132, 134 etc.).

Așa cum am precizat și la început, rămân încă aspecte de lămurit privind soarta Tezaurului B.N.R. evacuat la Moscova în Primul Război Mondial. Este limpede că este nevoie, în ceea ce privește istoriografia română, de o mai bună comunicare între toate instituțiile și toți cercetătorii interesați de subiect. După mai bine de 100 de ani, nu avem, așa cum sublinia Marian Voicu în cartea sa, un repertoriu centralizator al tuturor inventarelor – câte s-au făcut atunci, la evacuare – al bunurilor culturale, care apoi să fie comparate cu ceea ce s-a întors în 1935 și 1956.

Indiferent care ar fi fost soarta aurului românesc evacuat la Moscova în timpul Primului Război Mondial, rămâne obligația asumată de partea rusă că îl va restitui, integral și fără condiționări – precum utilizarea lui ca garanție pentru alte datorii – atunci când partea română îl va cere. Și îl tot cerem de peste 100 de ani. ■

THEODOR AMAN

CRONICAR AL EPOCHII

Dr. ELENA OLARIU

În anul 1850, Theodor Aman (Magazin istoric, nr. 1/1998; 10/2004; 6/2011) pleca la Paris pentru a studia la École des Beaux-Arts cu doi celebri artiști ai epocii: Michel Martin Drolling (1786 – 1851) și, după moartea acestuia, cu François-Édouard Picot (1786 – 1868). Ambii săi profesori au fost discipoli ai marelui pictor Jacques-Louis David (1748 – 1825), promotor al neoclasicismului și unul dintre artiștii din anturajul împăratului Napoleon I. David transformase expunerea picturii istorice într-o modă, un spectacol monden, care reîncepuse să fie intens gustat de elitele franceze.

Periada petrecută în capitala Franței este benefică pentru Theodor Aman. În anul 1853, expune la Salonul Oficial de la Paris primul său portret, de fapt un autoportret, o capodoperă a creației sale. În anul următor, Aman picta „Bătălia de la Oltenița”, pe care va reuși să o vândă sultanului, în timpul unei călătorii la Istanbul.

Reîntors la Paris, în anul 1855, Aman expune

Frații Aman

o nouă pictură istorică, „Bătălia de la Alma”, în cadrul Expoziției Universale. Era pentru prima dată când un artist român prezenta o lucrare inspirată de un eveniment contemporan, la care fusese martor.

Theodor Aman a fost acceptat la Salonul Oficial de la Paris și în anul 1857, cu două lucrări, „Vânători și zuavi în fața Sevastopolului” și „Țigancă din Valahia”. Aceste participări, la cel mai important salon de artă al vremii, au fost pentru tânărul pictor, dar și pentru arta românească, etape definitorii. Din acest moment a început integrarea directă a artei autohtone în marea artă occidentală. De-a lungul întregii cariere de profesor și-a îndemnat studenții să-și continue studiile la cele mai prestigioase universități europene, conștient că doar astfel arta lor va putea câștiga un renume universal.

Revenit definitiv în țară, Theodor Aman, alături de pictorul Gheorghe Tattarescu, a înaintat memorii către autorități și a reușit să înființeze o școală de Belle-Arte, în anul 1864. În sud-estul Europei mai exista o singură școală superioară de

Mihai Viteazul contemplând capul lui Bathory

acest gen, deschisă la Atena, în anul 1837, doar cu specializările de sculptură și desen. Instituția care se înființează în anul 1864 în spațiul românesc era o noutate absolută.

Calitatea de conducător al noii școli îl va determina pe Aman să continue să picteze lucrări cu teme istorice, această serie a sa devenind unică în arta românească, niciun alt pictor autohton nereușind să mai atingă astfel de performanțe. Aman dorea să umple un gol în cultura română, care nu cunoscuse genul picturii istorice, iar marile momente ale istoriei noastre nu beneficiau de o ilustrare comparabilă cu cea care exista în Occident.

Seria istorică a picturii lui Aman este impresionantă și prezintă momente importante din domnia marilor voievozi din Muntenia și Moldova, ca de exemplu: „Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul” (1852), „Bătălia românilor cu turcii pe insula Sf. Gheorghe” (1859), „Ștefan cel Mare căzând de pe cal în bătălia de la Scheia”, „Mihai Viteazul primind pe solii turci cu daruri din partea sultanului” (1864), „Mihai Viteazul contemplând capul lui Andrei Bathory” (1865), „Răpirea cadânelor” (1862). Pictorul surprinde și principalele momente ale istoriei contemporane, în lucrări precum: „Lupta de la Alma” (1855), „Unirea Principatelor”, „Hora Unirii de la Craiova” (1857) sau „Constituanta”. Pictura monumentală „Boierii surprinși la ospăț de trimișii lui Țepeș” este considerată de mulți istorici de artă drept una dintre cele mai valoroase lucrări de gen din arta românească.

Din anul 1872, Theodor Aman începe să

Răpirea cadânelor

lucreze și în gravură. Inițial dorise să introducă studiul gravurii și la Școala de Belle-Arte, dar nu a găsit un profesor disponibil și nici nu a primit suficiente fonduri pentru a-l plăti. În final, a reușit să aducă de la Paris o presă și a început să lucreze personal cu ea. Aman a folosit această tehnică pentru a realiza portrete ale unor personaje destinate să rămână în memoria colectivă, precum: Mihai Viteazul, Matei Basarab, Tudor Vladimirescu, Ienăchiță Văcărescu, Cezar Bolliac sau Ion Eliade Rădulescu. Aman a devenit primul pictor-gravor român de anvergură, acceptat ca membru în Societatea Acvafortiștilor din Franța.

În calitate sa de director, dar și de profesor la școala de Belle-Arte, Theodor Aman a contribuit la formarea multor maeștri români. Printre cei care au beneficiat din plin de oportunitatea de a se forma la școala deschisă de Aman și Tattarescu se numără și Ștefan Luchian sau George Demetrescu Mirea.

Pentru catedra de sculptură de la Școala de Belle-Arte, a fost angajat Karl Storck (*Magazin istoric*, 10/2021), venit

Car cu boi

din Germania și stabilit în România. Storck a fost urmat la catedră de elevul său, Ioan Georgescu, primul sculptor român, care a devenit, la rândul său, profesorul lui Constantin Brâncuși. La numai 50 de ani de la înființarea Școlii de Belle-Arte din București, Brâncuși, care urmasa timp de patru ani cursurile acestei școli, se îndrepta spre apogeul extraordinarei sale cariere mondiale.

Aman provenea dintr-o familie cu rădăcini balcanice, fiind fiul unui negustor prosper, Dimitrie, cuțovlah de origine, boierit în anul 1819 de Caragea Vodă. În timpul domniei lui Știrbei Vodă, Theodor Aman primește și el un rang de serdar, fiind sfătuit de domnitor să-și continue studiile la Paris.

Soția pictorului, Ana, a fost fiica paharnicului de origine aromână Iordache Politimos și a Zincăi, născută Butculescu, o veche familie românească, boierită, se pare, pe vremea lui Mihai Viteazul. Ana era o tânără cu o educație rafinată. Conform obiceiului din epocă, ea a fost măritată de familie

la 16 ani cu Gheorghe Niculescu-Dorobanțu, de care a divorțat pentru a se recăsători cu Theodor Aman, tânărul de care se îndrăgostise cu adevărat. Cei doi s-au întâlnit pe data de 24 ianuarie 1860, la un mare bal, unde se aniversa împlinirea unui an de la Unirea Principatelor Române. În anul 1865, Theodor și Ana se căsătoreau. Cununia nu a putut avea loc mai devreme, deoarece în epocă, chiar dacă divorțul se realiza relativ ușor, era

nevoie de o perioadă de timp de câțiva ani până se putea realiza următoarea căsătorie. La nuntă au participat importante personalități ale epocii, precum Mihail Kogălniceanu sau Cezar Bolliac.

Ana, cea care va deveni frumoasa amfitrioană a casei Aman, a fost și principala muză a artistului, fiind surprinsă de acesta în diferite ipostaze și oglindind astfel, prin atitudinea sa, stilul de viață feminin urban de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Tinerii căsătoriți își vor construi o casă pe un teren de pe strada Clemenței, actuala stradă C.A. Rosetti. Casa Aman a fost proiectată în stil neoclasic, fiind decorată în interior chiar de Aman, care a sculptat mobilierul casei și ușile atelierului cu medalioane în relief reprezentându-i pe Rafael, Tiziano, Rembrandt și Veronese. În interior a sculptat medalioane reprezentându-i pe Traian, Decebal, Radu Negru, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Matei Basarab. Basoreliefurile montate pe exteriorul

casei îi înfățișează pe Leonardo da Vinci și pe Michelangelo, iar picturile murale din interiorul casei îi sunt dedicate lui Mihai Viteazul. Toate aceste reprezentări istorice și abundența portretelor de artiști europeni, neobișnuite pentru un domiciliu familial, demonstrează că pictorul a gândit această casă pentru a fi o galerie de artă, un spațiu unde spera să-i obișnuiască pe contemporani cu marea artă.

Spectaculoasa reședință Aman a fost terminată în anul 1869 și a

Pe terasa Boerescu

devenit un important spațiu monden al Bucureștiului. Aici se organizează serate unde cânta adeseori și artistul la violoncel, alături de fiica sa vitregă, Zoe, care cânta la pian, dar era și o minunată soprană. La aceste serate participa și principesa Elisabeta, viitoare regină a României.

Reședința domnească (care devine Palatul Regal, din anul 1881) se afla în apropierea casei Aman. Carol I a vizitat și el reședința și atelierul maestrului Aman, fiind invitat și de soția artistului, după moartea pictorului. Pentru Carol, pictorul a realizat lucrarea „Constituanta”, care a fost plătită din caseta personală a comanditarului. Tot Theodor Aman a primit sarcina să schițeze coroana regelui și a desenat Ordinul „Coroana României”. În anul 1889 a primit și el ordinul, în grad de comandor. În reședința pictorului s-au perindat marii artiști ai perioadei, Karl Storck, Nicolae Grigorescu, Ioan Andreescu, Ștefan Luchian, Ion Georgescu, prietenii sau studenții maestrului.

După construcția casei, atelierul lui Aman s-a mutat chiar în marele salon al casei. În această spațioasă

încăpere, pictorul și-a imortalizat familia și invitații. Theodor Aman a reușit să reflecte, într-un mod extrem de amănunțit, stilul de viață al elitei bucureștene, prin scenele de gen cu instantanee din propria casă sau din locurile pe care le-a vizitat. Aman își construiește o imagine de aristocrat, având și o alură

de artist apusean, fiind inițiatorul primelor expoziții și galerii de artă din România. Oglindind lumea din jurul său, a creat picturi memorabile, precum: „Regimul Vechi”, „Petrecere cu lăutari”, „Societate în curte”, „Pe terasă la Sinaia”, „Petrecere în familie”, „La Sinaia”, „Doamnă pictând”, „Atelierul artistului”, „Amator de artă”, „Femeie la pian”, „Dominoul verde”, „Întoarcerea de la bal”, „Bal mascat” și multe altele.

Imagini-document sunt și lucrările realizate de Aman în Cișmigiu, la Sinaia, la Constanța sau la Câmpina, locuri în care călătorește și surprindea foarte realist personaje, străzi sau natura înconjurătoare. În aceste picturi, în care redă grădini sau reproduce propriile deplasări, se apropie treptat de tematica picturii impresioniste, a lui Manet sau Monet, fără a-i copia stilistic.

Peisajele lui Aman sunt în marea lor majoritate populate cu diferite personaje, sunt un fel de extindere a scenei de gen în natură. Sunt picturi de dimensiuni mici sau medii în care artistul manifestă o grijă impresionantă față de amănunte, redând pe un spațiu mic foarte multe detalii. În acest context, opera lui Theodor Aman devine esențială pentru istoria socială românească a secolului al XIX-lea, care poate să fie perfect reconstituită prin imaginile din picturile, desenele, acuarelele sau gravurile sale. ■

Femeie în vernil

Portul Constanța

BĂTĂLIA DE LA AZINCOURT (1415)

ANDREI OPREA

„Și nu va trece-o zi de Sân-Crispian, / – De astăzi până la sfârșitul lumii –/ Să nu fim prăznuiți noi, cei puțini, / Puțini și norocoși, legați ca frații; / Că toți ce-și varsă sângele cu mine/ Sunt frații mei și-nnobiilați vor fi, / Oricât de-umili, de-această zi.“

Aceasta este cea mai cunoscută bucată din discursul regelui englez Henry al V-lea (1413 – 1422) către oștenii săi înaintea bătăliei de la Azincourt (Magazin istoric, nr. 3/2011) – cel puțin, după cum a prezentat William Shakespeare (Magazin istoric, nr. 6 – 9/1990) evenimentele. Istoric, monarhul a grăit alte cuvinte, însă confruntarea din 1415, înflorită apoi de dramaturg, a rămas un simbol istoric în Anglia. Discursul inventat de Shakespeare în piesa Henry al V-lea a fost citat în repetate rânduri în timpul războaielor napoleoniene și în cel de Al Doilea Război Mondial pentru a-i îmbărbăta pe britanici, a le aminti că au mai învins adversari copleșitor mai numeroși și mai bine echipați. Iar adevărul este că, la 25 octombrie 1415, câteva mii de englezi înfomețați și epuizați, mulți bolnavi de dizenterie, au învins categoric „cea mai mare armată posibilă de ostași“ francezi – după cum a notat cronicarul Enguerrand de Monstrelet, participant la eveniment.

Bătălia de la Azincourt ilustrată în manuscrisul lui Enguerrand de Monstrelet

Henry al V-lea a avut o carieră militară îndelungată, începută din adolescență, din perioada când era doar moștenitorul tronului. Din 1400, când avea 14 ani, până în 1408, a condus o parte din armata engleză în reprimarea răscoalei

galezului Owain ap Gruffydd. În 1403, la aproape 17 ani, în timpul bătăliei de la Shrewsbury împotriva nobilului rebel Henry Percy, a fost rănit cu o săgeată în față, supraviețuind în urma unei operații dificile.

Mulțumită acestor expe-

riențe, Henry al V-lea a dobândit importante cunoștințe militare și a consolidat autoritatea regală în Anglia. Era renumit pentru istețimea și curajul său și pentru faptul că adesea lupta alături de soldați în prima linie. A rămas cunoscut în imaginarul

colectiv englez drept unul dintre cei mai abili regi-războinici medievali. Shakespeare, de exemplu, îl compară în repetate rânduri cu Alexandru cel Mare – însă în incipitul piesei *Henry al V-lea* își cere scuze față de audiență că nu are la dispoziție un teatru impresionant, să arate că, de fapt, monarhul este mai bine echivalat cu Marte, divinitatea romană a războiului.

OCAZIA DE NERATAT

După înscăunare, Henry al V-lea și-a revendicat dreptul de moștenire asupra Franței. Disputa dintre cele două monarhii – Războiul de 100 de Ani (1337 – 1453) – începuse în veacul precedent, intercalându-se perioadele de relativă liniște și cele de confruntări deschise. Avusese loc o criză de succesiune pentru tronul francez, un pretendent fiind și regele Angliei.

Din 1389, din pricina unor grave probleme interne în ambele țări, nu s-a mai purtat un război deschis. În Franța domnea Carol al VI-lea (1380

– 1422) care, din 1392, s-a îmbolnăvit grav de psihoză – ocazional îi ataca pe cei din jur sau credea că este făcut din sticlă și că era în pericol să se spargă. Nobilimea s-a coalizat în două tabere opuse, în jurul a doi prinți, frați ai regelui: Ludovic I de Orléans (1372 – 1407) – partida de Armagnac – și Filip al II-lea al Burgundiei (1363 – 1404) – partida de Burgundia. Aceștia și urmașii lor s-au sfidat zeci de ani în încercarea de a-l controla pe Carol, apoi de a-și impune candidații pe tron. Din 1407, după asasinarea lui Ludovic de Orléans, a început un adevărat război civil. Pentru Henry al V-lea era o ocazie de neratat să-și revendice propriile drepturi asupra tronului Franței.

În acel moment, dominantă era partida de Armagnac. Henry al V-lea a obținut neutralitatea partidei de Burgundia și a transmis o propunere Parisului: era dispus să renunțe la dreptul asupra tronului Franței în schimbul unor concesii teritoriale masive, a căsătoriei cu Catherine, fiica mezină a lui Carol al VI-lea, și a 3,6 milioane de coroane (2 milioane fiind zestrea miresei).

Francezii au încercat să îi ofere doar 600.000 de coroane, căsătoria cu Catherine și concesii mai mici. Negocierile au ajuns într-un impas. Henry s-a folosit de ocazie, spunând că francezii și-au bătut joc de cererile sale și l-au insultat personal

– adevărul este că, din punctul lor de vedere, au fost cât se poate de generoși. A convins Parlamentul englez să îi acorde fonduri pentru război și a convocat nobilimea, care i-a sprijinit inițiativa.

Regele a strâns o armată de 12.000 de soldați, cu care a sosit în Franța la 13 august 1415. Englezii au asediat portul Harfleur, care însă a rezistat mai mult decât se așteptau. Orașul s-a predat la 22 septembrie, iar armata a putut să îl părăsească abia la 8 octombrie. Între timp, au pierit aproximativ un sfert dintre oșteni din pricina epidemiei de dizenterie.

Apropiindu-se iarna, suferind mii de pierderi fără să obțină mare lucru, Henry al V-lea a luat hotărârea să se retragă cu armata în Anglia. S-a hotărât să purceadă prin Normandia spre Calais, o cetate engleză, pentru a demonstra că revendică în continuare regiunea.

De cealaltă parte, francezii s-au temut că englezii aveau să își continue ofensiva. Curtea de la Paris a convocat urgent întreaga nobilime a țării să își adune trupele la Rouen, certând-o că din cauza „neglijenței și zăbavei” lor a fost pierdut Harfleur și amenințând cu confiscarea pământurilor întârziaților.

Cu toate că regiunile dominate de partida de Burgundia au trimis mai curând ajutoare simbolice, francezii au reușit să adune o armată masivă – Enguerrand de Monstrelet a scris, cu siguranță exagerând, că erau 150.000. Oastea a fost pusă sub comanda a doi mareșali – Charles d'Albert, un important partizan al partidei de

*Arcași galezi
în timpul exercițiilor,
miniatură
din veacul al XIV-lea*

Charles d'Albert,
ilustrat într-o cronică franceză
de la mijlocul secolului al XV-lea

Armagnac, și Jean Le Maingre, un veteran iscusit ce luptase de zeci de ani, inclusiv în Cruciada de la Nicopole (1396).

DESCULȚI ȘI FĂRĂ PĂLĂRII

Armata franceză a blocat retragerea englezilor pe râul Somme, obligându-i să ocolească spre sud. Când Henry al V-lea a reușit să treacă obstacolul, adversarii l-au urmărit. Era în avantajul francezilor să întârzie confruntarea – în fiecare zi primeau întăriri, iar englezii sufereau din lipsă de provizii și de dizenterie. În mai puțin de trei săptămâni, Henry al V-lea mărșăluise 420 km; oștenii săi erau epuizați. În ziua de joi, 24 octombrie, ajunul praznicului Sfântului Crispian, cele două armate au campat pe un câmp în apropierea satului Azincourt, la distanța de „trei trageri de arc” una de alta, după cum a notat Enguerrand de Monstrelet – între 500 și 1.200 m.

Devenise clar că englezii

erau în dezavantaj. Autorul anonim al *Gesta Henrici Quinti* (Faptele lui Henry al V-lea), probabil un preot din armata engleză, a scris că francezii „erau un număr incomparabil față de noi, [...] de parcă erau o nenumărată mulțime de lăcuste”. Resemnați, englezii au petrecut noaptea în ploaie, cântând la instrumente și spovedindu-se – cronicarul anonim a notat că „nu duceam lipsă de oameni [la spovedanie], ci de preoți”.

Francezii aveau un avantaj clar în cavalerie – englezii își pierduseră majoritatea cailor în timpul campaniei –, în efective, în moral și în starea de sănătate a oștenilor. Erau echipați cu armuri de calitate, pe când englezii, conform relatării lui Enguerrand de Monstrelet, „în marea majoritate nu aveau armură, purtau veste și aveau ciorapii largi, [...] unii într-adevăr mergeau desculți și

Jean Le Maingre
se roagă Sfintei Ecaterina,
miniatură franceză
de la începutul secolului al XV-lea

fără pălării”.

Majoritatea (aproximativ cinci șesimi) armatei lui Henry al V-lea era alcătuită din arcași, echipați cu faimosul *longbow* (arc lung; *Magazin istoric*, nr. 10/2012) galez. Contrar percepției din imaginarul colectiv, nu era neapărat un arc mai bun decât alte exemplare din epocă și adesea nu străpungea armura de metal. Era însă mai ușor de fabricat (fiind alcătuit dintr-o singură bucată de lemn) și avea o rază și un ritm de tragere mai bune decât arbaletul, preferate de francezi. Arma devenise un simbol al soldatului englez în Războiul de 100 de Ani, iar celor căzuți în prizonierat li se retezau adesea degetele arătător și mijlociu, cu care o mânuiuau.

Baronul englez Walter Hungerford (în piesa lui Shakespeare, personajul Westmoreland), descurajat, își exprimă dorința să mai fi avut 10.000 de arcași motivați în armată. Conform cronicarului anonim, în replică, regele Henry al V-lea rosti în fața soldaților un discurs modificat apoi de Shakespeare: „Vorbești prostii, căci în numele lui Dumnezeu din Ceruri, pe a Cărui Grație mă bizui, și în Care am ferma încredere a biruinței, nu mi-aș dori să am nici măcar un soldat în plus față de câți am, chiar dacă aș putea! Căci aceștia pe care îi am aici sunt oamenii lui Dumnezeu și este o onoare pentru mine să îi am! Sau cumva nu crezi că omnipotența Sa, cu aceștia ai Săi puțini, ar putea birui mândria francezilor care i Se opun, care se laudă cu marile lor numere și cu puterea lor?”

În dimineața zilei de vineri, 25 octombrie, Henry al V-lea își organizează armata. Ar fi fost în avantajul englezilor să poarte o

Momentul în care regele Carol al VI-lea, într-un acces de furie, își atacă entourageul cu sabia, ilustrat într-un manuscris francez din veacul al XV-lea

cii consideră că fie nu erau pregătiți, fie sperau ca englezii să își continue înaintarea.

Odată încheiate aceste pregătiri, începu tirul arcașilor englezi. Francezii au reacționat haotic

— comandanții Charles d'Albert și Jean Le Maingre, deși aveau rangul de mareșal, nu reușiseră să își impună autoritatea în fața nobililor de rang feudal mai înalt, mulți adversari politici. Inițial, plănuiseră să răspundă englezilor cu arbaletisti, însă acestora li se ordonă apoi să stea în spatele armatei — spre deosebire de arc, arbaleta nu poate trage peste capetele altora, la o curbă mare, prin urmare acești oșteni nu au putut participa aproape deloc la luptă.

În schimb, cavaleria și infanteria franceză începură să șarjeze feroce, însă în mod dezorganizat. Ploaia din noaptea precedentă transformase câmpul proaspăt arat dintre cele două armate într-o mocirlă. Săgețile englezilor rar pătrundeau prin armura francezilor, însă le puteau ucide caii,

Evenimentul ce a dus la alianța dintre englezi și partida de Burgundia, asasinarea ducelui Jean de Burgundia în 1419, de către partida de Armagnac

aruncându-i la pământ. Inițial, francezii au reușit să îi împingă înapoi pe englezi, însă mocirla și tirul neconținut al arcașilor i-au împotmolit. Îngreunați de armurile lor și de mulțimea prea mare de oameni pe un câmp de luptă mic, nu au putut să lupte corp la corp în mod eficient. Cronicarul anonim observă că „niciodată nu s-a mai văzut, în relatarea oricărei cronici sau istorii, ca atâția oșteni aleși și puternici să opună rezistență într-un mod atât de stângaci, atât de dezordonat și cu atâta teamă, într-un mod atât de lipsit de bărbăție”.

Englezii au reușit să revină pe poziții. Arcașii și-au epuizat săgețile destul de rapid, așa că șarjară și ei în lupta corp la corp, înarmați cu topoare, săbii, cio-cane și cosoare. În prima linie, după cum îi era obiceiul, se afla deja regele Henry al V-lea, alături de pedestrașii săi. Mai mulți cavaleri adversari au încercat în repetate rânduri să îl răpună, însă niciunul nu a reușit.

Francezii au suferit pierderi groaznice, mai mulți cronicari

bătălie defensivă, însă francezii tergiversau intenționat, propunând să înceapă negocieri, anticipând că aveau să mai primească câteva mii de întăriri. Astfel, după slujba de dimineață, regele dădu ordinul armatei să înainteze la luptă, obligându-i pe adversari să se mobilizeze la rândul lor. Lăsă în urmă preoții — inclusiv pe cronicarul anonim — și proviziile oștirii cu puțini soldați de strajă.

STÂNGACI, DEZORDONAȚI, TEMĂTORI

Soldații englezi înaintară strigând urale, uimindu-i pe francezi. Confruntarea avea să aibă loc pe câmpul proaspăt arat dintre cele două tabere, ce se afla între două păduri. Odată ajunși la distanță suficientă pentru a trage cu arcul, Henry al V-lea ordonă soldaților să înfigă pari de lemn în fața liniei lor înspre adversari, o tactică nouă care ar fi putut bloca șarja cavaleriei. Procesul a durat câteva ore. Nu se cunoaște exact de ce francezii nu au atacat între timp. Istori-

amintind ferocitatea englezilor. Morțile s-au datorat și mulțimii mari de oameni – francezii au ajuns să se calce în picioare între ei. „Mormanele celor uciși și zdrobiți ajunseseră atât de mari, [...] mai mari decât înălțimea unui om“, a notat cronicarul anonim.

În cele din urmă, francezii s-au retras după ce au suferit pierderi însemnate. Adversarii reușiseră să captureze un număr important de prizonieri – unele surse, preponderent autori care nu au participat direct la evenimente, spun că erau mai mulți captivi francezi decât oșteni englezi. În timpul acestui repaos, regele află că a fost atacată tabăra armatei sale – cronicarul anonim dă vina pe „trândăvia“ străjerilor, însă alți autori spun că aceștia s-au alăturat și ei luptei –, cu această ocazie fiindu-i jefuită și coroana.

Era vorba doar de aproximativ 600 de pedestrași („țărani“ în relatarea lui Enguerrand de Monstrelet), însă au început rapid să circule zvonuri că, de fapt, ar fi fost câteva mii de cavaleri nou sosiți, apoi că francezii își refăcuseră liniile și aveau să atace iar. De teamă ca prizonierii să nu li se alăture adversarilor în acest caz, Henry al V-lea porunci să fie uciși cei mai mulți, exceptând câteva personaje de rang înalt. În ciuda amenințărilor regelui, cavalerii englezi au refuzat să ducă la îndeplinire acest ordin dezonorant, așadar regele le porunci arcașilor. Când s-a încheiat măcelul, au văzut că francezii – posibil îngroziți de acest eveniment – au fugit de pe câmpul de luptă.

Tratatul de la Troyes

CATASTROFA PENTRU DE ARMAGNAC

Francezii au suferit pierderi catastrofale. Anumite estimări moderne spun că 40% din nobilimea țării, majoritarii din partida de Armagnac, a pierit la Azincourt, fie în timpul luptei, fie în timpul execuțiilor. Cronicarii au scris capitole întregi doar cu lista aristocraților decedați. „Cred sincer că nu există vreo inimă făcută din carne sau chiar din piatră care, după ce ar vedea morțile groaznice și rănilor teribile ale atâtor creștini, să nu se frângă și să nu se dizolve în lacrimi de jale“ – a notat cronicarul anonim. Majoritatea trupurilor francezilor au fost lăsate dezbrăcate pe câmpul de luptă și au fost preluate de slujitori peste câteva zile. Conte Philippe de Charolais, stăpânitorul regiunii, porunci ca cei rămași să fie înmormântați cum se cuvine.

În timpul retragerii, francezii și-au lăsat în urmă carele cu provizii, iar astfel regele Henry al V-lea și-a aprovizionat armata. Oștenii săi au prădat cât au putut, luând obiectele de lux și armurile învinșilor. Bătălia nu a schimbat

imediat situația militară dintre cele două țări, întrucât englezii au fost în continuare nevoiți să se retragă în Anglia.

Henry al V-lea se bucură de un triumf în Londra la 23 noiembrie, fiind aclamat ca un adevărat erou, binecuvântat de Dumnezeu. Bătălia a legitimat dinastia de Lancaster, ce domnea în Anglia doar de 16 ani, din 1399, odată cu uzurparea lui Henry al IV-lea, tatăl regelui. Din acel moment, monarhul nu a mai avut parte de adversari pe plan intern.

Partida de Armagnac din Franța a rămas devastată în urma bătăliei. La doar zece zile de la eveniment, încălcând armistițiul dintre cele două facțiuni, partida de Burgundia a ocupat Parisul. Reluarea acestui război civil i-a permis lui Henry al V-lea să pregătească vreme de 18 luni următoarea sa campanie militară, ce a început în 1417. De data aceasta, a reușit să cucerească Normandia și să avanseze până la Paris.

În 1419, Henry al V-lea a încheiat o alianță cu partida de Burgundia, ce i-a recunoscut dreptul de succesiune la tronul Franței. La un an distanță, a fost semnat Tratatul de la Troyes. Henry al V-lea a fost recunoscut ca regent și moștenitor al tronului Franței, succesor al lui Carol al VI-lea. A dobândit căsătoria cu Catherine, în urma căreia s-a născut viitorul rege Henry al VI-lea (1422 – 1461, 1470 – 1471).

Reușita și pacea nu au durat. În 1422, la câteva luni distanță unul de altul, au murit și Henry al V-lea, și Carol al VI-lea. Partida de Armagnac nu l-a recunoscut pe bebelușul Henry al VI-lea ca rege al Franței, iar Războiul de 100 de Ani a reînceput. ■

FRANCISCANI ȘI DOMINICANI ÎN MOLDOVA MEDIEVALĂ PROVOCAREA HUSITISMULUI

CLAUDIA-FLORENTINA DOBRE

Husiții – adepții unei mișcări reformatoare antemergătoare protestantismului, inițiată de Jan Hus (cca 1372 – 1415; Magazin istoric, nr. 4/2015) în Cehia de astăzi – au venit în Moldova (Magazin istoric, nr. 10/2008) deoarece aici nu exista o Biserică Catolică oficială care să îi persecute. Mai mult, existau comunități de alogeni, catolici în marea lor majoritate, dispuși să se convertească la husitism. Acestor motive li se adaugă sprijinul pe care l-au găsit în domnitorul moldovean Alexandru cel Bun (Magazin istoric, nr. 2/1992) și toleranța manifestată de clerul ortodox, dispus oricând să slăbească pozițiile catolicismului în țară.

*Arderea lui Jan Hus pe rug,
ilustrată într-un manuscris ceh
realizat în jurul anului 1500*

Primul val de husiți ajungea în Moldova în jurul anului 1420, după cum scria Cronica de la Levoča – o lucrare din veacul al XVIII-lea, ce aparține bisericii luterane din acest oraș slovac. Localitățile în care s-au așezat husiții sunt menționate în cronica lui Samuel Timon, scrisă în secolul al XVIII-lea, care folosea însă surse mai vechi: Cotnari, Faraoane, Völtsök și Bacău cu împrejurimile sale.

Acești primi husiți veniți în Moldova au fost unguri, saxoni sau poate slovaci. Ei au câștigat favorurile voievodului Alexandru cel Bun care,

după 1430, pentru a recupera Pocuția, se aliase cu ducele lituanian Swidrygiello, aliatul husiților, ce se afla în război cu Polonia. Alexandru cel Bun le acordă husiților dreptul de a se stabili în Bacău și oricine ar fi acționat împotriva lor era obligat să plătească despăgubiri domnului moldovean.

În jurul anului 1430, husiții erau foarte activi în Moldova, având și un lider în persoana lui Iacob de Molda. Acesta făcuse și unele convertiri – printre care și un franciscan – și administra sfintele taine, boteza și spovedea după obiceiul husit. Toate încercările episcopului catolic de Baia de

*Alexandru cel Bun cu soția
și Curtea sa,
frescă din biserica
Mănăstirii Sucevița*

torului Iacob de Marchia în Regatul Ungariei i-a determinat să treacă înapoi, în 1437. Conduși de Toma și Valentin, aceștia s-au stabilit la Troțuș. Noi inchișitori au fost numiți pentru a merge în Moldova împotriva husiților în iulie 1442. Papa Eugeniu al IV-lea îi acorda lui Dionysius de Ujlak și însoțitorilor săi, care ar fi trebuit să meargă în Moldova, numeroase drepturi și privilegii, printre care și dreptul de a predica cuvântul lui Dumnezeu și a construi mănăstiri. Nu există nicio dovadă că acest personaj ar fi și ajuns în Moldova.

În următorii ani, același papă îl numea inchișitor perpetuu pentru Moldova pe franciscanul Fabian de Bachia, vicarul Vicariatului observant de Bosnia, și pe succesorii săi. Și el a primit numeroase drepturi, inclusiv pe acela de a acorda

a-i alunga pe husiți din Moldova au eșuat în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Soarta lor s-a schimbat după moartea voievodului în 1432, urmașii săi prigonindu-i sau ajutându-i, în funcție de alianțele lor politice.

Un număr mare de husiți s-a refugiat din Moldova în Transilvania în 1436, dar prezența inchișitorului

indulgențe tuturor celor care îl ajutau în misiunea sa de a stârpi „erezia” husită de pe teritoriul Moldovei. Nici prezența lui Fabian de Bachia în Moldova nu a fost atestată documentar.

În 1451, papa îl însărcina cu aceeași misiune pe Ioan de Capistrano, care a trimis trei călugări minoriți conduși de Ladislaus Hungarus în Moldova. Misiunea acestora s-a soldat cu un eșec, ei fiind obligați să se refugieze în Polonia. De acolo îi scriau cardinalului Oleśnicki, plângându-se că voievodul Bogdan al II-lea îi sprijinea pe husiți și i-a împiedicat în misiunea lor.

Prezența husiților a diminuat activitatea ordinelor cerșetore în Moldova (*Magazin istoric*, nr. 1, 4/2022) și a dus chiar la dispariția unei ierarhii ecleziastice stabile în țară. Încercările misionarilor franciscani de a restabili o prezență consistentă s-au lovit mai târziu și de alte obstacole, cum ar fi atitudinea voievozilor. Așa a fost cazul în 1462, când au intrat în conflict cu Ștefan cel Mare, care i-a expulzat din țară. Și alți călugări cerșetori au venit în Moldova, dar în 1508 au fost izgoniți de urmașul lui Ștefan, Bogdan cel Orb, care le-a distrus și mănăstirea din Siret.

Mișcarea husită s-a dovedit un adversar redu-

tabil pentru misionarii franciscani și dominicani în Moldova. Catolicii din Moldova s-au convertit la husitism pe de o parte datorită bunei propagande husite și lipsei unui răspuns adecvat din partea celei catolice, iar pe de altă parte mulțumită apropiării dintre husitism și ortodoxie. Cei care au fost însărcinați cu lupta împotriva ereziei nu s-au arătat interesați să vină în Moldova pentru a-i combate pe husiți. Situația politică și faptul că Moldova era o țară ortodoxă au diminuat această dorință. Este de asemenea posibil ca misionarii locali franciscani să nu fi aderat la mișcarea de observanță – o mișcare de reformă din interiorul ordinului, ce urmărea păstrarea nealterată a preceptelor sale fondatoare – și atunci inchișitorii din provincia Bosnia nu au fost bineveniți în Moldova. ■

*Ioan de Capistrano,
ulei pe lemn, pictor anonim,
Muzeul de Istorie din Bamberg*

1850. ZIDIREA PRIMULUI TEATRU NAȚIONAL DIN CRAIOVA

RĂZVAN ANDREI SORESCU

Vechea clădire a teatrului

Printre evenimentele ce au marcat ascensiunea culturală a orașului Craiova în secolul XIX se numără și zidirea Teatrului Național. Acesta face parte din seria teatrelor (Teatrul Național din București, Teatrul de Stat din Târgu Mureș) care au marcat evoluția atât a arhitecturii, cât și a culturii și a artei teatrale românești, fiind al doilea teatru național, ca vechime, după cel din Iași.

Certificatul de naștere al teatrului craiovean se află în publicația *Vestitorul Românesc*, din 18 iulie 1850, volum existent în Biblioteca Academiei Române la cota P III 542, unde, sub semnătura cărturarului Gheorghe Chițu, se regăsește următorul anunț: „Ziua de 29 iunie 1850 se nota în analele Craiovei cu deschiderea Teatrului”. Același cărturar nota că în aceea zi au fost două reprezentații: *Duelurile*, de Costache Caragiale,

și *Piatra din Casă*, de Vasile Alecsandri.

Motivul care a stat la baza construirii teatrului se regăsește în Foaia Volantă nr. 195 din Mapa „Țara Românească”, aflată în patrimoniul Bibliotecii Academiei Române. Această foaie volantă a fost dăruită Academiei Române de generalul P.V. Năsturel și este scrisă în limba română, dar cu alfabet chirilic.

Din cuprinsul ei aflăm: „Toate Națiile, îndată

Vestitor Românesc din 18 iulie 1850

Foaia Volantă nr. 195

ce ajungeau în oarecare grad de civilizație, pe lângă alte aplecări folositoare, simțea trebuința și de petrecere spre îndulcirea vieții și să silească d'a și le procura, adunându-se la un loc făcând jocuri spre petrecerea lor; până ce începură a zidi pentru acest sfârșit edificiiuri ce le numără Teatruri [...] Toate acestea acum le simte și nația Română și cunoaște că are trebuință a-și perfecționa acel simț, clădindu-și și ea Teatre prin orașele cele mai de căpetenie."

În continuarea textului se menționează și unele dificultăți ce s-au ivit pe parcursul zidirii acestuia, și anume lipsa fondurilor necesare pentru terminarea clădirii, fapt pentru care s-a făcut apel la cei mai bogați locuitori ai orașului Craiova pentru a contribui la ridicarea unui astfel de edificiu: „Nici nădăjdum că se va înființa el până ce mai întâi nu va avea stăpânirea sau sfatul orașenesc mijloacele trebuincioase de a lui clădire. Pentru care putem fi încă mulți ani îngăduitori. De aceea, imitând alte nații, care s-au aflat în asemenea împrejurări, să chemăm pe cei avuți doritori de asemenea lucru la o contribuție acordându-le pentru aceasta oarecare drepturi."

Desigur, zidirea teatrului nu trebuie considerată o premieră în ceea ce privește preocupările teatrale craiovene, acestea fiind vechi și materializându-se în spectacolele folclorice, în jocul păpușarilor și jocul cu umbre, în specia-

lele circarilor etc. În *Cronica domniei lui Mihai Viteazul* (lucrare scrisă între 1602 – 1608) este semnalată apariția „teatrului de improvizații” în anul 1596. În *Istoria Craiovei*, la anul 1811, este menționată prezența „bufonadelor italiene”, dar și a unei trupe germane. De asemenea, este interesant motivul pentru care ocărnuirea județului Dolj era solicitată să autorizeze în anul 1840 trupa de teatru condusă de Valéry și Theodore Gaffrey, și anume: „de a juca bucăți teatrale în zilele în care nu vor fi cluburi, care bucăți vor fi conforme cu bunele moravuri și religia”.

Costache Caragiale, unchiul marelui dramaturg Ion Luca Caragiale, venit din București, împreună cu actorii Costache Mihăileanu și Constantin Serghie, pun bazele unui teatru permanent, alcătuind un repertoriu cu o trupă de actori stabilă.

Teatrul Național din Craiova, care a purtat numele lui Theodor Teodorini, actor, regizor și primul său director până în 1889, arde în 1923 (după alte surse anul este 1927).

Abia după 50 de ani, în anul 1973, se inaugurează noul Teatru Național, proiectat de arhitectul Alexandru Iotzu, fiul lui Constantin Iotzu, cel care a finalizat și Banca Comerțului din Craiova, după planurile arhitectului Ion Mincu.

Începând din anul 2003, teatrul a primit numele scriitorului Marin Sorescu, cunoscut om de cultură și academician. ■

PĂRUL ÎN IMAGINARUL POPULAR ȘI ÎN PRACTICILE MAGICE

Dr. GEORGETA ROȘU

Podoaba capilară este foarte importantă pentru imaginea fiecăruia dintre noi. Aceasta ne poate dezvălui o parte esențială a personalității noastre. În aceeași măsură părul este un simbol al sănătății organismului nostru, al forței și al puterii de seducție, al virilității și al fertilității. În vremuri trecute părul lung era asociat cu libertatea, dar și cu imoralitatea, iar tăierea forțată a părului putea avea conotația unei castrări, a unei dezonorări. O podoabă capilară bogată, frumoasă, putea fi asociată, atât în cazul femeilor, cât și al bărbaților, cu o evoluție spirituală deosebită.

Portret în mozaic reprezentând-o pe regina Berenice a II-a a Egiptului, soția lui Ptolemeu al III-lea Euergetes, înfățișată cu partea din față a unei nave de război pe cap, simbolizând orașul Alexandria

Despre păr există multe legende încă din Antichitate. Una dintre acestea mărturisește despre soția regelui Ptolemeu al III-lea (246 î.H. – 222 î.H.), Berenice, că făcuse o înțelegere cu zeii în schimbul promisiunii că aceștia îi vor ajuta soțul să învingă în luptele din Siria. Ea le promisese că își va tăia părul, pentru a cărui frumusețe era recunoscută. Zeii l-au ajutat pe rege să învingă, iar Berenice și-a respectat cuvântul, abandonându-și părul în templu. Mirați de acest sacrificiu, zeii au luat părul Berenicei și l-au aruncat pe bolta cerească, luând astfel naștere Constelația *Coma Berenices*. Se mai spune că în unele țări (Germania) nu se tăia părul copilului până la vârsta de un an. Se credea că acest gest putea lua norocul copilului. Obiceiul se întâlnește și la români.

LEGĂTURI DE DRAGOSTE DIN FIRE DE PĂR

Pletele blond-aurii sunt considerate mesageri ai soarelui și erau atribuite divinităților, eroilor și

regilor. Părul negru simboliza teluricul, întruchiparea focului subpământean. Părul femeilor era folosit adesea în practicile magice de dragoste. Se credea că „nimic nu e mai puternică decât legătura făcută cu păr de femeie” (Evseev, *Simboluri folclorice*). La practicarea obiceiului „însurătorii” între fete, suratele țineau în mâini fire de păr, pe care și le luau de pe cap, și de iarbă, și trăgeau din ambele capete rostind jurământul: „Ții surată până la moarte? Țiu surată, până la moarte.”

Fetele de măritat făceau și legături de dragoste din firele de păr. Își luau câteva fire de păr din podoaba capilară, le aprindeau și rosteau blestemul de dragoste, după cum notează același Evseev: „Cum arde părul, așa să ardă... după mine.” În practicile magice de atragere a iubitului, fetele trebuia să ia de la băieții pe care îi iubeau câteva fire de păr, fără ca aceștia să afle, și să le dea drumul pe o apă curgătoare, „rostind cuvinte care să-l aducă aproape pe cel drag”. La români, mentalul colectiv păstra credința că părul trebuie tuns doar „la lună

„Tânără care își aranjează părul”,
un tablou de artista britanică,
născută în Franța, Sophie Gengembre Anderson

nouă”, pentru a crește repede și bogat. Nu era bine să tai părul pruncului până nu împlinea un an pentru că ar fi devenit un desfrânat când va crește. Părul căzut la pieptănatul zilnic nu trebuia aruncat pe oriunde. Trebuia strâns și așezat într-o scorbura, pentru ca și părul celui care l-a pus acolo să crească odată cu pomul. Alte persoane îl îngropau la rădăcina unui pom cu credința că părul lor se va îndesi și va crește precum cresc mlădițele tinere ale pomului (Țara Oltului).

În Suceava, părul copiilor era adunat după ce erau pieptănați, se făcea ghemotoc și era pus pe foc. Nu trebuia să-l ia cineva străin de casă pentru că putea face farmece cu el, aducând boli sau neazuri acestora. Părul care creștea pe ceafa pruncului și-l incomoda nu trebuia tăiat de mamă sau de cei ai casei. Acesta trebuia tuns doar de nașă. Astfel copilului îi mergea bine în viață (Suceava). Pentru a feri pruncii de deochi, li se tăia o șuviță de păr, se lega cu lână sau panglică roșie și se punea la icoana Maicii Domnului (Galați).

ZILELE BUNE DE TUNS

În Tecuci și Botoșani, copiii care se nășteau cu o șuviță blondă erau considerați norocoși, că vor avea o viață frumoasă și vor deveni oameni apreciați de

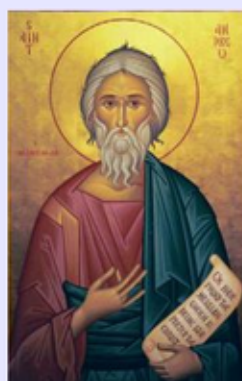
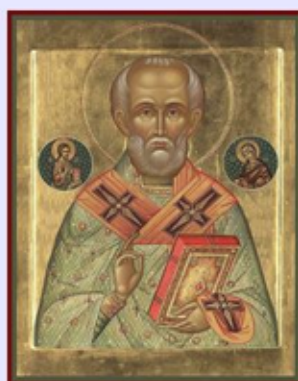
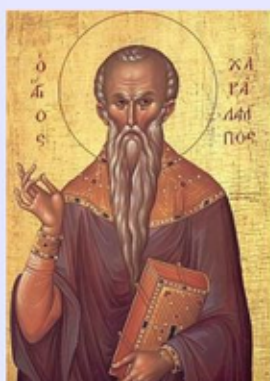
cei din jur. Frizerul satului sau persoana care tunde pe cineva trebuia să fie o persoană respectată de comunitate, să fie binevoitoare. Altfel, era posibil să cadă părul celor tunși. În Tecuci nu era de bun augur să arunci pe foc părul căzut la pieptănat pentru că Maica Domnului alerga să-l scoată din mâinile Necuratului.

Cine era neglijent și arunca părul în locuri nepotrivite putea să capete dureri de cap. Se credea că păsările cerului îl adunau și-și făceau cuiburi în el (Muntenia). În sate din Tecuci și Suceava, persoanele care-și pârlau spăncenele cu lumânarea de la Bobotează „nu se mai sperie de nimic, nici de lupi”. În satul tradițional, zilele bune de tuns copiii erau luna, joia și sâmbăta. Marțea era considerată zi rea. Dacă tundeai copilul marțea îi puteai influența negativ viața. Miercurea și vinerea erau zile de post și nu puteai tunde copilul, iar duminica era zi de sărbătoare. Tunsul era considerat un păcat (Transilvania și Bucovina). În Muntenia când băiatul împlinea un an, i „se tunde moțul”, de nașa de botez. La fete, la aceeași vârstă, „se rupe turta”. În Transilvania se numește la fel, dar se practică la împlinirea vârstei de trei ani. În Arad și zona Sibiului, nașul de botez tăia copilului o șuviță din păr, din frunte, și rupea deasupra capului un colac sau o turtă. Bucățile de colac sau turtă erau date celor mai bătrâni pentru a-i meni copilului viață lungă.

În Bucovina, miresei i se schimba pieptănătura de către nașă și nevestele din jur, spre a o pregăti pentru trecerea la starea de femeie măritată. Ea ținea în poală colaci și un drob de sare cu scopul de a-i meni prosperitate și fertilitate. Părul era strâns în cozi și acoperit. Era mare rușine în sat să-i mai vadă

*O franțuzoaică care a colaborat cu trupele naziste
este pedepsită prin tăierea părului*

De la stânga la dreapta: Sfinții Haralambie, Nicolae și Andrei

părul descoperit alți bărbați. Când murea un bărbat era pieptănat și ras. Tot părul i se pune în sicriu; dacă murea o femeie lăuză i se lăsau câteva coșite neîmpietite „pentru ca Dumnezeu s-o recunoască și să-i fie uitate păcatele”.

CODUL POPULAR AL PURTĂRII PĂRULUI

Imaginarul colectiv explică semnificația viselor în care apare părul. Cine visează păr de om va da de necazuri. Dacă visai că-ți cade părul sau barba, puteai da de necazuri mari sau moarte. Cel ce visa păr încâlcit se certa cu cineva, iar cel care visa că își tunde părul avea parte de o pagubă în gospodărie. Cel care se visa că are păr alb avea să câștige la judecată, într-o cauză importantă, iar dacă visai că ai păr castaniu putea să dea un mare noroc peste tine. Cine visa că îi crește părul avea mare noroc

în afaceri (M. Bocșa, *Rituri funerare pentru viață*). Dacă visai că îți ungi părul cu untdelemn vei fi la mare cinste, iar cine visa că se coafează urma să meargă la nuntă (Suceava).

Zugravii iconari au folosit acest „cod popular” al purtării părului și au zugrăvit chipul sfinților comunicându-ne informații despre vârsta și puterea lor. Sf. Vasile, primul sărbătorit la început de an în calendarul ortodox, are pletele și barba scurte, negre, degajă putere, dar și tinerețe și jovialitate. Sfinții Gheorghe, Dimitrie și Mihail și Gavril, toți sfinți militari, zugrăviți în plină tinerețe și putere, au podoabe capilare care sugerează forța pe care o dețin și o dezlănțuie în lupta cu Răul. În schimb, sfinții Haralambie, Andrei, Nicolae sunt pictați cu plete și bărbi albe. Zugravii și-i imaginează ca pe niște bătrâni înțelepți, protectori ai familiilor de boală și de sărăcie și ai fetelor de măritat. Chipurile lor degajă bunătate, blândețe și înțelepciune. ■

LA POLIGON (Biverb: 10, 9)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului ASIRIENI ȘI BABILONIENI, din nr. 7/2022

SEMIRAMIDA – DARIUS – ASIR – IMITA – EVREI – OMT – NTU – I – S – DURU – ROB – AT – ORESTE – ABBO – RAE – ISTAR – B – M – RGT – LOBU – TAMARIX – NAL – STATUI – MZL

Soluția jocului PE FRONT, din nr. 7/2022

S-A REPEZIT ÎNAINTE CĂTRE INAMIC
(S-ARE-PE-Z-I/T-IN-A/IN-T-E-CĂ-TREI-N/A-MIC)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

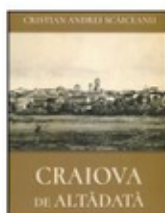
● **Vasile Pușcas – UNIVERSITATE, SOCIETATE, MODERNIZARE. IDEALUL UNIVERSITĂȚII MODERNE LA CLUJ (1919 – 1945). EDIȚIA A III-A, REVIZUITĂ ȘI ADĂUGITĂ** (cuvânt introductiv de **Ioan-Aurel Pop**; prefață de **Keith Hitchins**)

Editura Școala Ardeleană, Fundația Transilvania Leaders, Cluj-Napoca, 2019, 420 pp.

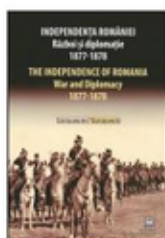
● **Ilie Schipor – DESTINUL TEZAUURULUI ROMÂNIEI – ARGUMENTE DIN ARHIVELE RUSE –**

Editura Oscar Print, București, 2021, 445 pp.

● **Cristian Andrei Scăiceanu – CRAIOVA DE ALTĂDATĂ**

Editura Oscar Print, București, 2020, 351 pp.

● **INDEPENDENȚA ROMÂNIEI. RĂZBOI ȘI DIPLOMAȚIE. 1877 – 1878. DOCUMENTE/THE INDEPENDENCE OF ROMANIA. WAR AND DIPLOMACY. 1877 – 1878. DOCUMENTS** (coordonatori/coordinators: **Dr. Carmen-Sorina Rîjnovanu**, **Dr. Manuel Stănescu**, **Dr. Șerban-Liviu Pavelescu**)

Editura Militară / Military Publishing House, București/Bucharest, 2022, 384 pp.

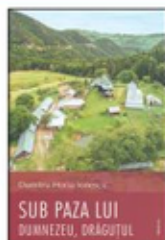
● **Gheorghe Sbârna, Ion Calafeteanu – RATIFICAREA TRATATELOR DE PACE DE LA PARIS (1919 – 1920) ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE** (Academia Română, filiala Cluj-Napoca, Institutul de Istorie „George Barițiu”)

Editura Școala Ardeleană, Fundația Transilvania Leaders, Cluj-Napoca, 2022, 402 pp.

● **Iuliana Alexa (coordonator) – DE CE AM PLECAT DIN ROMÂNIA**

Editura Corint, București, 2022, 254 pp.

● **Dumitru Horia Ionescu – SUB PAZA LUI DUMNEZEU, DRĂGUȚUL**

Editura TRINITAS a Patriarhiei Române, București, 2022, 300 pp.

● **Anca Ștef, Raul Ștef – „DRAGĂ SISILULE, NOI PE LUMEA ASTA NU O SĂ NE MAI VEDEM”. DRAME DE FAMILIE DIN VREMEA COMUNISMULUI**

Editura Corint, București, 2022, 318 pp.

● **Elena Musca – MEȘTEȘUGURILE SĂLĂJENE DE LA MEDIEVAL LA CONTEMPORAN** (cuvânt înainte de **acad. prof. Ștefan Ștefănescu**)

Editura Caiete Silvane, Zalău, 2020, 467 pp.

● **Ion Butnaru – ȘI ACUM, ÎNCOTRO? DE LA OFITER DECORAT, LA DEȚINUT POLITIC** (prefață de **Alin Spânu**)

Editura Meteor Press, București, 2022, 288 pp.

● **BULETINUL MUZEULUI MILITAR NAȚIONAL „REGELE FERDINAND I”/THE BULLETIN OF THE NATIONAL MILITARY MUSEUM „KING FERDINAND I”. SERIE NOUĂ/NEW SERIES 7 – 8**

Editura Alpha MDN, București, 2010, 270 pp.

● **MONITOR STRATEGIC** (Revistă de studii de securitate și apărare)

Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară, anul XXII, Nr. 1-2/2021, 106 pp.

VENI, VIDI, VICI

2 august 47 î.H. În plin război civil împotriva partizanilor Senatului, Iuliu Cezar s-a văzut nevoit să facă un ocol în Asia Mică. Farnace al II-lea, regele Bosforului și Pontului (în Crimeea, respectiv în nord-estul Anatoliei), discipulul fiu al unui mare vrăjmaș al Romei, Mitridate al VI-lea, invadase teritoriile aliaților Republicii. Monarhul avea o armată mai numeroasă și mai experimentată decât Cezar. Roma avusese nevoie de 25 de ani să îl învingă pe Mitridate al VI-lea, iar războiul contra fiului acestuia era preconizat că ar dura minim câteva luni. Cezar trebuia să se grăbească; pierduse deja aproape un an în Egipt, timp utilizat din plin de adversarii săi politici din Roma.

Farnace al II-lea înfățișat pe o monedă de aur bosforană

Bustul din Tusculum, singura sculptură a lui Iuliu Cezar realizată în timpul vieții

Profitând de războiul civil, Farnace al II-lea a învins o armată romană și a invadat teritoriile stăpânite direct de Republică, masacrând și robind coloniștii latini. Există riscul să cucerească întreaga Asia Mică, o amenințare ce nu putea fi ignorată.

Farnace al II-lea își așezase tabăra lângă orașul Zela, locul unei strălucite victorii a tatălui său împotriva romanilor. Cezar înaintă, dorind să încheie rapid conflictul. Cele două forțe erau separate de valca unui râu – cine ar fi pornit la atac trebuia să urce o râpă dificilă.

Cezar ordonă armatei sale să ocupe rapid dealul de pe malul opus ponticilor. În timp ce legionarii construiau fortificații, Farnace al II-lea își organizează oastea în formație de atac. Cezar a rămas uimit; ar fi fost absurd ca ponticii să pornească ofensiva pe un teren atât de dezavantajos. Convinși că era vorba de un joc la cacealma, ordonă doar câtorva infanteriști să formeze o linie defensivă.

Farnace al II-lea se dovedi însă mai îndrăzneț. Porunci întregii armate să pornească la atac, trecând râul și urcând râpa de pe malul celălalt. Lui Cezar nu îi venea să creadă; începu și să râdă. În scrierile sale, nu era sigur dacă Farnace al II-lea se simțea încrezător după ce învinsese anterior o armată romană sau dacă un prevestitor îi dăduse vești de bun augur.

Strategia absurdă a ponticilor a avut succes inițial. Prea uimit, Cezar întârzie să ordone restului armatei să se pregătească de luptă. Farnace al II-lea zdrobi linia de infanteriști formată anterior de romani, iar carele sale de luptă provocară pierderi importante.

Curând însă, Cezar reuși să își organizeze armata în formație și să pornească la contraatac. Cu toate că erau mai experimentați și mai numeroși, ponticii nu au putut să lupte pe un teren atât de dezavantajos. Au început să fugă. Urmăriți de romani, mulți s-au împiedicat și au fost călcați în picioare când au coborât râpa. Cezar înaintă, ocupând malul celălalt și masacrându-i pe pontici. Farnace al II-lea își pierdu majoritatea armatei și, deși reușise să fugă, avea să își piardă tronul peste câteva săptămâni, ucis de un pretendent pro-roman.

După încheierea confruntării, Cezar a transmis Romei un mesaj simplu: *veni, vidi, vici* – am venit, am văzut, am învins.

Doi oșteni bosforani, sculptură din veacul al IV-lea î.H.

A. O.

„MAGAZIN ISTORIC 55 DE ANI“

Revista Magazin istoric a împlinit 55 de ani. Am început odată cu numărul 4/2022 un concurs aniversar, cu câte o întrebare din fiecare an de apariție. În numărul acesta publicăm ultima serie de întrebări.

Cei care doresc să participe trebuie să trimită toate răspunsurile o dată, la sfârșitul concursului. Vor fi luate în considerare răspunsurile corecte primite la redacție cu ultima dată a expediției poștale – sau prin email – ziua de 15 septembrie 2022.

Adresa noastră: Magazin istoric, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711 sau email: mistoric@gmail.com

Răspunsurile corecte vor fi publicate în numărul din luna octombrie, iar câștigătorii în cel din luna noiembrie.

Se vor acorda următoarele premii:

- un abonament pe viață la revista Magazin istoric, ediția tipărită;
- zece abonamente pe viață la ediția electronică.

Ultima serie de întrebări acoperă anii de apariție 2011 – 2021:

1) Mihaela Cristina Verzea și Elena Cojocaru au publicat în 2011 detalii din documente inedite despre principesa Elena Cuza. De unde a fost cumpărată aparatura medicală pentru spitalul din Piatra Neamț, achiziționată din banii ei?

2) Profesorul Ding Chao ne-a prezentat în 2012 primele descrieri ale spațiului românesc în lucrările geografice chineze. Cine a fost cărturarul chinez care a notat și îngrijit harta ieziului Giulio Aleni?

3) În anul 2013, am publicat fragmente inedite din memoriile colonelului Haralambie Casassovici. În ce oraș a primit Dumitru Casassovici porecla de Moscou Dimitri?

4) În anul 2014, am publicat însemnările inedite ale judecătorului Dionisie V. Craifaleanu. Ce zicală a evocat profesorul Olimpiu Blasian când a criticat decizia unor elevi de a pleca în Moldova?

5) Horea Pop a prezentat în 2015 o serie de materiale arheologice nou descoperite în situl castrului roman de la Buciumi. Ce accesoriu purta la gât statueta de teracotă a lui Venus?

6) În anul 2016, am publicat fragmente din memoriile inedite ale lui Theodor Pâslaru, subofițer implicat în câteva misiuni ale Serviciului de Informații al armatei române

din timpul Primului Război Mondial. În ce regiment era încadrat fratele lui cel mare, Toma?

7) În anul 2017, se publica un interviu cu istoricul și fostul ministru polonez Bohdan Samsonowicz. Cum a apreciat dânsul numărul istoricilor medicviști din Polonia?

8) Ștefan Lemny a identificat în 2018 primele mențiuni ale unor plante specifice spațiului românesc în sursele occidentale. Din ce țară i-a fost adusă botanistului italian Pietro Andrea Matthioli o plantă numită melissa?

9) În anul 2019, am redat fragmente din memoriile diplomatului britanic William F.A. Rattigan. Conform relatării sale, din ce regiune negau cu indignare românii epocii că ar fi făcut parte?

10) Ilie Schipor a publicat în 2020 detalii noi din arhivele rusești referitoare la soarta Tezaurului României dus la Moscova în Primul Război Mondial. Cât timp a durat încărcarea trenului ce a efectuat primul transport de la Iași la Moscova?

11) Ciprian F. Ardelean a relatat în 2021 contribuția echipei sale la descoperirea celor mai vechi urme de oameni din America. Ce a dus la descoperirea de schelete de mamut în balastiera Blackwater Draw în 1932? ■

RĂDĂCINILE RUGULUI APRINS: SPIRITUL CRITERION

MARIUS VASILEANU

Fruct al generației 1927, asociația „Criterion” a fost indubitabil o sursă de inspirație pentru viitoarea coagulare intelectuală care avea să se petreacă peste mai mult de un deceniu la Mănăstirea Antim din București.

„Asociația de arte, literă și filosofie Criterion” a avut o viață scurtă, între 13 octombrie 1932 și 11 decembrie 1933, dar atât de intensă, încât a lăsat serioase ecouri peste decenii. Trebuie pornit de la esențial, anume de la ceea ce unul dintre principalii protagoniști, Mircea Eliade, numea „spiritul «Criterion»”. Este vorba despre asocierea unor tineri intelectuali, majoritatea născuți în secolul XX, pentru dezbateri și acțiuni culturale, publice. Liberă de orice ideologie, Asociația „Criterion” nu era captivă unei anume orientări politice, chiar dacă bună parte dintre participanți împărtășeau diverse convingeri sau simpatii politice, ba chiar ale întregului spectru politic, de la extrema stângă, comunistă, până la extrema dreaptă, legionară sau chiar fascistă.

POLEMIZAU, DAR ÎN RESPECTUL CELUILALT

Dar, înainte de orice, „Criterion” era bazat pe prietenie, pe admirație și pe generozitatea participanților – un cocktail rareori întâlnit în lăuntrul intelectualității românești. De altfel, peste ani, în 1970, Mircea Eliade avea să noteze în *Jurnal* despre o discuție pariziană cu Emil Cioran, cu Virgil Ierunca etc., la care a participat și nepotul

său Sorin (Alexandrescu): „Mă întristează ce spune Sorin: că «generația» lor nu a cunoscut solidaritatea de care am dat noi dovadă; fiecare a crescut și s-a dezvoltat singur, și numai pentru el; cărturarii și scriitorii tineri sunt egocentri, invidioși, în permanentă «concurență» unul cu altul, refuzând să-și admire colegii mai înzestrați. (A spus asta după ce ne auzise vorbind, pe Cioran și pe mine, cu atâta entuziasm despre Mircea Vulcănescu, Sorin Pavel, Dinu Noica și ceilalți).”

Ei bine, dincolo de ideologii și orientări culturale, chiar dacă adesea se mai atacau prin presă, un grup semnificativ al generației '27 avea puterea să iasă adesea seara împreună la o terasă sau la cârciumă, să se distreze, să polemizeze, dar în respectul celuilalt. Iar fiindcă bună parte dintre cărțile de memorii și jurnalele acelor ani evocă această atmosferă, voi recurge tot la cel care pledase îndelung pentru „noua generație”, fiind socotit liderul acesteia *de facto*, Mircea Eliade. Din păcate, adevăratul lider al generației '27, Mircea Vulcănescu, nu a scris jurnal, iar memoriile nu a mai apucat să le scrie, murind în închisorile comuniste (Aiud, 1952). Iată ce notează, așadar, Mircea Eliade, de această dată retrospectiv, în *Memorii*: „Într-o duminică seara, în timp ce cinam la cârciumă, Comarnescu ne-a propus să organizăm

Mircea Vulcănescu

la Fundația Carol I [Biblioteca Centrală Universitară] un ciclu de conferințe-simpozion fie despre câteva mari personalități contemporane, fie despre o serie de probleme actuale. La fiecare simpozion ar fi participat cinci sau șase vorbitori: majoritatea aleși din grupul nostru. Ne-am fi adresat, ca să ne prezideze, unui cărturar mai în vârstă ca noi. Am început să propunem nume și subiecte. Discuția s-a prelungit târziu, după miezul nopții, în grădina lui Mac [Constantinescu] și a Floriei [Capsali], și, deși toți ne arătam entuziasmați, poate că proiectul nostru nu s-ar fi împlinit peste câteva luni, chiar în toamna aceea [1932], dacă Petru Comarnescu nu și-ar fi luat însărcinarea să închirieze sala Fundației Carol I și să se ocupe de alcătuirea programelor, de tipărirea și difuzarea afișelor.“

Trebuie precizat, asemenea conferințe erau uzuale în epocă, nu însă în formatul acesta atât de ofertant propus de Petru Comarnescu, iar în București au tot fost astfel de întâlniri și conferințieri, inclusiv, în acei ani, și la Fundația Carol I, și la Sala Dalles, și la Atheneu etc. Nu mai departe de toamna precedentă, a anului 1931, același Petru Comarnescu, împreună cu Ionel Jianu, începuseră o serie de conferințe ale tinerilor sub titulatura *Forum*, tot în aula Fundației Carol I. Temele acestor întâlniri erau de asemenea de mare actualitate pentru acei ani.

UN APETIT INTERDISCIPLINAR

Personalitate puternică, de seducător rafinement, Petru Comarnescu avea acest dar al coagulării celor din jur, dar nu se erija ostentativ în postura de lider. Ideile sale „manageriale“ erau însă generoase. Plecat în S.U.A. (1929) pentru doi ani de studii doctorale, revenise în țară cu o prețioasă experiență, impregnată de un anume pragmatism specific american. Aceasta l-a și făcut să scrie peste ani (1945) în prefața excelentului său volum *Kalokagathon*: „Ca și Platon, lumea americană caută soluții de participare a tuturor valorilor și adevărilor în lumea Ideilor, ca și în cea a umbrelor. Lumea americană a ieșit recent din izolaționismul politic, dar ieșise de mult din aceea trăire pe compartimente sau din conștiința separației adevărilor și științelor. Cărturarii și artiștii mai luminați ai democrației de peste ocean își dau seama că specializarea și izolarea au constituit relele timpurilor moderne, ducând la antagonismele dintre știință și spirit, natură și om, estetică și etică, artă și societate sau la afirmarea independenței lor. Astăzi compartimentarea în adevăruri științifice, norme morale, principii estetice și dogme religioase nu mai este scop în sine, ci doar o metodă de lucru spornic, dar care nu mai scutește pe specialist să ignoreze interdependența valorilor și activităților și să nu caute, dincolo de mica lui perspectivă, realitatea fundamentală a umanismului.“ Un adevărat

Mircea Eliade

Petru Comarnescu (dreapta) la absolvirea studiilor universitare în S.U.A., 1931

proiect cultural, s-ar putea spune, peste timp, și o bună intuiție: astăzi interdisciplinaritatea, transdisciplinaritatea etc. sunt constante ale postmodernismului.

Astfel se și explică apetitul interdisciplinar al grupului și conferințelor „Criterion”. Aceasta le-a și departajat, între altele, de celelalte numeroase proiecte și sesiuni de conferințe existente în București și în țară, dincolo de capacitatea de a trece peste barierele ideologice, de cele interconfesionale și interreligioase, de cele etnice ș.a. Căci participau activ la aceste simpozioane și evrei, și armeni, și români etc., și ortodocși, și (greco-)catolici, și iudaici, și adepți ai feluritelor forme moderne de căutare spirituală, mai mult sau mai puțin exotice. Se poate întrevedea în substratul acestui proiect și o miză interdisciplinară, în spiritul celor susținute mai sus de Petru Comarnescu.

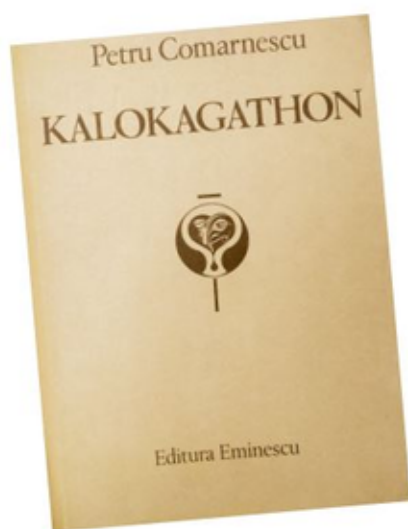
NONCONFORMISMUL CONFERINTELOR DE LA ANTIM

Istoria „Criterionului” se cunoaște, în general, astăzi. Conferințele au fost însoțite de îndârjite polemici. Să aduci pe aceeași scenă într-un dialog despre Lenin, de pildă, și comuniști și legionari s-a dovedit o aventură riscantă. Dincolo de audiența spectaculoasă, întrucât anii erau din ce în ce mai tulburi din punct de vedere politic, organizatorii „Criterion” au devenit suspecti. Poliția politică (existentă, discret, și în acei ani) i-a luat în vizor. Generozitatea intelectuală de a-i pune la aceeași masă a unor discuții pe teme sensibile mai ales pe comuniști era deja o barieră greu de trecut în opinia publică.

Micile manipulări generate de studenții ortodoksiști sau legionari au fost surmontate de o

uriasă manipulare al cărui protagonist, nu tocmai inocent, a fost jurnalistul Sandu Tudor, viitorul fondator al Rugului Aprins. Acesta, chiar dacă prieten cu majoritatea membrilor generației '27 (Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mihail Sebastian etc.), a făcut gafa de a fi gazda unei campanii de presă în ziarul *Credința*, al cărui director a fost, campanie îndreptată împotriva lui Petru Comarnescu și a altor câteva personalități, pe motiv de homosexualitate. Era secretul lui Polichinelle, Petru Comarnescu a avut toată viața această orientare sexuală, pe care aveau s-o instrumenteze ulterior și comuniștii, devenind un informator de primă mărime al Securității. Din păcate pentru acesta, vremurile erau mult mai puțin tolerante, astfel încât întreaga campanie, însoțită de provocările și tulburările politico-ideologice puse la cale la câteva dintre întâlnirile publice ale grupului „Criterion” au atras suspendarea acestor simpozioane. Chiar dacă au continuat timid la Sala Dalles ori în câteva deplasări în provincie, entuziasmul începuturilor s-a atenuat până la dispariție. Unele mărturii susțin o formă de intrare în „adormire” a acestor întâlniri publice, în sensul că ar mai fi continuat, discret, în casele câtorva protagoniști.

Paradoxal, participant activ la „Criterion”, împreună cu alți doi viitori membri emblematici ai Rugului Aprins, Paul Sterian și Alexandru Mironescu, Sandu Tudor a tulburat apele. Nu de unul singur, ci mai degrabă târât în aceste scandaluri de câțiva colegi din redacția *Credința*,

Sandu Tudor

precum Petru Manoliu și Zaharia Stancu. Relația sa cu prietenii a fost de asemenea profund afectată, mai ales fiindcă l-a angrenat, total aiurea, în același scandal și pe bunul său confrate Mircea Vulcănescu. Peste ani, rănilor urmau să se mai vindece. Mircea Vulcănescu avea să vină și el de câteva ori la în-

tâlnirile Rugului Aprins de la Mănăstirea Antim, ba chiar să și conferențieze.

Ceea ce se poate observa cu ochiul liber, cel puțin în prima fază, cea a conferințelor de

la Antim, întâlnirile Rugului Aprins par a fi o reiterare a întâlnirilor „Criterion”. Schimbând, desigur, ceea ce era de schimbat. Nonconformismul conferințelor de la Antim era ceva cu totul inedit și surprinzător. Și era șocant pentru unii clerici să găsească la Antim o formă de deschidere către toate orizonturile spirituale. După cum, fondatorul, părintele Daniil Sandu Tudor, făcea dovada unei remarcabile prize la realitatea politică, încercând să treacă dincolo de ideologii. Acolo unde pe primul loc stătea, desigur, căutarea mistică de factură isihastă – ceea ce constituia de fapt centrul de greutate al Rugului Aprins. Căutarea de ordin mistic a Rugului Aprins a fost altoită pe inteligența, generozitatea și toleranța spiritului „Criterion”.

Dar, surprinzător, adevăratul *spiritus rector* al grupului „Criterion” nu participase la întâlniri, din motive politice, probabil, poate și din alte cauze. Mentorul generației '27, nicidecum atât de tolerant precum Petru Comarnescu, profesorul Nae Ionescu rămăsese parcă uitat. Despre Nae Ionescu și despre cei câțiva discipoli ai săi care urmau să fondeze Rugul Aprins, în episodul următor. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 septembrie 2022, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În ce armată au luptat unități militare chineze în timpul Războiului de Independență al Letoniei?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din iunie 2022 este:

„Ietro, socrul lui Moise”

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Pita Stan**, din **Ploiești**, jud. Prahova.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2023.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

O CTITORIE ORTODOXĂ A FAMILIEI REGALE A ROMÂNIEI

COSMIN MOISE

Carol I al României (20 aprilie 1839 – 10 octombrie 1914) a fost pe rând domnitor al Principatelor Române (1866 – 1881) și rege al României (10 mai 1881 – 10 octombrie 1914).

Conform Constituției din 29 iunie 1866, Carol I nu putea să se căsătorească cu o femeie de origine română. În 1869, aflat într-o călătorie în Germania, Carol I o întâlnește la Köln pe viitoarea soție, Elisabeta de Wied (17/29 decembrie 1843 – 18 februarie/2 martie 1916), principesă de Neuwied, pe numele său întreg Elisabeta Paulina Otiliea Luisa. A rămas cunoscută și sub pseudonimul literar Carmen Sylva.

Căsătoria lor a avut loc la castelul Monrepos din Neuwied, iar cununia religioasă s-a oficiat atât în ritul catolic, de care aparținea Carol I, cât și în cel protestant, de care aparținea Elisabeta. Întorși în țară, s-a oficiat și cununia civilă.

Din căsătoria lor a rezultat doar un copil, principesa Maria (27 august 1870 – 28 martie 1874), care moare la vârsta de aproape patru ani, bolnavă de scarlatină.

În memoria principesei Maria, cuplul regal a ridicat o biserică ortodoxă în localitatea Bușteni din județul Prahova.

Pisania ne spune că Biserica Domnească din Bușteni a fost ctitorită de regele Carol I și soția sa, regina Elisabeta, și a fost sfințită la 8 septembrie 1889. Putem presupune că atras de frumusețea și aspectul frust al peisajului și de aerul curat, aspecte ce-i aminteau regelui de locurile copilăriei, au ales zona Buștenilor, situată la poalele Munților Bucegi.

TOATĂ GRIJA CEA LUMEASCĂ AICI SĂ O LEPĂDĂM

Biserica Domnească are hramul „Nașterea Maicii Domnului” și respectă tipicul cultului ortodox. Este de plan triconc, compartimentată în pridvor, pronaos, naos și altar, fiind construită din piatră

adusă din carierele Munților Bucegi.

Pridvorul, inițial deschis, se sprijină pe patru coloane cu capiteli ioniice din piatră sculptată, ce încadrează de-o parte și de alta intrarea. La interior se întâlnesc trei bolți de dimensiuni mici.

Poză din 1893

În pridvor, pe peretele de compartimentare dintre pridvor și pronaos, în stânga și dreapta ușii de stejar, sunt pictați Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Tot aici, pe cele trei bolți, erau reprezentări de la dreapta spre stânga, Sfântul Arhanghel Mihail, Mântuitorul cu Evanghelia în mână stângă și cu dreapta binecuvântând, precum și Sfântul Arhanghel Gavriil. În prezent, pictura celor trei bolți este ștersă.

Compartimentarea pridvor – pronaos a fost realizată printr-un perete de zid străpuns de o ușă mare din lemn de stejar, ce este încadrată de un portal simplu.

În pridvor, pe lespedea din fața ușii de stejar, se poate vedea scris următorul citat din Biblie: „Toată grija cea luminează aici să o lepădăm.”

Pronaosul, de plan rectangular, prezintă pe latura de nord și pe cea de sud câte două ferestre perechi cu geamuri ce imită vitraliile, prin variația culorilor și fixarea lor în cadre metalice. Din păcate, aceste așa-zise „vitralii” au fost dublate recent, la interior, printr-un alt rând de ferestre cu geam termopan.

Pictura originală a bisericii, aparținând pictorului

Carol I și Elisabeta cu principesa Maria

danez Agnes Exner (cel care a realizat și pictura Mănăstirii Sinaia), a fost ștersă total în 1934, din cauza gradului de deteriorare suferit în cursul Primului Război Mondial. Refacerea picturii a fost încredințată în 1936 pictorului bisericesc Gheorghe Belizare, care a repictat în ulei doar naosul și pronaosul bisericii. În 1969, pictura a fost restaurată de pictorița Virginia Videia, din București.

Tot în pronaos, în stânga și în dreapta ușii de intrare, se află tablourile în mărime naturală, pictate în ulei pe pânză, ale ctitorilor bisericii, regele Carol I în dreapta și regina Elisabeta în stânga.

Pictura îl redă pe regele Carol I în uniformă Armatei Române, ținând în mână dreaptă chipiul, iar cu mâna stângă sprijinindu-se în sabie. Regina Elisabeta este reprezentată într-un costum național,

având pe cap o diademă regală. Tablourile ctitorilor sunt încadrate în lemn de stejar, iar unii autori (Mihaila Merzlu Zamfirache, Ioana Monalisa Manea, Ion Lupașcu) afirmă că acestea sunt semnate de pictorul „Eyk”. Pe rama de lemn de stejar ce încadrează picturile celor doi ctitori se pot observa monogramele acestora.

Pereții pronaosului redau figuri importante ale credinței ortodoxe: Cuvioasa Parascheva, Sfântul Antonie, Sfânta Muceniță Ecaterina și Sfântul Arhanghel Mihail, pe partea stângă, iar pe peretele din dreapta, Sfântul Stelian și

Ușa mare de lemn

Sfântul Arhanghel Gavriil. Bolta pronaosului redă la rândul ei alte figuri importante ale cultului ortodox, printre care Sfântul Iosif, Sfântul Cosma, Sfântul Epifanie, Sfântul Ioan Damaschin și Sfânta Treime.

Naosul, de plan rectangular, prezintă două abside laterale. Deasupra naosului se află bolta cu reprezentarea Pantocratorului, a cărei secțiune este octogonală.

Tablourile votive ale ctitorilor

Pe pereții naosului sunt reprezentați Împăratul Constantin cel Mare și mama sa, Împărăteasa Elena, precum și Maica Domnului cu Pruncul în brațe. Tot aici sunt reprezentați Iisus Hristos în momentul ieșirii din mormânt și patru soldați ce stau cu fețele la pământ. Pe peretele de sud al naosului întâlnim, ca soldați, pe Sfântul Gheorghe și Sfântul Dimitrie,

alături de icoana Dreptului Judecător, iar deasupra ferestrelor apare icoana Nașterii lui Iisus Hristos. Pe bolta naosului apar reprezentații cei patru evangheliști: Matei, Marcu, Luca și Ioan, iar în registrul superior sunt redată scene din viața lui Iisus Hristos.

Delimitarea dintre naos și absida altarului a fost realizată prin soleea (locul din fața Sfântului Altar, mai înălțat decât restul pardoselii din pronaos) din fața iconostasului, a cărei înălțime atinge 15 cm.

Icoanele iconostasului nu au fost schimbate niciodată. Se știe că aceste icoane sunt opera pictorului Gheorghe Tattarescu.

Altarul, de plan semicircular, prezintă două nișe pe laturile de nord și de sud ale absidei, unde se află proscomidarul (locul primirii darurilor

REPREZENTĂRI LA INTERIOR

În executarea calotei bolții naosului s-a folosit un material nou, apărut în construcții la finalul secolului al XIX-lea, ce a dus la înlocuirea materialului tradițional din lemn, mortar și tablă. Materialul nou utilizat pentru realizarea calotei Bisericii Domnești a fost sticla pisată. Acest material nou mai poate fi întâlnit și la cornișele bisericii.

Naosul este iluminat de un policandru mare ce coboară din boltă, cât și de lumina de afară, care pătrunde prin ferestrele naosului de pe laturile de nord și sud.

Pisania bisericii din Bușteni: „În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, al unui Dumnezeu în Treime mărit, noi credincioșii și de Hristos iubitori Carol I și Elisabeta, Rege și Regina României, ridicat-am din temelie această Sfântă și Dumnezeiască biserică și înzestrat-o cu cele de trebuință punându-i hramul Nașterea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururi Fecioară Maria, spre a ne fi nouă veșnică pomenire, și s-au sfințit de către Mitropolitul primat al României Iosif, față fiind noi și al nostru Moștenitor, Principele Ferdinand și sfetnicii și credincioșii noștri și enoriașii și tot poporul din loc, în anii de la întruparea Mântuitorului și Domnului nostru Iisus Hristos, 1889, luna septembrie, în opt zile, iar al domniei noastre în această de Dumnezeu păzită Țară Românească: al douăzeci și patrulea an”.

pe care le aduc credincioșii la Sfânta Liturghie) și diaconiconul (unde se păstrează veșmintele, vasele și obiectele liturgice). Blatul Sfintei Mese este de formă pătrată. Pe latura de est a absidei se află o fereastră.

În altar sunt înfățișați Sfântul Nicolae, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigore de Nazianz, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Atanasie și Sfântul Ștefan. Pe boltă este reprezentată Maica Domnului cu pruncul Iisus în brațe, așezată pe tronul împărătesc, având de o parte și de alta pe Sfinții Arhangheli Mihail, Gavriil, Rafail și Uriil.

SOMPTUOZITATEA MOBILIERULUI

Pridvorul bisericii apare inițial deschis, sprijinit pe patru coloane cu capituluri ionice din piatră sculptată, care încadrau intrarea. Coloanele de colț au fost dublate de doi stâlpi masivi și două coloane angajate. După 1921, pridvorul a fost închis cu geamuri într-un cadru de fier ce se sprijinea pe coloane. Astăzi pridvorul bisericii este tot închis, dar nu cu geamuri într-un cadru de fier, ci cu cadre din pvc și ferestre din geam termopan!

Biserica prezintă un soclu din două asize din piatră ecarisată, zidăria paramentului în continuare fiind din piatră ecarisată așezată aleatoriu.

Ferestrele pronaosului și naosului, dispuse perechi, prezintă ancadramente simple. Sub cornișă, fațada este decorată cu un brâu simplu.

Pronaosul prezintă pe laturile de nord și sud câte două ferestre perechi. Peste pronaosul bisericii se află o turlă de secțiune pătrată așezată pe un tambur de susținere, turla fiind acoperită cu o învelitoare din tablă. Deasupra turlei se înalță o cruce.

Pe pereții exteriori ai naosului de pe laturile de nord și sud apare câte o fereastră. Pe fațadele naosului, în nivelul superior, pe laturile nord, est și sud, sunt reprezentați în câte un medalion Sfântul Ierarh Vasile, Sfântul Ierarh Ioan și Sfântul Ierarh Grigore. La rândul ei, turla Panthocrator a fost acoperită cu tablă zincată, iar deasupra acesteia se afla o altă cruce.

Pe latura de est a absidei altarului se află o fereastră. Pe acoperișul din tablă zincată al altarului se află un coș de fum din cărămidă.

Biserica Domnească din Bușteni impresionează și prin somptuozitatea mobilierului interior. Se pot remarca cu ușurință ramele tablourilor ctitorilor, realizate din lemn de stejar masiv, cele două tronuri regale pe care este sculptată stema țării, scaunul arhieresc, stranele, precum și iconostasul. Există numeroase asemănări între mobilierul interior al bisericii și mobilierul reședinței regale de la Sinaia, elementul comun fiind somptuozitatea.

Încheiem succinta noastră prezentare despre ctitoria ortodoxă a familiei regale a României din orașul Bușteni, subliniind valoarea arhitecturală și memorial-simbolică a edificiului. Este singura biserică ortodoxă ctitorită de regele Carol I și regina Elisabeta în Regatul României. Amplasarea bisericii într-un parc, ce-i conferă un loc mai retras față de șoseaua națională și de tumultul vieții cotidiene, înconjurat de clădiri construite în stilul montan german, importat de Carol I la Sinaia, poate să constituie un adevărat nucleu ce sperăm că va sta la baza modernizării actualului oraș. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

VOCEA FEMININĂ DE LA CAPĂTUL FIRULUI

THEO STĂNESCU-STANCIU

● Băieții telefoniști nu vorbeau politicos și erau prea obraznici la serviciu ● Portretul robot al telefonistei perfecte: brațe lungi, voce plăcută, sănătate perfectă,... ● ... dar și să fie tinere și necăsătorite ● Un simplu chicot: zece ore de muncă gratis ● O meserie cu risc sporit suicidal,... ● ...dar și cu posibilități matrimoniale nebănuite

La 14 februarie 1876, Oficiul american de patente, la doar câteva ore distanță, primea două solicitări pentru recunoașterea unui dispozitiv capabil să emită și să recepționeze cuvintele rostite: telefonul. Prima i-a aparținut inginerului de origine scoțiană Graham Bell, iar a doua, inventatorului Elisha Gray (1835 – 1901). Chiar dacă aparatul cu care Bell s-a prezentat nu a funcționat efectiv, iar cel al lui Gray – da, Bell va rămâne în istorie ca părintele telefonului... În procesele inițiate de Gray, scoțianul a avut câștig de cauză, iar în primăvara aceluiași an aveau să apară și primele telefoane.

Împreună cu socrul, avocatul și finanțistul Gardiner G. Hubbard (1822 – 1897) și alți doi apropiați, omul de afaceri Thomas Sanders și mecanicul Thomas Watson, Bell, la 9 iulie 1877, a pus astfel bazele uneia dintre cele mai cunoscute de atunci companii de telefonie, care a cucerit rapid o piață în continuă ascensiune.

Conform statisticilor, un an mai târziu, în 1878, Compania Bell număra puțin peste 10.000 de utilizatori de aparate de telefon, iar în 1881 se înregistrau deja peste 130.000 pe toată suprafața

Americii. Până în 1894, Bell reușise să câștige monopolul.

Într-o asemenea piață, pentru a învinge și, mai ales, pentru a rezista, era nevoie de angajați, nu numai numeroși, ci, mai ales, pregătiți. Deoarece în

acele prime stații toate operațiunile se bazau pe comutarea manuală. După ce se primea cererea, verbal, la un aparat, era nevoie să fie introdusă o fișă în tabloul de distribuție pentru a se efectua conectarea.

*La început,
existau
și telefoniste,
și telefoniști*

Inițial, Bell a angajat tineri. Însă aceștia rareori se comportau politicos cu apelanții, nu prea erau ascultători sau prea dornici să petreacă mai mult timp la un serviciu extrem de solicitant nervos. Deveneau adesea irascibili, se răsteau la interlocutori și se ciondăneau cu angajatorii. Când se plictiseau, situația se înrăutățea și mai mult: băieții se înghionteau, își făceau farse unii altora, folosind adesea un limbaj colorat și voci ridicate. Era nevoie de o schimbare. Inginerul scoțian s-a gândit să angajeze personal feminin. Pentru a le atrage, a lansat o

campanie la nivel național prin care să promoveze noua idee de ocupație, de preferat pentru o doamnă, mai mult chiar decât cel dintr-o fabrică sau cel dintr-un magazin.

Faptul că, începând cu anul 1888, femeilor li s-a oferit dreptul de a lucra și pe timpul nopții pe teritoriul american a făcut și mai atractivă poziția de telefonistă pentru tinerele doamne.

În mare, cerințele erau destul de ușor de îndeplinit. În primul rând, cele care aplicau pentru post trebuia să fi împlinit deja 18 ani (dar regula a fost rar și pusă în practică!). Totodată,

Elisha Gray

ele trebuia să se remarcă prin câteva caracteristici fizice puțin mai aparte: să aibă brațe lungi, pentru a putea efectua cuplajele necesare la aparate în timp cât mai scurt; ochi buni; dicție perfectă; o voce cât mai sonoră și, în general, stare de sănătate excelentă.

Acest din urmă detaliu se impunea atât pentru a rezista la un program de lucru ce depășea uneori 10 ore, dar și pentru a asigura angajatorul că tuberculoza – flagelul ce făcea adevărate ravagii în epocă – rămânea departe de mediul său de lucru.

De asemenea, calitățile morale se dovedeau și ele importante pentru cea care dorea să devină telefonistă. Ele trebuia să fie demonstrate prin prezentare a cel puțin trei scrisori de recomandare la solicitarea postului, dintre care cel puțin una să poarte semnătura unui prelat sau a unui slujitor al legii.

Nu trebuia omis nici faptul că, pentru a putea să se descurce cu instructajul tehnic inițial, fetelor li se cerea o minimă pregătire școlară și o minte

Telefoniste și supraveghetore

destul de ascuțită. Deoarece, după calcule contemporane, o angajată, care lucra în medie între minim cinci și opt ore pe zi, cu o pauză de două ore, era responsabilă pentru realizarea între 80 și 100 de linii, cu un potențial de 6.000 de conexiuni diferite, efectuând în jur de 300 de apeluri pe oră.

Nu în puține cazuri, companiile introduceau și condiții de angajare mai greu de acceptat, dacă nu imposibil. O subliniază, de pildă, istoricii Ellen Stern și Emily Gwathmey (*Once Upon a Telephone*, A fost odată un telefon, 1994): „O regulă nescrisă a multora dintre companiile de telefonie stipula interdicția pentru angajatele lor de a se căsători; în caz contrar, ele puteau să își piardă, fără nicio discuție, locul de muncă.“

Poate cea mai detaliată descriere a cerințelor pentru ocuparea unui post de telefonistă o redă un ghid din domeniu, publicat în Compania lui Bell în 1920. „Fetele pe care dorim să le angajăm trebuie să aibă puțin sub 18 ani (16 sau 17, indicat) și este mai bine dacă au absolvit unul sau doi ani într-o

O telefonistă în 1939

instituție școlară. Cum munca lor necesită acuratețe, ele trebuie să fie rapide în gândire și în acțiune. Nu ar trebui să prezinte defecte în vorbire. Fetele care intră în această muncă trebuie să aibă un sistem nervos puternic și energie debordantă.“

Cu toate acestea, rapid, numărul angajatelor în domeniu a crescut simțitor. În 1910, statisticile oficiale înregistrau 88.000 de femei telefoniste pe teritoriul S.U.A. Zece ani mai târziu, numărul lor a crescut la 178.000, ca, la începutul anilor 1930, el să depășească 235.000.

Și pe continentul european, situația telefonistelor nu era prea diferită. Helen Glew,

specialistă în studii de gen, a subliniat o caracteristică interesantă a sistemului englez din acea perioadă: inițial, Compania Națională de Telefonie a introdus așa-numita regulă a înălțimii. O angajată în domeniu nu putea să depășească 1,60 m, apoi, după 1902, înălțimea a coborât la puțin peste 1,50 m. Ea a fost determinată de necesitatea ca telefonista să fie capabilă să ajungă rapid la panoul de comandă, cea mai mare parte a conexiunilor executându-se pe panouri de joasă înălțime.

Condițiile speciale și destul de solicitante de muncă ale telefonistelor au intrat și în vizorul autorităților,

Istoria apelativului *Hello* este una destul de veche. La origine, s-ar părea că a fost utilizat fie pentru a chema la ordine un câine, fie pentru a atrage atenția cuiva. În veacul al XIX-lea, forma de adresare sau varianta mai scurtă și mai puțin protocolară *Hi* nu erau folosite decât pentru a interpela o persoană din apropiere, cel mai adesea de peste stradă sau din vecini. Thomas Edison ar fi cel care a introdus-o în istoria telefoniei, în vreme ce rivalul său, scoțianul Graham Bell, ar fi agreat varianta *Ahoy*. În îndrumarul unei telefoniste perfecte, prima frază de interpelare a fost: „Numărul, vă rog!“

Graham Bell stabilește legătura telefonică cu Chicago

fie că a fost vorba de cele din Marea Britanie sau de peste Ocean.

În 1899, presa din San Francisco a adus în atenție povestea operatoarei Anna Byrne, care a ajuns să se sinucidă. Medicul legist al orașului a ajuns la concluzia că vinovată ar fi... compania de telefonie la care lucra tână de 25 de ani. „Cred cu tărie – a declarat el – că aceste tinere sunt nevoite să asculte zilnic poveștile, deseori triste, ale celor cărora le fac diverse legături telefonice, ceea ce le conduce, într-un final, la o disperare suicidală. Ajung să fie suprasolicitate, iar o simplă, banală greșală făcută la locul de muncă nu numai că nu le este niciodată trecută cu vederea, ci, mai mult, ea este considerată o gravă abatere de la regulile stricte ale companiei.“

Și nu era o opinie singulară. Multe dintre angajatele din domeniu credeau acest lucru. O demonstrează și o declarație transcrisă în paginile gazetei *San Francisco Examiner* din același an. O operatoare de telefonie care lucra de câțiva

ani buni pe post și-a manifestat îngrijorarea, trăgând un semnal de alarmă. „Chiar e o adevărată minune că nu s-au întâmplat până acum mai multe tragedii de acest fel. Nu avem voie să vorbim între noi, nici măcar în șoaptă, în timpul celor în medie nouă ore pe care le petrecem la serviciu. Cu atât mai puțin, nu avem voie să zâmbim, să facem glume, iar de râsul în hohote nici nu se pomenește – el este considerat de-a dreptul o culme a nechibzuinței!“ Întrebată de reporter dacă în îndelungata sa experiență a fost vreodată admonestată, a răspuns sec: „Pentru un chicot, am fost pedepsită să lucrez zece ore în plus, fără să primesc niciun bănuț în plus!“

La începutul anilor 1920, telefonistele din Quebec și din regiunea Ontario s-au confruntat cu o altă situație specială: primeau zilnic în jur de 140.000 de apeluri prin care li se solicita doar ora exactă! Conducerea companiilor telefonice nu a fost deloc încântată: genul acesta de apeluri ocupa prea mult timp, informațiile

nefiind considerate esențiale. În februarie 1923 abonaților li s-a transmis o informare conform căreia solicitarea orei exacte printr-un apel telefonic nu mai era gratuită, cei care doreau cu orice preț trebuia să scoată din buzunar o taxă specială.

Tot în ideea accelerării oferirii de servicii telefonice, câțiva ani mai târziu, Graham Bell a luat o altă decizie drastică: angajatele sale nu vor mai repeta numărul solicitat, pentru asigurarea corectitudinii, și vor răspunde în timp ce efectuează legătura, doar cu un simplu: „Mulțumesc!“

În 1910, trei reprezentante ale General Post Office (sistemul poștal britanic, o instituție cu o vechime respectabilă, înființată în 1660, sub domnia regelui Charles al II-lea) au alcătuit un raport care s-a vrut, la rândul-i, un alt semnal de alarmă. „Ridicatul continuu, mișcările sus-jos, întinderea brațelor pentru a ajunge la panourile de comandă – toate tind să provoace oboseală fizică și epuizare.“

Recunoscute pentru umorul sec, concetățenii britanici au ajuns să facă glume, încă de la începutul telefoniei, pe seama operatoarelor. De ce sunt perfecte femeile pentru acel post?! Răspunsul a venit simplu de la ziaristii – bărbați! – ai publicației *The Hampshire Advertiser* într-un număr din 1898. Într-un fictiv schimb de opinii între doi capi de familie, domni au ajuns repede la concluzia că reprezentantele Evei ocupau atât de des respectiva poziție tocmai pentru că „postul le pune în situația de a avea întotdeauna ultimul cuvânt!“

În același an, ironia mergea

Printre elevele unei școli secundare din Londra s-a organizat de curând un plebiscit care a făcut senzație. Întrebarea pusă elevelor a fost: Ce carieră ar prefera să îmbrățișeze după terminarea școlii?

Răspunsurile au fost, bineînțeles, foarte variate. Dar, spre surprinderea generală, cariera care a întrunit majoritatea sufragiilor a fost cea de telefonistă.

Motivarea acestei alegeri a fost, bineînțeles, cât se poate de surprinzătoare, prin aceea că elevele au răspuns că vor să se facă telefoniste, deoarece o telefonistă poate auzi tot ceea ce se petrece în diferitele case din oraș și *dacă au voce frumoasă* pot să facă fel de fel de cunoștințe, putându-se căsători astfel mai ușor.

(*Ilustrațiunea română*, 14 noiembrie 1936)

Telefoniste în 1953

și mai departe, după cum o demonstrează o investigație a celor de la *The Pall Mall Gazette*, conform căreia General Post Office anunțase angajări masive. Însă noile venite, asemenea multora dintre cele cu state mai vechi, nu erau capabile să se ridice la nivelul așteptărilor. „Din păcate, dragi cititori, începând cu sezonul acesta vor fi mult mai multe doamne care ne vor întrerupe legăturile telefonice decât au fost în trecut!”

Trei ani mai târziu, jurnaliștii de la *Daily Mail* au încercat să ofere și o explicație mai... științifică: femeile puteau fi considerate cei mai buni operatori de telefonie deoarece aveau corzile vocale mai scurte, iar vocile lor aveau o sonoritate mai bună pentru echipamentele acelor vremuri. Din păcate, nu erau citați niciun fel de specialiști și nici nu s-a făcut referire la studii serioase din domeniu. Dar pen-

tru a susține ideea, autorul de la tabloidul britanic a mai subliniat că femeile prezintă o dicție mai bună decât cea a bărbaților, ele „folosind într-un procent mai ridicat cuvintele cu formă scurtă din vocabularul anglo-saxon, cuvinte clare și familiare, și astfel se ajunge la o comunicare mult mai facilă, evitându-se expresiile abstracte, derivate din latină”. După cum

avea să atragă atenția Helen Glew, observația nu a fost una cu totul și cu totul măgulitoare la adresa reprezentanților sexului slab: în tonul jurnalistului de la *Daily Mail* se putea citi și o oarecare ironie cu privire atât la educația mai slabă a femeilor – nu aveau un limbaj prea elevat –, cât și la capacitatea de a îndura mai ușor efortul nervos.

Dar nu toți bărbații s-au arătat critici sau ironici la adresa doamnelor telefoniste. În 1890, ziarele din S.U.A., cât și cele din Marea Britanie titrau la unison despre o poveste de dragoste de-a dreptul neobișnuită. Ca urmare a unei serii extrem de lungi de legături telefonice, un bărbat a cerut-o în căsătorie pe cea a cărei voce l-a fermecat timp de câteva săptămâni. Pentru a oficia legătura, a fost adus, la un capăt de fir, un ofițer de stare civilă. Însă, când mirele și-a vizitat proaspăta soție,

vraja s-a rupt pe dată. De astă dată, motivul apare diferit, în funcție de ziarul care scria despre finalul istoriei. După unii jurnaliști, s-ar fi ajuns la divorț, deoarece soțul ar fi fost implicat într-o altă relație. După alții, frumusețea celei alese nu s-ar fi ridicat la nivelul așteptărilor...

Finalul a fost unul mult mai... dulce într-o altă poveste, petrecută în februarie 1903, cu protagoniști din Dallas, Texas. O voce „blândă și senzuală”, a telefonistei Myrtle Dedrick, i-a răpit inima milionarului Charles Featherstone. A fost nevoie doar de o... săptămână de schimburi de cuvinte la telefon, pentru ca prosperul om de afaceri, implicat în domeniul minier și în cel bancar, să se prezinte la sediul Companiei telefonice din Dallas pentru a cere mâna tinerei Myrtle. Aproape trasă la indigo a fost și povestea de dragoste dintr-un alt colț al Americii. Telefonista May Showell din Boston și-a unit destinul cu președintele unei importante companii din oraș, producătoare de încălțăminte, un anume Sherman W. Ladd, în martie 1903. În ciuda entuziasmului general, ziariștii locali s-au arătat puțin sceptici: cum diferența socială între proaspăt căsătorii era uriașă, oare elita Bostonului o va primi cu brațele deschise pe May?! Din păcate, niciun ziarist nu s-a gândit, mai apoi, să le ofere cititorilor și o continuare a poveștii. Probabil, odată dispărut senzaționalul, existența liniștită a soților Ladd nu a mai reprezentat un subiect, fosta telefonistă transformându-se subit în femeie obișnuită. ■

MANGALIA

CELE MAI FRUMOASE PLAJE DE LA MAREA NEAGRĂ

Băile de mare au fost recunoscute și vizitate încă din epoca romanilor; între altele se știe că legatul sau guvernatorul Moesiei Inferioare Caius Prastina Messalinus, pe timpul împăratului Antonin Pius (138 – 161), înalță la Tomis, geniul locului (genio loci), un altar de marmură, ca băile să-i aducă sănătate.

Băile se pot lua azi pretutindeni pe coasta mării, unde există o plajă, cestiunea numai e ca stabilimentele balneare maritime să satisfacă condițiunile igienice și economice.

Deși instalațiuni se află în trei puncte pe coasta mării: Mangalia, Constanța și Sulina, totuși cele de la Mangalia, neîndeplinind condițiunile economice, sunt foarte puțin vizitate.

Sulina, fiind înconjurată de mlaștini, deci bântuită de frigurile palustre, băile sale nu sunt frecventate decât de populațiunea locală.

Până azi Constanța a rămas singura stațiune balneară maritimă vizitată; e în legătură directă cu toate punctele țării și băile sale sunt din an în an mai mult frecventate.

Instalațiunea principală se află pe o plajă destul de întinsă, la 4 km spre S-V de orașul Constanța, iar transportul se face cu trenul, care circulă de mai multe ori pe zi, în timpul verii. Îmbarcarea se face în patru halte în oraș (Ovidiu, Thetis, Tomis și C.F.R.) și în două halte la băi.

[...] Dacă Mangalia ar fi în condițiuni economice tot astfel, ca și sub raportul igienic, ea ar deveni fără îndoială stațiunea balneară maritimă cea mai frecventată; în adevăr, Mangalia are, pe lângă o plajă minunată, și izvoarele sulfuroase ce o înconjoară, aproape la o depărtare de 3 km.

[...] În timpul verii, orașul este vizitat de câteva familii, pentru băile de mare și cele sulfuroase. Pretutindeni în Dobrogea, marea nu are o plajă mai întinsă și mai frumoasă ca la Mangalia, la închizătura lacului; apoi apele sulfuroase neavând instalațiuni, sunt foarte puțin căutate.

Numai făcându-se o cale ferată de la Constanța sau Medgidia, Mangalia ar putea căpăta importanța ce o merită.

(căpitan M.D. Ionescu,
Dobrogea în pragul veacului al XX-lea.
Geografia matematică, fizică, politică,
economică și militară, București,
Atelierele grafice I.C. Socec, 1904)

Notele mele asupra Mangaliei au cășunat, în anii următori, un curent de curiozitate și de vilegiatură. Părinții preocupați de sănătatea copiilor, pictori înamorați de geamia din Mangalia și de căsuțele turcești, poeți și scriitori, arheologi și oameni de pătrundere practică... au descins, vară după vară, pe țărmuri, cei de atâtea ori îmbrăcați și dezbrăcați de decorurile dramci omenești... Mangalia s-a pomenit încă o dată cercetată, sporită, reclinată și răsfațată de cântările rapsozilor moderni.

(Gala Galaction, *Mangalia*,
București, 1947)

SĂ FII DESFRÂNAT...

Ediția din 1631 a Bibliei Bisericii Anglicane a fost poreclită Biblia „haină”, „adulterină” sau „a păcătoșilor” datorită unei erori de tipar. Porunca a șaptea, „Thou shalt not commit adultery” (Să nu fii desfrânat) a fost scrisă din greșeală fără negație. S-au tipărit 1.000 de exemplare în care li se poruncește cititorilor să fie adulterini.

Eroarea a fost descoperită abia la un an distanță. Tipografii responsabili, Robert Barker și Martin Lucas, au fost aduși în fața regelui Charles I (1625 – 1649), care i-a certat public, le-a retras dreptul de a practica și i-a amendat cu 300 de lire. Cei doi au încercat să se apere fără succes, spunând că eroarea se datorează unui sabotaj, însă cercetătorii din ziua de astăzi sunt de părere că a fost vorba de neglijență. Majoritatea exemplarelor au fost distruse.

A fost recent descoperită o asemenea Biblie în Noua Zeelandă. Este primul astfel de exemplar regăsit în Emisfera Sudică. În 2018, o studentă a University of Canterbury din Christchurch l-a adus profesorului Chris Jones. Familia ei îl obținuse cu doi ani în urmă, când se vânduseră bunurile unui decedat fără moștenitori. Individul respectiv, pe nume Don Hampshire, emigrase în Noua Zeelandă din Marea Britanie la finalul anilor 1950 și a murit în 2009. Nu se cunoaște istoria acestei cărți înainte de sosirea în țară – multe Biblii vechi conțin însemnările proprietarilor, adesea cu arbori genealogici, însă aceasta avea scris doar un nume ilizibil.

Universitatea a făcut publică descoperirea doar în primăvara anului 2022, pentru a permite să fie studiat exemplarul. Înainte de restaurare, nu se afla în stare bună, întrucât îi lipsea coperta, avea pagini distruse de apă și altele lipsă. Însă este și unul dintre puținele exemplare decorate cu cerneală roșie. Volumul a fost digitalizat și este acum accesibil publicului larg.

CE MÂNCAU ROMANII

Acum 2.000 de ani, când erupția Vezuviului a îngropat orașele Pompei și Herculaneum, 17 victime au încercat să se adăpostească într-un debarcader din cel de-al doilea oraș. Au pierit instantaneu când au fost lovite de o erupție de cenușă și gaze la 250° C, care a ajutat însă la conservarea trupurilor lor. În vara anului 2021, arheologii au publicat un studiu în care au analizat elementele atomice din osemintele acestor romani și au descoperit astfel detalii noi despre alimentația acestora.

Din studiile anterioare, se știa că, în general, bărbații din Herculaneum aveau o dietă mai variată decât femeile și că se consuma grâu, mei, linte, fasole, cireșe, piersici, măsline și fructe de mare.

Noua analiză a arătat că aproximativ un sfert din dietă consta din fructe de mare – aproximativ de trei ori mai mult decât comunitățile mediteraneene din ziua de astăzi. Apoi, uleiul de măsline reprezenta cel puțin 12% din calorii – istoricii consideră că romanul obișnuit consuma aproximativ 20 l pe an.

Femeile din Herculaneum consumau mai puține grâne și cereale decât bărbații. Autorii studiului sunt de părere că varietatea mai mare din dieta bărbaților este o dovadă a faptului că petreceau mai mult timp în afara gospodăriei.

Arheologii atrag totuși atenția că dieta locuitorilor din Herculaneum – aflat într-o regiune comercială bogată, cu legături cu marile porturi din Mediterană și care beneficia de un sol vulcanic fertil – era probabil mai diversă decât în alte părți ale Imperiului Roman. ■

POTRIVNICIILE EXILULUI

Încheiem prezentarea începută în numărul anterior a documentului păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Documentul, în limba engleză, este semnat, cu o șampilă, de Adrian Holman (22 decembrie 1895 – 6 septembrie 1974), diplomat britanic, în acel moment Reprezentantul politic britanic în România, iar între 1947 – 1949 ministrul Marii Britanii la București. Era un protest, diplomatic, față de abuzurile noii puteri instalate la București, trimis la 27 mai 1946. Îl putem reproduce grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

În ciuda asigurărilor date de președintele Consiliului de Miniștri domnului Harriman și lui Sir Archibald Clark Kerr, procedurile legale declanșate contra membrilor Partidului Național Liberal și ai P.N.-Ț. acuzați că au fost responsabili pentru incidentele din 5 noiembrie [demonstrația în favoarea regelui, organizată în fața Palatului regal la 8 noiembrie 1945] se pare că nu au fost anulate. În privința libertății de întrunire, au sporit cazurile de violențe politice, iar cazuri repetate de huliganism, atât în București, cât și în provincie s-au înregistrat, cu scopul aparent de a molesta pe membrii partidelor de opoziție și a le întrerupe adunările politice. Ar fi suficient de amintit atacurile la adresa membrilor liberal și țărănist din Guvern din luna aprilie, cât și cazul mai recent petrecut la București, în afara Ateneului Român, când, la sfârșitul unei întruniri care nu era politică, mulți dintre cei care participaseră au fost atacați și serios răniți de bande organizate.

Chiar dacă se va contesta că acestea și alte atacuri similare nu s-au comis la instigarea directă sau cu știința Guvernului, rămâne faptul că acesta poartă o grea responsabilitate pentru că a eșuat să prevină apariția unor asemenea incidente deplorabile și de cele mai multe ori să aresteze și pedepsească pe cei responsabili.

4. Reprezentanții Partidului Național Liberal și Partidului Național-Țărănesc care au devenit membri ai Guvernului, în urma deciziei de la Moscova, nu au putut, până acum, să își

îndeplinească îndatoririle și funcțiile în mod satisfăcător din cauza lipsei de cooperare a restului Guvernului. Nu sunt consultați în mod curent, din timp, în privința întregii legislații și ca atare nu își pot îndeplini rolul la întrunirile Cabinetului, când astfel de probleme legislative sunt puse în discuție. În fapt, legile sunt trecute frecvent fără nicio consultare a celor doi miniștri.

5. În final, legat de alegeri, se pare că încă nu s-a luat vreo decizie când ar urma să se țină, deși s-au scurs multe luni de când s-au primit, în ianuarie, asigurări în această privință. Nu s-a promulgat încă vreo lege electorală care să permită țării și tuturor partidelor politice să beneficieze de toate posibilitățile ca să evalueze toate implicațiile ei și să ia măsurile pregătitoare pentru campania electorală.

6. Am onoarea să informez pe Excelența Voastră, în baza instrucțiunilor primite de la secretarul de Stat pentru Afaceri Străine al Majestății Sale [ministrul britanic de Externe], că Guvernul Majestății Sale din Regatul Unit privește cu sporită neliniște continuarea condițiilor actuale din această țară, așa cum au fost prezentate în această notă, și cere să se întreprindă pași imediați de către Guvernul român pentru a corecta diferitele abuzuri în acord cu asigurările date, în conformitate cu deciziile de la Moscova, și să promulge o lege electorală și să fixeze o dată cât mai apropiată pentru alegeri.

Mă folosesc de această ocazie pentru a exprima Excelenței Voastre asigurarea înaltei mele considerații. ■

RADU ȘERBAN

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Domn al Moldovei (1607 – 1611), din familia Movileștilor, cu care Radu Șerban a avut legături de bună vecinătate și alături de care, în 20 februarie 1611, a reînnoit tratatul cu Imperiul Habsburgic, prin care aceștia se obligau să-l ajute pe eroul nostru să își recapete tronul pierdut ca urmare a expediției organizate de Gabriel Bathory în decembrie 1610 – ianuarie 1611, când a ocupat cetatea Târgoviște. 2) Titlu împrumutat de la otomani, care, în Muntenia, fiind atestat pentru prima dată în 1620, îl desemna pe comandantul pedestrimii, inspectorul piețelor urbane și dorobanșilor iar apoi, în veacurile următoare, pe șeful poliției Bucureștiului – Înțelegerea politică încheiată de Radu Șerban cu Imperiul Habsburgic, un element caracteristic al politicii sale externe. 3) Nicolae Racoviță – Document pe care voievodul l-a semnat la 5 august 1605, prin care acesta și principele Transilvaniei, Ștefan Bocskai, își jurau prietenie și alianță în pofida relațiilor lor tensionate. 4)

Localitate în județul Prahova, în apropierea căreia Radu Șerban a învins în septembrie 1602 forțele coalizate ale lui Simion Movilă, sprijinit de moldovenii lui Ieremia Movilă, și ale hanului Crimeii Gazi al II-lea Ghirai – Armă folosită de oastea lui Radu Șerban, înlocuită în majoritatea Europei epocii cu armele de foc. 5) Bună de cusut – Nicolae Iorga – Oraș din Uganda. 6) Decisă la centru! – Bătuți la urmă! – Baionetă (inv.). 7) Ondulația apei stătătoare – Siglă pentru „Radioteleviziunea Română” (ieșită din uz) – Abandonat de la început! 8) Unul dintre frații Buzzești, rămas cunoscut pentru fapta sa eroică în timpul bătăliei din septembrie 1602 între Radu Șerban, Simion Movilă, Ieremia Movilă și Gazi al II-lea Ghirai, când l-a învins într-un duel pe cumnatul hanului, murind însă la rândul său peste câteva zile din pricina rănilor – Început de tratat! 9) Aflate în timp! – Forța militară comandată de voievod, în fruntea căreia a dat dovadă de deosebită pricepere. 10) Aduce ploaia (poet.) – Pus în cui. 11) Militar – ... Românească, principat în care Radu Șerban a domnit în perioada 3 august 1602 – decembrie 1610 și iunie – septembrie 1611.

VERTICAL: 1) Postelnic influent, care s-a căsătorit cu fiica lui Radu Șerban, Elina, în 1628, printre copiii lor numărându-se boieri importanți și un domnitor (Constantin, 1598 – 1663). 2) Un alt sat din județul Prahova, în apropierea căruia a avut loc confruntarea din septembrie 1602 unde Radu Șerban i-a învins pe Simion Movilă, Ieremia Movilă și Gazi al II-lea Ghirai – Ascendent mai îndepărtat. 3) Începe năvala! – Aflate în poiană! – Dan Stroe – Înscris în rută! 4) Tras pe margini! – Cetele populației native peninsulei Crimeea, renumite în epocă pentru raidurile lor de jaf, și care l-au atacat pe Radu Șerban în ajutorul lui Simion Movilă și, apoi, a trupelor otomane. 5) Pătură socială care forma Oastea cea mare, pentru apărarea țării – Bir! 6) Populație înrudită cu sarmații, stabilită în nordul Mării Negre și Caucazului, unde au condus un puternic regat până la cucerirea mongolă în veacul al XIII-lea – Localitate în Moldova, unde Radu Șerban și-a organizat oastea în 1611 pentru a redobândi domnia după ce și-o pierduse în decembrie 1610. 7) Trecătoare în munții Himalaya pe unde trecea o importantă arteră comercială în vechime – Baston terminat cu un glob de argint și cu o semilună, primit de Radu Șerban în 1605, semn al supunerii față de Imperiul Otoman. 8) Abreviație oficială în Italia pentru regiunea Trentine-Alto Adige – Anul trecut (abr. uz.) – Tot prin Moldova. 9) A fortifica, tactică prin care Radu Șerban a învins oastea moldo-tătără în septembrie 1602 – Radu Șerban pentru voievodul Constantin Șerban. 10) Nota traducătorului – Culoar prin Carpați, pe unde Radu Șerban a trecut în Transilvania în iulie 1603 și a învins armata condusă de principele Moise Székely – Centru de țară! 11) Fiică a lui Radu Șerban, căsătorită cu Nicolae Pătrașcu, care i-a adus osemintele de la Viena la Mănăstirea Comana, ctitoria voievodului, în 1640 – General italian al Imperiului Habsburgic, comandantul armatei imperiale din Transilvania, care a trimis 1.000 de călăreți în sprijinul lui Radu Șerban în timpul bătăliilor din septembrie 1602.

Dicționar: ARUA, STIC, NITI, TAT.

Gheorghe BRĂȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

ATROCITĂȚILE ISTORIEI

Domnul AUGUSTIN RUS, mai vechi corespondent al revistei, ne scrie: Mi se pare potrivită expresia cronicarului: „să sparie gândul...“, după ce am zăbovit asupra cărții *Marea carte a inumanității – o istorie a ororilor în 100 de episoade*, scrisă de Matthew White, bibliotecar la Tribunalul Federal din Richmond, statul Virginia, S.U.A. Este „o carte ciudată“, bazată pe multe statistici care scot în evidență numeroase atrocități petrecute de-a lungul istoriei. Cu iscusință de povestitor, Matthew White redă o altă istorie a civilizației, ai cărei protagoniști nu sunt doar conducătorii diferitelor popoare, ci și victimele lor fără nume, milioane și milioane, din spatele marilor evenimente.

Pe baza informațiilor adunate și selectate riguros, a fost alcătuit un clasament cu cele mai mari 100 de masacre din istoria omenirii. Primele zece sunt: Al Doilea Război Mondial (1939 – 1945, 66.000.000 de morți), domnia lui Genghis Han (1206

– 1227, 40.000.000), regimul lui Mao Zedong (1949 – 1976, 40.000.000), perioadele de foamete din India (secolele XVIII – XX, 27.000.000), prăbușirea dinastiei Ming (1635 – 1662, 25.000.000), Răscoala taipinilor (1850 – 1864, 20.000.000), regimul lui I.V. Stalin (1928 – 1953, 20.000.000), negoțul cu sclavi din Orientul Mijlociu (secolele VII – XIX, 18.500.000), domnia lui Timur Lenk (1370 – 1405, 17.000.000), Primul Război Mondial (1914 – 1918, 15.000.000). Pe ultimul loc în clasamentul realizat de autor este regimul lui Saddam Hussein (1979 – 2003), cu 300.000 de victime.

Ca să lecturezi această carte îți trebuie timp, concentrare, dorință de a cunoaște situații noi despre care știai mai puțin, dar și o grijă ca nu cumva să se „sparie gândul“.

Îi mulțumim corespondentului nostru pentru aceste informații. Clasamentul domnului Matthew White nu este, bineînțeles, singurul realizat în istoriografie. Ar mai putea fi amintite și alte evenimente: colonizarea Americilor

(secolele XV – XVII, între 8.000.000 și 80.000.000 de victime), regimurile lui Chiang Kai-Shek (1928 – 1946, între 5.000.000 și 18.500.000) și Vladimir Lenin (1917 – 1922, 1.000.000 – 10.500.000) etc. Din nefericire, în ceea ce privește astfel de atrocități, foarte rar se cunosc date exacte – implicit și numărul exact de victime –, mai ales când este vorba de evenimente din vechime. Interpretările cifrelor și astfel de clasamente îngrozitoare variază foarte mult de la autor la autor.

CERERI ȘI OFERTE

Doamna DANA CHIOREAN, din București, ar dori să doneze colecția aproape completă Magazin istoric unei persoane sau instituții care ar avea nevoie de reviste. Exemplarele sunt în stare bună. Doritorii sunt rugați să preia ei revistele – este vorba despre patru saci – de la domiciliul corespondentei noastre. Cine este interesat o poate contacta la adresa de e-mail: danachio-rean@yahoo.com. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presamagazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Clădirea Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

SIMPOZIONUL ANUAL DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE BANCARĂ „CRISTIAN POPIȘTEANU” FRONTIERE, INSTITUȚII ȘI AUR ÎN VREMURI DE RĂZBOI

A XXX-a ediție a Simpozionului organizat de Banca Națională a României și Fundația Culturală Magazin Istoric s-a desfășurat în acest an la sediul Băncii Naționale a României, în Sala „Mitiță Constantinescu”, în zilele de 7 și 8 iunie.

Tema aleasă – „Frontiere, instituții și aur în vremuri de război” – a oferit prilejul rememorării unor situații de criză din trecut, ce prezintă similitudini cu evenimentele tragice din apropierea granițelor noastre.

Manifestarea s-a încheiat cu ceremonia decernării premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric (Magazin Istoric, nr. 7/2022).

REDESCOPERIREA ISTORIEI ȘI CIVILIZAȚIEI BANCARE ROMÂNEȘTI: 30 DE EDIȚII NEÎNTRERUPT

La 11 octombrie 1993, Banca Națională a organizat o întrunire științifică, dedicată civilizației bancare românești, în parteneriat cu revista Magazin istoric, condusă atunci de profesorul Cristian Popișteanu, și cu Asociația Română a Băncilor, al cărei secretar general era Radu Negrea. Încă de la început, intenția noastră a fost să transformăm manifestarea într-una anuală și, cu ajutorul partenerilor noștri, proiectul s-a realizat. Am ajuns la a XXX-a ediție. Cele 30 de ediții ale acestei manifestări fac parte din istoria B.N.R. și a noului sistem bancar din România.

Am început, cum era normal, seria de manifestări în cadrul acestui Simpozion cu istoria mai veche a Băncii Naționale și a sistemului bancar românesc. Momentele de referință au fost de fiecare dată bine subliniate. „Legea pentru înființarea unei bănci de scompt și circulațiune“, publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 90 din 1880, prin care și-a început activitatea Banca Națională a României, la trei ani de la cucerirea Independenței de stat, a marcat din punct de vedere economic și financiar încheierea procesului de formare a României moderne. La fel, „Legea pentru etatizarea și organizarea B.N.R., publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 298/1946, a pregătit transformarea B.N.R. în Banca Republicii Populare Române – Bancă de Stat și intrarea în sistemul financiar-bancar comunist. Iar în final, „Legea nr. 33 din 29 martie 1991 privind activitatea bancară“ și „Legea nr. 34 din 29 martie 1991 privind Statutul Băncii Naționale

a României“, publicate în *Monitorul Oficial*, nr. 70 din 3 aprilie 1991, au consemnat revenirea la sistemul financiar-bancar pe două etaje, specific economiei de piață. Toate aceste evenimente istorice, dar și transformările în cultura și civilizația românească, au fost surprinse de mai multe ori în ediții semnificative ale simpozionului nostru.

În primii ani post-decembriști am beneficiat de prezența vie, cu prezentări memorialistice autentice, a unor veterani ai vieții financiar-bancare din România, personalități marcante ale gândirii

economice românești, care în anii '90 au fost și membri ai Consiliului de administrație al B.N.R.: academicianul Costin C. Kirițescu și profesorul Constantin Ionele.

Vă reamintesc că academicianul Costin Kirițescu și-a început cariera la Banca Națională, ca debutant, în anul 1936, în timpul guvernatorului Mitiță Constantinescu. A lucrat ulterior, în anii '40, cu guvernatorii Alexandru

1995. „Omul de bancă în societatea contemporană românească“;
de la dreapta: Guvernatorul B.N.R., Mugur Isărescu,
Cristian Popișteanu, redactor-șef Magazin istoric,
critic de artă Radu Varia

Ottulescu, Constantin Angelescu, Ion Lapedatu, Constantin Tătăranu, Tiberiu Moșoiu, dar și cu Aurel Vijoli (1947 – 1948), ultimul guvernator al B.N.R. înainte de transformările comuniste și primul președinte al Băncii R.P.R. – Bancă de Stat (1948 – 1952), până când, împreună cu o întreagă echipă de profesioniști ai B.N.R., a fost arestat pe motiv

că a „sabotat reforma bănească” și a reprezentat „devierea de dreapta din sistemul financiar-bancar românesc”. Contribuții autentice despre cum funcționa B.N.R. ca bancă în perioada comunistă a prezentat în fața noastră și Decebal Urdea, ultimul guvernator al perioadei comuniste, până în septembrie 1990, ulterior consilier al guvernatorului B.N.R.

Tematica Simpozionului nostru nu s-a oprit însă numai la aspectele legate direct de istoria B.N.R. și a sistemului bancar românesc, ci s-a extins și la subiecte adiacente, precum mecenatul bancar și dezvoltarea artei și culturii; arhitectură și civilizație instituțional-bancară; reconfigurări statale și instituții financiar-bancare în Europa anului 1918. Mai multe sesiuni de dezbateri au fost dedicate Tezaurului Băncii Naționale evacuat la Moscova și rolului B.N.R. în Primul Război Mondial.

Așa cum am făcut de fiecare dată, menționez și acum că, în amintirea colaborării atât de benefice cu profesorul Cristian Popișteanu, ca omagiu, din anul 1999, reuniunea anuală a sistemului bancar românesc poartă numele său. În același timp, aducem cuvenitul omagiu și profesorului Ioan Lăcustă, redactor la *Magazin istoric*, precum și lui Radu Negrea, primul secretar general al Asociației Române a Băncilor, care au plecat dintre noi.

Doresc acum să subliniez contribuția esențială a domnului Cristian Păunescu la această adevărată performanță: 30 de ediții neîntrerupte ale Simpozionului nostru. Timp de trei decenii, cu pasiune, consecvență, neobosit și inventiv, a fost motorul și sufletul activității de cercetare istorică din Banca Națională a României. A lucrat la înființarea Muzeului B.N.R., a publicat documente referitoare la Tezaurul rămas la Moscova al Băncii Naționale a României și studii cu privire la istoria instituției noastre și a sistemu-

1997. „Mecenatul bancar și dezvoltarea artelor și culturii”;
de la dreapta: Cristian Popișteanu,
Mugur Isărescu, academician Virgil Cândea

lui bancar românesc, a format colective de experți pentru asigurarea continuării demersului de cunoaștere a istoriei noastre instituționale. Am considerat în toți acești ani că legitimitatea oferită de istorie este cea mai consistentă temelie a unei instituții, fapt pentru care i-am fost în permanență alături.

Se cuvine să menționez, în acest moment, și echipa de colegi din B.N.R. care a contribuit la acest succes și în mod deosebit pe doamnele Brîndușa Costache, șef serviciu; Nadia Manca, expert principal; Mihaela Tone, expert principal, și pe domnul Cristian Scăiceanu.

Cu gândul la drumul parcurs împreună timp de 30 de ani, mulțumim colaboratorilor noștri de la revista *Magazin istoric*, doamnei Florentina Dolghin și domnilor Marian Ștefan și Dorin Matei, redactorul-șef al revistei. Mulțumiri calde tuturor colaboratorilor noștri pe care nu am putut să-i amintesc.

Astăzi, v-am invitat aici să parcurgem împreună un nou episod al acestui periplu prin istoria sistemului bancar din România și a Băncii Naționale.

Tema ediției din acest an, „Frontiere, instituții și aur în vremuri de război”, reflectă condițiile cu totul speciale în care se desfășoară Simpozionul „Cristian Popișteanu”. În primul rând, este vorba

1998. „Renașterea unei instituții și a unei profesii: banca și bancherul”;
de la dreapta: Bogdan Baltazar,
președintele B.R.D. – Groupe Société Générale,
Elena Petculescu, președinta Banc Post,
și Radu Negrea, secretarul general
al Asociației Române a Băncilor

2014. „Cristian Popișteanu – ziarist și istoric”;
de la dreapta: academician Dan Berindei,
Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului B.N.R.,
academician Răzvan Theodorescu,
ambasador Mihnea Constantinescu, Marian Ștefan

de pandemia de Covid 19, care a afectat întreaga planetă, provocând pierderi importante de vieți omenești, o presiune fără precedent asupra instituțiilor sanitare și a personalului medical, costuri enorme și sechele dramatice. În al doilea rând, la frontierele noastre se desfășoară de peste 100 de zile agresiunea militară neprovocată a Federației Ruse asupra unui stat independent, ce are ca rezultat morți, răniți, refugiați, distrugerii materiale și criza economică. România și-a deschis granițele pentru peste un milion de cetățeni ucraineni care au fugit și fug de ororile războiului, oferindu-le cazare, masă, școlarizare, într-un cuvânt omenie pentru cei aflați la necaz.

S-a vorbit foarte puțin sau chiar deloc în aceste trei luni de zile despre faptul că masivul exod ucrainean poate fi comparat cu marele refugiu polonez din septembrie 1939, când în România și-au găsit adăpost aproximativ 100.000 de polonezi, în frunte cu președintele, membri ai Guvernului, ofițeri și ostași polonezi. Atunci, în 1939, Banca Națională a României a jucat un rol important în salvarea tezaurului de aur al Bank Polski (83 t aur care au traversat țara noastră), în păstrarea și restituirea celor 2,7 tone de aur care au rămas la București, apoi au fost ascunse la Tismana, precum și prin preschimbarea în lei a zloților polonezi, o monedă care nu mai avea putere circulatorie, în urma prăbușirii statului emitent.

Atât aceste subiecte cât și altele adiacente vor fi abordate, pe parcursul a două zile ale simpozionului, de invitații noștri cu prezentări documentate și pline de semnificații.

În comunicările trecute în program se va trata și agresiunea U.R.S.S. împotriva României din anul 1940, ultimatumul sovietic, evacuarea sediilor B.N.R., a funcționarilor și valorilor acestora, refugiuul unei părți din populația românească din Basarabia.

Sunt sigur că atât comunicările, cât și dezbaterile care vor urma vor fi de mare interes.

Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul B.N.R.

CUVÂNT DE SALUT

Simpozionul anual al Băncii Naționale a României (proiectat acum între 7 – 8 iunie 2022) a intrat demult în tradiție și se bucură de un prestigiu extraordinar nu doar în cadrul opiniei publice românești, ci și în lumea științifică internă și internațională.

Faptul se datorează seriozității instituției organizatoare, colaboratorilor de mare prestigiu, precum și nivelului ridicat al comunicărilor științifice prezentate.

Tema aleasă de această dată – „Frontiere, instituții și aur în vremuri de război” – se potrivește deopotrivă situației de criză pe care o trăim astăzi și evenimentelor de acum peste un secol, când valorile în aur ale Băncii Naționale a României, prin mijlocirea unor instituții monarhice care se credeau foarte solide și peste anumite frontiere

dovedite ca fiind labile, nerespectate și modificate, ne-au fost confiscate de rapacele vecin. Este vorba despre același vecin care răvășește acum Ucraina, care amenință Republica Moldova și care stârnește mari îngrijorări în România.

Academia Română salută acest simpozion, participă la desfășurarea sa, se împărtășește pe deplin din ideile sale și dorește deplin succes lucrărilor sale.

Academician Ioan-Aurel POP,
Președintele Academiei Române

VECINĂTATEA ESTICĂ A ROMÂNIEI ÎN VREMURI DE RĂZBOI SECOLUL XXI

Chiar dacă acest simpozion este unul de istorie sau poate tocmai de aceea, organizatorii mi-au propus să prefătez simpozionul nostru cu câteva reflecții asupra prezentului. Am ales tema „Vecinătatea estică în vremuri de război, secolul XXI“.

Din perspectiva românească, vecinătatea estică a constituit mereu o sursă de primejdii și invazii. Armatele rusești au invadat Principatele Române și România modernă de 12 ori în intervalul 1711 – 1944. De 12 ori! De 10 ori fără consimțământ, de două ori cu consimțământ. După dispariția Uniunii Sovietice și după intrarea în Alianța Nord-Atlantică, România se bucură de cea mai solidă situație de securitate din întreaga sa istorie.

Două sunt scuturile care asigură România în această perioadă: independența Ucrainei, care separă România de Rusia, și aderarea României la Alianța Nord-Atlantică. Premisa garantării securității de către S.U.A. este calitatea României de membră NATO. Actualmente România este în primejdie să piardă unul dintre acești doi piloni ai securității ei, și anume independența Ucrainei și poate existența Ucrainei ca entitate politică.

Mai multe războaie sunt actualmente în desfășurare în vecinătatea estică a României: războiul ruso-ucrainean și războaiele într-un stadiu sau altul de conservare, între Rusia și Republica Moldova, pe teritoriul Transnistriei, și între Rusia și Georgia, în jurul teritoriilor Abhaziei și Osetiei de Sud. În afară de acestea, asistăm la un război naval purtat de Rusia în Marea Neagră. Deci avem patru războaie într-un stadiu sau altul de activitate, cu un nivel sau altul de intensitate, patru războaie în vecinătatea estică a României. Războaiele ruso-ucrainean, ruso-moldovean și ruso-georgian au avut în mare parte caracterul unui război hibrid.

În Occident a devenit o adevărată modă inte-

*Oștenii otomani părăsesc cetatea Hotin,
asediată de trupele ruse și austriece,
1778, acvaforte colorată*

lectuală analiza războiului hibrid, mai ales după prima invazie rusească în Ucraina, în 2014. Atenția excesivă concentrată asupra metodelor hibride de ducere a războiului de către Rusia a condus la neglijarea dimensiunii militare convenționale în războaiele Rusiei cu vecinii ei. De fiecare dată războaiele duse de Rusia cu metode hibride au culminat cu o intervenție militară de tip convențional, care abia în acea etapă a asigurat succesul războiului hibrid. Iată un punct de vedere care a fost îndelung neglijat în Occident. Acum, această neglijență este pe cale de a fi rectificată de S.U.A. și NATO. Rămâne să vedem cu ce rezultate!

Guvernele occidentale și comentatorii tind să echivaleze Rusia și politica acesteia cu personalitatea președintelui Putin. Asistăm la o personalizare a Rusiei, la o reducere a Rusiei și a politicii ei la persoana actualului președinte Putin. În realitate, Putin este numai interfața actuală a unei Rusii eterne

în raportul dintre Rusia și Occident, raportul dintre Rusia și vecinii ei. Politica externă a Rusiei, intervențiile ei militare nu pot fi reduse la persoana lui Putin. Ele au rădăcini istorice, de multe secole, și s-au manifestat din partea Rusiei indiferent de forma de guvernare a Rusiei.

Care sunt motivele pentru care Occidentul tinde să reducă Rusia la persoana lui Putin? Cred că sunt mai multe motive la mijloc. Unul structural este insuficiența cunoaștere a istoriei Rusiei și a raporturilor dintre Rusia și restul lumii. Alt motiv, mai curând de natură tactică, este, presupun, încercarea din partea unor puteri occidentale de a rezerva opțiunea unei reconcilierii cu Rusia, în eventualitatea sau atunci când domnul Putin părăsește scena. Și trebuie să fim foarte atenți la posibilitatea ca după dispariția domnului Putin să aibă loc încercări inițiate de Occident pentru o refacere, nu normalizare, dar o refacere, cel puțin parțială, a raporturilor cu Rusia. Din considerente în parte economice, din considerente ce țin de ascensiunea Chinei și de necesitatea de a o contracara. Și, bineînțeles, factorul care întotdeauna acționează, din motive de extenuare intelectuală, economică și morală și dorința unui confort psihologic de a reface relațiile cu Rusia, nu la nivelul de *business as usual*, nu o să fie *business as usual*, dar o relație mai mult sau mai puțin funcțională sau cel puțin nu una disfuncțională.

Care sunt motivațiile pentru care Rusia a intervenit militar în Ucraina? La nivel strategic motivația este evidentă, aceea de a resubjuga Ucraina și de a o integra într-un mod sau altul într-o lume politică și culturală rusească, lumea rusă dominată de la Moscova. Acestea sunt motivațiile pe termen lung. Pe termen mediu și scurt motivațiile Rusiei s-au schimbat în timp și putem urmări cum au evoluat ele începând cu 2010 – 2012 și până astăzi.

Inițial, Rusia a urmărit să integreze o Ucraină ca unică entitate, ca entitate de stat, în Uniunea economică euro-asiatică și în complexul militar-industrial al Rusiei, combinând resursele

*Parteneriatul strategic cu Statele Unite
asigură situația României*

materiale și umane ale Ucrainei cu resursele Rusiei, pentru a reface Rusia ca mare putere. Aceasta a fost motivația Rusiei până în 2014, când ucrainenii au optat pentru integrare europeană prin schimbarea de regim numită „euro-maidan”. În acel moment, 2014, motivația Rusiei a suferit o schimbare tactică:

în loc de păstrarea integrității Ucrainei și înglobarea ei într-un sistem rusesc, motivația a devenit fragmentarea Ucrainei, prin anexarea Crimeii, prin formarea celor două republici cu statut special. Acestea ar fi fost numai pe hârtie în cadrul Ucrainei, pentru a paraliza din interior politica Ucrainei și cu speranța că statutul special al Donețkului și Luhanskului va avea o relație în lanț în alte părți ale Ucrainei, conducând la o reconfigurare centrifugă a Ucrainei, cu o constelație întreagă de republici cu statut special, care ar fi transformat Ucraina într-un stat pe hârtie unitar, dar în realitate disfuncțional și, practic, dezmembrat. Aceasta a fost motivația Rusiei în intervalul 2014 – 2020.

Refuzând să aplice așa-numitele acorduri de la Minsk, care ar fi avut consecințele pe care le-am enumerat, rupându-se de „lumea rusă” și orientându-se definitiv spre Occident, Ucraina a determinat Rusia să treacă la stadiul următor. În momentul de față, obiectivul de război al Rusiei este distrugerea Ucrainei ca atare, cu desprinderea câtorva regiuni din Ucraina, și anume regiunile Herson, Zaporojia, o parte a regiunii Kharkiv și totalitatea regiunilor Donețk și Luhansk, plus eventual alte teritorii pe care Rusia le-ar ocupa în decursul acestui război. Acestea ar urma să fie definitiv desprinse de Ucraina, atașate într-un mod sau altul direct sau indirect la Rusia ca să rămână un ciot din Ucraina. Rusia l-ar dori un stat rezidual, disfuncțional, demilitarizat, cu statut de neutralitate, deci neprotejat și vulnerabil și, din punct de vedere economic, o zonă de dezastru, cu economia și infrastructura distruse de Rusia și cu acces la Marea Neagră blocat. Deci acestea sunt obiectivele de război ale Rusiei în această etapă a conflictului din Ucraina.

Care ar fi consecințele unui asemenea deznodământ al războiului din Ucraina? Ar fi o Ucraină împărțită, partajată, linia de partajare ar urma să coincidă cu linia pe care se opresc ostilitățile și se declară un armistițiu. Rusia ar putea să declare un armistițiu unilateral până la linia pe care ar fi atins-o în

acel moment, după care războiul poate fi înghețat sau semi-înghețat, Ucraina rămâne un ciot de stat, așa cum l-am descris, iar Rusia anexează sau atașează în mod direct sau indirect teritoriile ucrainene pe care le-am enumerat.

Care ar fi consecințele pentru România vecină și Republica Moldova vecină?

Pentru România consecința ar fi pierderea pazei ucrainene, prăbușirea unuia dintre cei doi piloni ai securității României, cei doi piloni care au existat din 1991 încoace. Aceasta ar necesita sporirea prezenței militare americane pe teren în România, pe bază bilaterală, și sporirea prezenței sau mai bine spus înființarea unei prezențe colective militare a Alianței Nord-Atlantice. Până acum Alianța Nord-Atlantică nu are o prezență militară în România. Nu o are! În timp ce prezența Alianței în statele baltice este complet neadecvată scopului declarat al descurajării, prezența din statele baltice este una de tip *tripwire*, nu este una de tip *deterrence*. Ea urmează să fie ridicată la nivelul de *deterrence*. În România nu avem nici măcar o prezență de tip *tripwire* din partea Alianței Nord-Atlantice în acest moment.

În privința Republicii Moldova, aceasta suferă de un număr de vulnerabilități, de care conduce actuală, în frunte cu Maia Sandu, este acut conștientă și pe care le-a conștientizat și Uniunea Europeană, dar alți factori occidentali cred că nu sunt conștienți de vulnerabilitățile, în primul rând interne, ale Republicii Moldova. O vulnerabilitate fundamentală din care decurg altele este nivelul neadecvat sau subdezvoltat al conștiinței naționale în Republica Moldova. De aici decurg

2019. Întrevvedere Maia Sandu
(pe atunci prim-ministru al Republicii Moldova) –
Jens Stoltenberg, secretar general NATO (sursa: NATO)

celelalte vulnerabilități, de exemplu lipsa dorinței unei părți foarte mari a electoratului din Republica Moldova de a trage concluziile necesare în planul securității militare. Ideea de securizare militară cu cheltuieli pentru apărare nu este deloc una populară în Republica Mol-

dova. Susținerea pentru aderarea la NATO este în jur de 20%. Comparați cu susținerea aderării la NATO în Ucraina și Georgia, peste 70%.

În Republica Moldova o parte predominantă și crescândă a electoratului susține orientarea europeană, dar chiar electoratul proeuropean din Republica Moldova nu dorește relații tensionate cu Rusia, ba chiar dorește relații de prietenie cu Rusia, și această parte foarte mare a electoratului, inclusiv cel proeuropean, face presiuni de jos în sus asupra guvernării pentru ca aceasta să demonstreze că dorește relații bune cu Rusia. Aceasta, din considerente economice incontestabile – dependența de 100% pentru gaz, dependența de 80% pentru electricitate, dependența percepută, nu reală, dar percepută, a exporturilor moldovenești de piața rusească și interesele forței de muncă migratorii moldovenești în Rusia. Toate guvernele Republicii Moldova, inclusiv cel actual, sunt obligate să demonstreze electoratului că fac eforturi pentru a rezolva aceste probleme.

Moldova este un stat neutru, permanent neutru. Dar această neutralitate este una unilaterală declarată, nerecunoscută internațional, negarantată, neprotejată și practic demilitarizată. Deci Moldova ar fi la discreția Rusiei în cazul în care armata rusă ajunge la Odesa. Dacă s-ar întâmpla așa ceva, situația internă din Republica Moldova ar fi complet dezechilibrată în favoarea Rusiei.

Guvernarea actuală din Republica Moldova a reușit să câștige puterea cu o diferență mare datorită diasporei moldovenești din Occident. Aceasta s-a mobilizat și s-a prezentat la nivel maxim la vot, asigurând victoria partidei proeuropene și în alegerile prezidențiale, și în

alegerile parlamentare din Republica Moldova. Dacă nu punem la socoteală diaspora, atunci situația internă din Republica Moldova este una basculantă. Mai sunt și alte vulnerabilități în Republica Moldova, de exemplu situația din Găgăuzia.

Guvernarea se gândește cu îngrijorare dacă Rusia ar provoca niște revolte sau proteste, nu neapărat înarmate, dar politizate, împotriva guvernării, iar apoi Rusia ar pretinde că guvernarea a recurs la represiune și ar pretinde dreptul de a-i proteja pe cei reprimăți, pe rusefoni, pe rusofili, printr-o intervenție militară, în ipoteza în care Rusia ajunge la Odesa. Guvernul își pune toate aceste întrebări și abia în ultimele câteva săptămâni, după o lungă perioadă de prudență, în Republica Moldova președinta, guvernul încep să discute despre înarmarea Republicii Moldova, despre crearea pentru prima dată a unei forțe militare care să poată să țină

piept unei eventuale agresiuni, măcar un timp, despre o cooperare cu NATO în acest sens. Aceste subiecte au apărut pe agenda guvernării abia în ultimele câteva săptămâni, forțate de împrejurări.

În literatura română există un roman clasic, din perioada interbelică, prin excelență romanul de frontieră, romanul *Rusoaica*, de Gib Mihăescu. Romanul se ocupă anume de frontiera estică a României. Un personaj spune: „Din Rusia ne vin trei lucruri: crivățul, tifosul și cnutul!”, cnutul fiind simbolul despotismului rusesc în toate epocile, indiferent de forma de guvernare. Președintele Putin este fața actuală a Rusiei, o față trecătoare a ceea ce vine din Rusia, dintr-o Rusie veșnică, neschimbată.

Vladimir SOCOR,
Senior Fellow,

The Jamestown Foundation, Washington

EVACUAREA TEZAUURULUI NAȚIONAL POLONEZ ÎN MEMORIA COLECTIVĂ

Conceptul de memorie colectivă, conform cercetătoarei polone Barbara Szacka, cuprinde memoria colectivă, memoria socială – un set de idei despre trecut prezente în cadrul unui grup și, de asemenea, toate personajele și evenimentele ce aparțin aceluși trecut, care sunt comemorate în modul cel mai divers, cât și diferite moduri în care se produce această comemorare.

După Barbara Szacka, memoria colectivă îndeplinește mai multe funcții, cum sunt: transmiterea unor valori și modele de comportament dorite, legitimizarea puterii, crearea unui sentiment de identitate colectivă, bazat pe conștientizarea unui trecut comun, a unei existențe în timp, a unor strămoși, a unui destin și a unor simboluri.

Evacuarea Tezaurului național polonez, inclusiv a aurului, în septembrie 1939, ocupă un loc important în cadrul memoriei colective poloneze, într-un mod asemănător, de altfel, cu evacuarea de către români a propriului Tezaur național în anul 1917.

În memoria colectivă poloneză s-a păstrat, înainte de toate, însuși faptul evacuării aurului

polonez (acesta fiind elementul ce influențează cel mai puternic imaginația) din perioada plină de frământări a războiului izbucnit în anul 1939. Acest lucru este cu atât mai de înțeles, cu cât constituie unul dintre puținele episoade din prima parte a celui de Al Doilea Război Mondial cu deznodământ pozitiv pentru Polonia.

Conștientizarea în rândul istoricilor, ceea ce se traduce prin prezența subiectului în literatura științifică, cât de popular este considerat subiectul de edituri – factor esențial pentru a ajunge la „receptorul” obișnuit –, prezența în așa-numita cultură de masă sunt factori ce pot fi de folos pentru a stabili, în cele din urmă, locul pe care un eveniment concret îl ocupă în memoria colectivă.

Profesorul Wojciech Rojek

Unul dintre elementele care influențează, de asemenea, caracterul mediativ al subiectului este și faptul că în acest caz „eroul” evenimentelor îl constituie un tezaur, bunurile materiale, a căror pierdere atrage și a atras întotdeauna atenția opiniei publice. Un oarecare ecou îndepărtat al acestui interes a fost și interesul prezent în cadrul opiniei publice poloneze pentru așa-numitul „tren de aur”, conținând tezaurul celui de Al Treilea Reich, ascuns undeva pe lângă Wałbrzych, adică pe teritoriile obținute de Polonia după Al Doilea Război Mondial.

Subiectul transportului aurului polonez prin România a apărut în discursul istoric polonez relativ târziu. Desigur, se știa că aurul și alte valori ale Bank Polski se aflau în străinătate, și totuși, relatări referitoare la aceste evenimente apăreau în primul rând în presa diasporei poloneze publicată la Londra și în Statele Unite. În Polonia, subiectul era tabu, chiar dacă autoritățile postbelice se grăbeau să se laude că au recuperat tezaurele naționale ale Poloniei (de exemplu, Tapiseriile din Castelul Wawel, care și ele, de fapt, fuseseră evacuate prin România, în Occident), încât asupra aurului polonez au lăsat să cadă cortina tăcerii, încât să nu apară alte întrebări în legătură cu soarta sa de după război. Aici, răspunsul la posibilele întrebări nu ar fi fost neapărat convenabil pentru autoritățile poloneze. În cercurile științifice poloneze, acest subiect a început să apară, de fapt, în anii '50, odată cu deschiderea tot mai mare a științei poloneze spre lume, și datorită expirării clauzei de timp pentru documentele de arhivă, fapt ce a permis începerea studiilor asupra acestei probleme.

Printre primii care au abordat acest subiect, a fost Zygmunt Karpiński, unul dintre organizatorii evacuării și ai convoaielor de aur polonez în anul 1939, care și-a scris memoriile intitulate „Lupta pentru aurul Bank Polski din timpul celui de Al Doilea Război Mondial” și „Soarta aurului polonez în perioada celui de Al Doilea Război Mondial, 1939 – 1946”. În prezent, acestea sunt păstrate în Biblioteca Națională din Varșovia.

Fragmente din relatarea menționată mai sus au fost publicate într-un tiraj larg în 1971, în memoriile lui Karpiński: *Despre Voievodatul Polonia Mare, aur și călătorii îndepărtate*. Un cerc mai restrâns de cititori a avut ocazia de a se familiariza cu acest material mai devreme, în anul 1958, odată cu publicarea la Editura Științifică a doctoratului lui Karpiński: *Soarta aurului polonez în timpul celui de Al Doilea Război Mondial*. Din păcate, subiectul tranziției României a fost tratat destul de superficial de autor.

În pofida apariției primului articol menționat mai sus, în anii '50, subiectul, în anii '60 și '70, nu a fost exploatat în Polonia, nefiind, probabil, unul comod, din punct de vedere politic. Interesul științific a revenit în anii '80, când chestiunea tranziției tezaurului polonez prin România a început să apară ca un element al analizelor legate, de exemplu, de soarta refugiaților polonezi în România în anii 1939 – 1945 sau în contextul restituirii acelei părți rămase în România după 1939.

Subiectul a trebuit să-și aștepte propria monografie până în ultima decadă a secolului XX, când s-a publicat, ca un rezumat al cunoștințelor noastre de până atunci referitoare la aurul polonez, în anul 2000, cartea lui Wojciech Rojek *Odiseea Tezaurului Republicii Polone*. Aceasta constituie o sumă specifică de informații referitoare la acest subiect, conținând, de asemenea, așa cum se cuvine unei cărți „didactice”, o bogată bibliografie legată de subiect. Din analiza acesteia rezultă că munca regretatului profesor Rojek, avea un caracter de pionierat. În bibliografia cărții nu întâlnim studii mai serioase asupra subiectului, de felul celor apărute într-o perioadă anterioară.

Din partea română, subiectul a fost tratat de Cristian Păunescu și Dorin Matei în cartea *Salvarea aurului polonez*. Merită menționat că această publicație a fost realizată cu sprijinul Băncii Naționale a României, adică al unuia dintre eroii evenimentelor. Chestiunea aurului polonez se ivește adesea, în baza analogiei, în publicațiile

Ignacy Matuszewski cu soția, Halina Konopacka

românești privind recuperarea aurului românesc, confiscat de sovietici după 1917.

A doua categorie de publicații, destinată de la început publicului larg, sunt publicațiile de popularizare. Se poate spune chiar că acestea sunt cele ce generează popularitatea subiectului și prezența acestuia în cadrul culturii de masă.

Primile astfel de încercări de popularizare a subiectului au avut loc încă din anii '80 ai secolului XX, în paginile cotidianului din Łódź *Odgłosy*. Cu toate acestea, abia odată cu boom-ul specific al revistelor istorice destinate publicului obișnuit a revenit și subiectul evacuării Tezaurului național al Poloniei în conștiința socială.

Analizând pozițiile înregistrate în cărți și articole tipărite și pe internet, putem observa că momentul culminant al valului de pregătire și elaborare a unor astfel de publicații este legat, de regulă, de comemorări la un număr de ani cu cifre rotunde trecuți de la momentul evacuării. „Inundarea” cu astfel de publicații a avut loc în anul 2018, datorită apropierii comemorării a 80 de ani de la începerea celui de Al Doilea Război Mondial. Primele articole științifice de popularizare au început să apară încă din anul 2012. E interesant că un articol a apărut în primul număr al revistei *Uwazam Rze*, deci e posibil ca acest fapt să indice capacitatea de impact proverbială a acestui subiect. Articolul este dedicat, înainte de toate, lui Ignacy Matuszewski și Henryk Floryar-Raychman, care *de facto* au coordonat evacuarea aurului pe ultima etapă poloneză și prin deciziile lor curajoase au contribuit la sosirea acestuia în Franța. În contextul memoriei colective și politicii memoriei înțelese în sens larg, este importantă constatarea dr. Cenckiewicz pe tema absenței comemorării acestor personaje-cheie în Polonia, care se odih-

neau, încă, în cimitirul din New York. În mod similar, activităților lui Matuszewski din septembrie 1939 le-a fost dedicat un fragment din cartea/broșura lui S. Cenckiewicz, apărută în 2017. Comemorarea corespunzătoare a lui Matuszewski a avut loc abia în a doua jumătate a celei de a doua decade a secolului XXI, prin aducerea rămășițelor sale în Polonia (decembrie 2016) și prin plasarea unei plăci comemorative pe clădirea în care a locuit împreună cu soția – prima campioană olimpică poloneză, Amsterdam 1928 –, Halina Konopacka, la Varșovia,

pe strada Filtrowa 67/69. De asemenea, o stradă din Gdansk a primit numele lui. Prin urmare, se poate considera că treptat una dintre cele mai distinse persoane implicate în acțiunea de păstrare a aurului polonez își găsește locul meritat pe scena istorică poloneză. Tot cu o stradă ce îi poartă numele, situată în apropierea Ambasadei României, a fost onorat în Varșovia prim-ministrul român Armand Călinescu, ucis în septembrie 1939 de Garda de Fier, ajutorul acordat polonezilor fiind unul dintre motivele asasinatului.

Informații au apărut în majoritatea revistelor istorice poloneze cu caracter de popularizare, *W sieci. Historia, Uwazam Rze. Historia, Polska Zbrojna Historia*. O mulțime de publicații și discuții asemănătoare au fost postate pe portaluri de internet. Bibliografia referitoare la acest subiect este completată și de scurta broșură a lui Wojciech Jasiński: *Odissea aurului polonez*, care trebuie enumerată în categoria lucrărilor cu caracter de popularizare.

Subiectul a fost abordat episodic și în diverse tipuri de publicații cu caracter de compilație; a fost prezentat, de exemplu, de Andrzej Fedorowicz în cartea sa *Renumitele escapade ale polonezilor*.

Intr-un mod asemănător exemplului polonez, și în România au apărut articole de popularizare, care l-au familiarizat pe cititorul român cu acest aspect interesant al etapei incipiente a celui de Al Doilea Război Mondial. Subiectul a fost prezentat cititorului român mult mai devreme decât celui polonez. Încă din anul 1968, imediat după apariția revistei *Magazin istoric*, s-a tipărit un prim articol, relativ scurt, dar care prezenta cititorului esența problemei.

Merită să amintim și articolul lui Andrei Pogăciaș, care a apărut în anul 2013 în revista

Afișul în limba română
al filmului *Trenul de aur*

Historia. Se poate observa o comunitate specifică de interese ale ambelor popoare, afectate în mod similar de război. Atunci când discutăm despre abordarea populară, merită să menționăm existența unui foarte bun articol în Wikipedia românească, dedicat analizei acestei chestiuni.

Acum când internetul este foarte răspândit, acest articol constituie un factor important de popularizare a subiectului.

Trebuie să menționăm publicațiile editate de Banca Națională a Poloniei, în calitate de succesori direct al Bank Polski S.A. Șirul de lucrări beletristice pe acest subiect începe cu cartea lui Agnieszka Lewandowska-Kąkol, *Epopeea de aur*, Varșovia, 2019, în care, în stil beletristic, este prezentată evacuarea, înainte de toate, prin prisma

figurii colonelului Adam Koc, unul dintre artizanii întregului proiect.

Subiectul este prezent, de asemenea, și în film. O generație oarecum mai în vârstă a spectatorilor polonezi își amintește filmul *Trenul de aur*, turnat în anul 1987 în coproducție româno-polonă (regia Bogdan Poręba). Acesta prezintă istoricul tranzitării aurului polonez prin România, într-un mod dramatizat și adaptat cerințelor cinematografice. Există inexactități evidente acolo. Mult mai puțin cunoscută, cu siguranță în Polonia, este o altă producție dedicată evacuării: *Marea sfidare*. Popularitatea sa relativ scăzută a fost influențată, cu siguranță, de anul producției – 1989 – o perioadă de criză economică, care, evident, nu a ajutat la crearea unei versiuni a evenimentelor atractive mai ales pentru spectatorul contemporan.

Rezumând, trebuie precizat că subiectul evacuării aurului polonez și al ajutorului acordat de către România în cadrul acelui eveniment este prezent în Polonia, deși, bineînțeles, ar putea fi mult mai răspândit, la fel cum se poate spune și despre alte aspecte ale istoriei comune.

Prof. univ. dr. Andrej Florian DUBICKI,
Universitatea din Łódź

REFUGIAȚII BASARABENI ȘI BUCOVINENI ÎN ROMÂNIA (1940)

Împrejurările care au condus la raptul Basarabiei și Nordului Bucovinei sunt cunoscute publicului larg, fiind elucidate într-un șir de lucrări istorice. Nu mă voi opri asupra istoricului notelor ultimative sovietice și a acceptării lor de către Guvernul de la București. Voi aminti doar că, aflându-se într-o totală izolare internațională și în fața pericolului declanșării unor războaie pe mai multe fronturi, sub presiunea forței, Guvernul României s-a văzut silit la 28 iunie 1940 să cedeze presiunilor sovietice. Înainte de a trece la elucidarea subiectului este important să subliniez că în prezentul studiu, termenul „refugiat” este utilizat cu înțelesul pe care-l avea acesta până la adoptarea „Convenției privind statutul refugiaților”, numită și Convenția de la Geneva din anul 1951, intrată în vigoare la 22 aprilie 1954. Dacă ar fi să folosim terminologia de astăzi a dreptului internațional cu privire la persoanele despre care vorbim în studiu, acestea ar trebui să fie numite „persoane intern deplasate”, nu refugiați.

U.R.S.S. nu și-a respectat condițiile propriului ultimatum, fapt care a condus la dezorganizarea retragerii Armatei Române. Deși se stabilise ca evacuarea să fie efectuată în patru zile, din cauza înaintării rapide a trupelor sovietice, acestea au ajuns la Prut nu la 3 iulie ora 13.00, ci la 29 – 30 iunie. Pe lângă aceasta, trupele sovietice au recurs la un șir de acte de ostilitate față de trupele române. Intrând în Basarabia, unități blindate opreau coloanele române, izolau ofițerii de trupă, îi obligau pe soldații basarabeni să iasă din front și să plece acasă cu tot echipamentul din dotare, incitau minoritățile împotriva autorităților și trupelor române; s-a deschis focul asupra ostașilor români, s-au luat prizonieri, s-au dezarmat unități și s-a capturat material de război etc. Astfel, în dimineața zilei de 29 iunie, coloane sovietice motorizate, oprind la Ialoveni două regimente de artilerie românești, le dezarmază cu forța. În acest timp, un batalion românesc de infanterie este dezarmat de unitățile sovietice în gara Bălți și alt batalion este capturat în momentul îmbarcării în gara Drochia. În aceeași zi „trupe sovietice motorizate au pătruns în Herța, unde au ucis un căpitan, un sublocotenent și mai multe persoane, instalând 17 care de luptă în oraș și înaintând cu 11 km peste linia de demarcație“. Trupele sovietice au oprit trecerea la Reni a unităților române și le-au somat să predea orașul la 30 iunie, ora 08.00. Pot fi aduse alte sute de exemple. Despre modul dezorganizat în care s-a desfășurat evacuarea, vorbește și faptul că după închiderea noii frontiere la 3 iulie, din efectivul Armatei Române ce fusese în Basarabia și Nordul Bucovinei, în afară de soldați, rămăseseră reținuți de armata sovietică, sub pază, în diferite localități, peste 170 de ofițeri și 100 de subofițeri.

Deși în seara zilei de 27 iunie la București se știa deja despre decizia autorităților de a ceda fără luptă Rusiei sovietice Basarabia și Nordul Bucovinei, cea mai mare parte a populației din aceste provincii a aflat vestea șocantă în dimineața zilei de 28 iunie. Aceasta din cauză că atunci rețelele de telefonie și radio din Basarabia aveau o densitate mică, pe de o parte, iar pe de altă parte autoritățile românești nu au dorit să semene panica în populație. Despre faptul că cea mai mare parte a populației a aflat vestea despre cedarea Basarabiei chiar în ziua

Armament capturat de la militarii români care părăseau Basarabia

invaziei, vorbesc atât documentele de arhivă cât și amintirile refugiaților. Istoricul și preotul Paul Mihail, de exemplu, a aflat vestea invadării Basarabiei de armata sovietică în dimineața zilei de 28 iunie, când, fiind în biserică, „...o femeie intră strigând: «Vin rușii!»“

Pentru populația Basarabiei vestea cedării provinciei fără luptă a fost un șoc și pentru că doar cu jumătate de an mai devreme, la 6 ianuarie 1940, regele Carol al II-lea a vizitat Chișinăul angajându-se să apere toate teritoriile românești. În memoriile sale, regele Carol al II-lea se arată surprins de vestea ultimatumului Molotov. Au dreptate istoricii care consideră că el minte. „Această știre – scrie Carol al II-lea în memorii – m-a trăsnit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad. Este un lucru așa de oribil, că nicio minte românească nu poate să-l conceapă. Consiliul are loc și am ieșit din el amărât și dezgustat, toți acei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai șase voturi, din cei 26 prezenți, au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscris cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu.“

Diplomația românească avea cunoștință despre Pactul Molotov-Ribbentrop încă din toamna anului 1939, iar la jumătatea lunii iunie 1940 Statul Major al Armatei Române considera atacul sovietic drept iminent, lucru pe care nu putea să nu-l cunoască regele.

Coloana a 5-a a U.R.S.S. în Basarabia și Bucovina de Nord se pare că a fost cu mult mai devreme informată despre nefastul eveniment.

În dimineața zilei de 28 iunie în Chișinău și în alte localități din Basarabia au apărut manifestanți pe străzi pentru a-i întâlni pe preținșii eliberatori. Rețeaua clandestină a Cominternului s-a dat la jefuirea unor instituții de stat, insultarea și maltratarea unor funcționari de stat și militari în retragere. Atât sursele de istorie orală, cât și documentele de arhivă confirmă faptul că majoritatea celor care i-au întâmpinat pe sovietici cu bucurie au fost minoritarii, în special evreii. La 29 iunie 1940, în cadrul unei consfătuiri în legătură cu ocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei, însuși Comitetul Central al Partidului Comunist Român constata: „Elementul evreiesc din Basarabia și Bucovina – cu toate sfaturile de pondere date de comuniști – s-a dat la acte de violență și umilire a celor ce s-au refugiat în Vechiul Regat.”

Comportamentul populațiilor minoritare în Basarabia și Nordul Bucovinei în timpul invaziei sovietice a creat o atmosferă foarte ostilă din partea populației românești din țară față de populația evreiască. S-au înregistrat sute de cazuri când evreii erau bătuți și aruncați din trenuri, unele prăvălii, crâșme, farmacii ale evreilor au fost devastate.

Dar chiar dacă populațiile evreiască, bulgărească, găgăuză, rusă și ucraineană au avut un comportament ostil față de administrația și trupele române în retragere, ar fi greșit să le facem pe acestea, în special pe populația evreiască, „tapi ispășitori” ai modului dezastruos în care s-a desfășurat evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. De asemenea, ar fi greșit să generalizăm că toți exponenții minorităților amintite i-au așteptat pe ruși cu bucurie. Atitudinea ostilă amintită mai sus a minorităților naționale din Basarabia și Nordul Bucovinei este, pe de o parte, o dovadă elocventă a eșecului politicii de integrare a populațiilor minoritare din cele două provincii în viața social-politică românească interbelică, pe de altă parte, a incapacității autorităților statului român din Basarabia și Nordul Bucovinei, inclusiv a celor militare, de a organiza evacuarea populației care și-a dorit acest lucru. Deși Statul Major al Armatei întocmise „din timp... trei planuri de evacuare și organizare a circulației în zona frontului de Est”, ministrul de Război nu a aprobat niciunul, interzicând până în ultimul moment orice măsură de

Jandarmi români dezarmați de sovietici

evacuare. În ziua de 28 iunie 1940, în timp ce gara Chișinău era arhiplină cu refugiați ce căutau să părăsească cât mai repede Basarabia, trenurile așteptau ordine de la București ca să părăsească Chișinăul. Ultimele trei trenuri ce au plecat din gara Chișinău au fost încărcate cu material de război, nu cu refugiați, așa cum ar fi fost firesc. La 28 noiembrie 1940, Ion Antonescu, în fața comandanților de mari unități ale armatei, declara: „Retragerea din Basarabia s-a executat în mod dezastruos. Cu toate că erau știri prevestitoare ale furtunii, nimeni nu s-a gândit să ia măsurile ce se cuvineau. De aceea azi avem părinți despărțiți de copii și bărbați de soțiile lor.”

Din cauza modului dezastruos în care a fost organizată evacuarea Basarabiei și Nordului Bucovinei nu doar foarte mulți basarabeni și bucovineni nu au reușit să părăsească teritoriul cedat, ci și foarte mulți funcționari veniți din Regat. Conform recensământului populației din aprilie 1941 „în teritoriul diminuat al României” erau 68.953 refugiați din teritoriile ocupate de ruși. Această cifră nu reflectă însă nici pe departe numărul celor care au dorit să se refugieze în România în anul 1940. Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord înfăptuindu-se într-un timp foarte scurt, foarte mulți basarabeni și bucovineni care au dorit să se evacueze nu au reușit să o facă. Dovadă în acest sens sunt și cele peste 70.000 de cereri de repatriere în România adresate de basarabeni și bucovineni autorităților sovietice și românești în anii 1940 – 1941.

Dr. Mihai GRIBINCEA,
Consultant strategie, B.N.R.

DRAMA REFUGIAȚILOR POLONEZI (1939) ȘI A CELOR ROMÂNI (1940) ÎN PRESA VREMII

„6 septembrie [...] Ora 21.00. Din ordinul domnului prim-ministru Armand Călinescu: Începând din seara aceasta, telegramele agențiilor Rador și [ale] altor agenții vor fi inserate cu litere obișnuite [subliniat în original] și cu titlurile pe maximum două coloane, pentru ca opinia publică să nu se alarmeze și, mai ales, să nu se influențeze.“

Citatul de mai sus l-am desprins din cartea colegului nostru Ioan Lăcustă, *Cenzura veghează*, scrisă pe baza Registrului cenzurii din 1939.

În timp ce în jurul nostru totul se prăbușea după 1 septembrie 1939, noi încercam să nu supărăm pe nimeni, comițând gesturi care evident enervau noile puteri ale Europei: Germania și U.R.S.S.

Presa din 19 septembrie (reamintim că ziarele apăreau datate cu ziua următoare) reproducea un comunicat al Ambasadei Poloniei din Franța, care dezmințea știrea potrivit căreia Guvernul și președintele Poloniei ar fi părăsit țara. A doua zi, cititorii puteau citi un „Comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri: «Condițiunile speciale în care s-au desfășurat evenimentele din Polonia în ziua de 17 septembrie, precum și faptul că Guvernul polon a cerut Guvernului român să acorde ospitalitate șefului statului și miniștrilor săi care se refugiază pe teritoriul nostru au indicat României păstrarea mai departe a atitudinii de strictă neutralitate față de actuala beligeranță. Guvernul va continua să vegheze cu tot patriotismul la siguranța și apărarea frontierelor țării». «Imediat sub comunicat, urma știrea: „Refugiați poloni în România. Au trecut granița și foștii demnitari, în frunte cu președintele Moscicki, de asemenea și mareșalul Ridz Smigly.“ Numărul primilor refugiaților civili trecea de 4.000. S-au refugiat și aproximativ 10.000 soldați și ofițeri. Au fost

imediat dezarmați și internați. Au sosit și 100 avioane, multe avariate și cu piloți răniți. Președintele și mareșalul au fost găzduiți inițial la Palatul Metropolitan din Cernăuți. Președintele Moscicki a plecat apoi la Bicăz, mareșalul Ridz Smigly la Craiova, restul miniștrilor la Slănic.

Lipsește din presa vremii relatări ample despre drama refugiaților, imagini cu aceștia, în general, lipsește tot ceea ce am putut noi vedea și auzi astăzi despre drama refugiaților ucraineni. Am găsit o singură știre despre o dramă particulară, cea despre un refugiat polon, în vârstă de 62 de ani, Iacob Goldmann, mare industriaș petrolist, care s-a spânzurat în camera de la „Grand Hotel“ de pe Calea Victoriei.

Știrile se încadrează în categoria anunțurilor administrative, cu măsurile luate de Guvern și pe care refugiații poloni trebuia să le respecte. O ordonanță a subsecretariatului de Stat al Poliției, semnată de generalul Gabriel Marinescu, prevedea că se interzice cumpărarea oricărui

*O refugiată poloneză (a doua din dreapta)
într-o familie de români, Brăila, 1939*

produs de la refugiații polonezi, care erau exploatați de speculanți. Peste trei zile se anunță că din 22 septembrie se înființează pe lângă toate prefecturile un birou de vânzare pentru refugiații poloni a bijuteriilor, automobilelor sau altor lucruri prețioase, care va valida buna înțelegere între părți. Orice vânzare în afara acestor birouri era nulă. Pentru că proprietari de garaje și de ateliere de reparații au pretins prețuri spoliatoare, de care refugiații poloni s-au plâns, se stabilea că orice reclamație dovedită ca fiind justă va duce la închiderea garajului sau a atelierului respectiv.

Noi precizări privind statutul refugiaților poloni aducea presa din 11 octombrie. Se instituiau ajutoare în sumă de 100 lei de adult și 50 lei de copil pe zi, care s-au acordat după 15 octombrie. Ca să ne facem o idee ce însemnau sumele respective, iată câteva prețuri: carnea cal. I de vacă 29 lei kg; 1 kg ceapă 1,50 lei, cartofi mari 2,80 – 3,20 lei, morcovi mari 2 lei kg, varză potrivită de toamnă 1,20 lei bucata, 3 lei kg spanac, mere ionatane 8 – 10 lei kg, 1 kg ouă 2,10 – 2,40 lei, unt 90 – 110 lei kg, brânză albă 45 – 55 lei kg.

Realitatea ilustrată publica primul material privind soarta refugiaților din țara vecină abia la 12 decembrie. Sub titlul *Cum trăiesc refugiații polonezi*, se arăta: cei mai mulți au plecat deja din țară. Au rămas militarii, internați în lagăre. Au fost scutite de taxe vamale coletele cu alimente și îmbrăcăminte pentru refugiați. La cantinele locale s-au asigurat două mese pe zi. Fiecare refugiat polonez a putut schimba 300 zloți la cursul de 20 lei. În primele zile a fost aglomerație la Banca Națională, dar s-au luat

măsuri și situația s-a remediat. Au rămas mai ales cei care nu dispun de mijloace. Sunt găzduiți în cămine și pot mânca la cantine, pentru o sumă modestă. Unele mame, despărțite de copii, nu i-au regăsit nici până acum.

Știm din documentele păstrate în arhiva Băncii Naționale că polonezii au vândut 1.014 kg aur, pentru 238,3 milioane lei, adică o paritate de 40 lei pentru 1 zlot. Banii au fost folosiți pentru ajutorarea refugiaților. Prin „Jurnalul Consiliului de Miniștri” nr. 2.937 din 27 septembrie 1939, s-a stabilit că Banca Națională poate cumpăra zloți în bancnote la cursul de 20 lei pentru 1 zlot. De fapt, zloții respectivi nu mai aveau nicio valoare, pentru că reprezentau moneda unui stat care practic nu mai exista în momentul respectiv.

Aceasta este imaginea dramei refugiaților polonezi în România pe care ne-o transmite presa acelei vremi.

În cazul dramei refugiaților români, tonalitatea se schimbă într-o oarecare măsură, dar din nou lipsesc dramele individuale, relatările concrete.

Vestea cedării Basarabiei și a Bucovinei de Nord vine ca o mare surpriză. La începutul lunii iunie presa a relatat cu mare fast ceremoniile de aniversare a zece ani de la revenirea cetățeanului Caraiman pe tron. Apoi la 17 iunie se anunța cu mare bucurie că Guvernul sovietic l-a numit ministru la București pe Anatoli Lavrentiev. Se preciza că de ceva timp, Legația nu avea un titular, ceea ce „nu putea servi bunelor relațiuni pe care România a afirmat totdeauna că vrea să le întreție cu Uniunea Sovietică și a căror utilitate pentru ambele țări chiar Guvernul sovietic a recunoscut-o în diferite împrejurări. Hotărârea de a se numi un ministru la București înseamnă reîntoarea în normal a relațiilor diplomatice dintre România și vecinul ei de la Est [...] Reîntoarea în normal prin numirea unui titular la Legația sovietică constituie pentru opinia publică românească o indicațiune că și la Moscova se apreciază această politică rectilinie a României”.

Brusc, în edițiile din 29 iunie, se anunță sec: „Consiliul de Coroană a avut să examineze ieri nota remisă miercuri, la orele 22, ministrului nostru la Moscova de către Guvernul sovietic, prin care acesta cere cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, fixând termen pentru răspunsul Guvernului român până în cursul zilei de 27 iunie a.c.” Iar a doua zi, la fel de

sec, românii aflau că ieri, 28 iunie, la ora 16.00, Consiliul de Miniștri s-a întrunit și a acceptat executarea notei ultimative sovietice.

Încep să sosească primele trenuri cu refugiați. Termenul foarte scurt de evacuare nu le-a permis să ia decât câteva lucruri de primă trebuință. În Capitală primii refugiați au sosit vineri seara, 29 iunie, în Gara de Nord. Se luaseră măsuri pentru găzduirea a 2.500 de refugiați în București. Toate hotelurile din jurul Gării de Nord au fost evacuate. A sosit cu întârziere de cinci – șase ore rapidul de Cernăuți. Coboară refugiații. „În majoritate oameni modest îmbrăcați, cu soțiile și copiii, din care unii sugaci în brațele mamelor, toți cu ochii plini de lacrimi, cu bagaje foarte puține, unul sau două geamantane, alții nici cu atât, fiecare căutând să-și salveze în primul rând familia și apoi ce bruma s-a putut din avutul agonisit în urma unei vieți de muncă. Majoritatea trenurilor cu refugiați au fost îndrumate în alte direcții sau au fost oprite la Chitila, unde nu s-a permis plecarea spre București decât a acelor care au familie sau rude în București, ceilalți urmând să fie încartiruiți în alte centre.“

Realitatea ilustrată din 9 iulie publică într-o pagină, cu trei foto, reportajul *Pe drumurile bejeniei*: „Gara Iași are aspectul mahnitor al unui lagăr de suferință. Bărbați și femei, copii de toate vârstele și cu tot avutul alături, într-un geamantan sau într-o simplă legătură, așteaptă pe peron trenul mântuirii.“

După primul val de refugiați, urmează altele, pe măsură ce autoritățile sovietice au permis unor noi grupuri de români, inclusiv militari luați prizonieri în timpul ocupării, să revină acasă. Ceva mai târziu, la începutul lui septembrie, apar și îngrijorările față de situația refugiaților, dar doar într-o scrisoare primită la redacția *Universul* și publicată în interiorul ziarului: „Plecați de acasă în toila nopții, fără nici un preaviz, aproape toți acești refugiați au venit numai cu ceea ce au putut lua în grabă, iar

Refugiați din Transilvania

foarte mulți numai cu ce era pe dânsii. De săptămâni de zile rătăcesc din loc în loc, fără să găsească stare și alinare [...] Obștea românilor a făcut tot ce a putut face pentru acești refugiați. Li s-au dat ajutoare în bani, alimente și îmbrăcăminte. Dar

aceste ajutoare sunt limitate, ele scad din zi în zi, până ce într-o zi izvorul lor va seca cu totul. Ei trebuie să-și cumpere totul și totul s-a scumpit“. Într-adevăr, prețul pâinii albe crescuse într-o lună de la 10 lei la 12 lei.

In paginile ziarelor se vor publica însă luni la rând chemările rudelor către cei refugiați sau ale refugiaților către rudele din România, care încercau să se găsească.

Deja, la 29 septembrie 1940 refugiații din Basarabia de Nord și Bucovina care își găsiseră un plasament aflau că nu mai au dreptul la ajutor. Toate instituțiile și întreprinderile care au angajat refugiați trebuia să comunice autorităților acest lucru.

În cazul refugiaților din Transilvania și Cadrilater, nenorocirea nu a mai fost la fel de neașteptată. Deja, în 26 august, Guvernul sfătuia pe agricultorii din Caliacra și Durostor să strângă în liniște recolta și să nu părăsească locuințele în mod pripit. Își puteau totuși trimite inventarul de care nu mai aveau nevoie în interiorul țării.

Anunțul cedării părții de nord a Ardealului este la fel de sec. Urmează aceleași anunțuri administrative care să-i îndrume pe refugiați către autoritățile ce le pot rezolva situația și același gen de reportaj care evocă jalea celor plecați și a celor rămași, care întrebau „cui ne lăsați“. Se remarcă ordinea în care se retrage armata și disciplina populației.

După abdicarea regelui Carol al II-lea și instalarea Guvernului condus de Ion Antonescu, drama românilor refugiați rămâne doar un prilej de incriminare a fostului monarh.

Dorin MATEI

RELĂȚIILE ISTORICE ȘI CONTEMPORANE POLONO-ROMÂNE

Îmi amintesc de întâlnirea noastră de la Banca Națională a României, de acum câțiva ani, când am vorbit despre legăturile istorice și cele actuale dintre polonezi și români.

Am abordat atunci dimensiunea economică a relațiilor noastre, dar, în același timp, am accentuat puternic relațiile rezultate din experiențele trăite atunci când țările noastre și-au pierdut libertatea. După vizita la Banca Națională, am mers să mă întâlnesc cu reprezentanții diasporei poloneze la „Dom Polski – Casa poloneză”. A fost o întâlnire de câteva ore, plină de emoții și de amintiri, care s-a încheiat cu o invitație de a vizita Wieliczka. Am reușit să realizăm acest plan. Câteva zeci de reprezentanți ai comunității poloneze au venit de la București și au petrecut câteva zile la Wieliczka. Când mă uit la fotografiile de la acea întâlnire, văd oameni de toate vârstele. Tineri care își caută rădăcinile și oameni în vârstă, care au plecat într-o călătorie plină de amintiri.

Când am primit invitația la Simpozionul dumneavoastră, am găsit scrisoarea emoționantă pe care am primit-o în februarie 2022, după o întâlnire memorabilă. Scrisoarea îmi era adresată de doamna Marianna Sikorska-Hanter. Cele câteva cuvinte din scrisoare arată cât de puternică este legătura dintre națiunile noastre. Cuvintele doamnei Sikorska-Hanter sunt o dovadă a cordialității noastre reciproce, a ospitalității și a nevoii de a ne întâlni.

În calitate de primar al orașului Wieliczka și de lucrător cândva la salina „Wieliczka”, sunt deosebit de apropiat de administrațiile locale care au crescut pe locul unor vechi exploatare de sare. Există numeroase astfel de locuri și în România. Una dintre aceste localități este Cacica (Kaczyka), care își datorează originea și dezvoltarea în mare măsură familiilor de mineri venite aici în secolul al XVIII-lea din orașul meu, Wieliczka, situat în regiunea Małopolska (Polonia Mică). Pe atunci, teritoriile de sud-est ale Poloniei și Bucovinei românești făceau parte din Imperiul Austro-Un-

gar. În aceste zone au coexistat români, polonezi, austrieci, slovaci și ucraineni, creând un interesant mozaic multicultural de istorie și tradiții. Din anii 1890, minerii din regiunea Małopolska au întemeiat așezări pe teritoriul Bucovinei. Cacica este un simbol al localităților miniere care, datorită caracterului lor industrial, s-au remarcat față de alte așezări. Până la începutul secolului al XIX-lea, adică în primii 15 ani de migrație, la Cacica s-au stabilit până la 200 de polonezi. Sosirea locuitorilor din Małopolska, nu numai a minerilor, ci și a celor care se ocupau cu agricultura, creșterea vitelor și cu meșteșugurile (în principal din zonele Tarnów, Rzeszów, Krosno) a durat până la începutul secolului al XX-lea și a dus la crearea de comunități economice solide și independente. Polonezii formau un grup distinct în rândul locuitorilor din Cacica, deoarece erau nu numai mineri, ci și reprezentanți ai profesiilor intelectuale: profesori, medici, farmaciști etc.

Depozitul de sare Cacica – asemănător zăcămintului de sare Wieliczka – datează din miocen. Sarea a început să se obțină aici, la fel ca la Wieliczka, prin evaporare, în perioada neolitică (acum aproximativ 6.000 de ani). Sarea gemă, în schimb, a fost exploatată (cu metode umede și uscate) din 1792, când a fost deschisă mina. Importanța sării extrase la Cacica, precum și a sării de la Wieliczka nu poate fi estimată de ajuns. Sarea a asigurat prosperitatea, dezvoltarea și stabilitatea ambelor societăți. Acolo și aici.

Timp de câteva zeci de ani, adică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până în prima jumătate a secolului al XX-lea, la Wieliczka a funcționat prima școală de stat pentru mineri (Szttygarówka), care a format mineri pentru toată Galiția. Aici au învățat meserie mai târziu și lucrătorii din mina de sare de la Cacica. Această

școală, oferind un nivel înalt de formare profesională, a devenit o legătură foarte importantă între centrele noastre. Merită să menționăm câteva nume de oameni care au intrat în istoria mineritului de la Wieliczka și a culturii poloneze și care au lucrat și pe teritoriul României de astăzi. Aceștia au fost: Erazm Klemensiewicz, Leopold Hom-besh, Leon Cehak, Józef Fryt, Erazm Barącz și mulți alții. Minerii polonezi care lucrau la Cacica au fost menționați și în mesele sculptate în sare, create începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în anii 1940 în

mina de la Cacica. Găsim aici numele lui Leon Cehak, Józef Jaglarz, Stanisław Rzepecki, Józef Hładka, Walerian și Alojzy Grudnicki. În zona românească a Bucovinei, polonezii au fost cei care au contribuit la crearea și dezvoltarea învățământului general. Ei au administrat școlile nou construite în care, până la Primul Război Mondial, limbile de predare au fost polonă, română, germană și ucraineană. În aceste școli, copiii au învățat nu numai să scrie, să citească și să socotească, dar și-au însușit și atitudini patriotice, prin omagierea aniversărilor naționale și a sărbătorilor catolice.

Un element foarte important care a coagulat comunitatea poloneză din Bucovina românească a fost organizarea vieții religioase. În 1799 (la șapte ani de la sosirea primilor mineri din Małopolska la Cacica), autoritățile austriece au permis angajarea la mină a unui capelan, pr. Jakub Bogdanowicz. În 1810, la Cacica a fost ridicată o mică biserică catolică cu numele Adormirea Maicii Domnului. Părintele Bogdanowicz a adus în această biserică o copie a icoanei Maicii Domnului din Częstochowa. De subliniat că biserica din Cacica a devenit prima biserică din Bucovina construită datorită comunității poloneze. Parohia a fost înființată în 1844 de arhiepiscopul Franciszek de Paulo Pistka (Pistek, în cehă). Merită adăugat că în mina Wieliczka

*Arhiepiscopul
Franciszek de Paulo Pistka*

avem camera Pistek, denumită astfel după numele acestui arhiepiscop și mitropolit de Lwow. În 1902, mitropolitul de Lwow, arhiepiscopul Józef Bilczewski, a încredințat misiunea Părinților Misionari ai Sf. Vincent de Paul din Stradom de la Cracovia, cu părintele Kasper Słomiński ca preot paroh. În doi ani, a fost ridicată o nouă biserică minunată în stil neogotic, proiectată de un remarcabil arhitect din Cracovia, Teodor Talowski. Biserica și copia icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului din Częstochowa atrage nu numai polonezi, ci și ruteni și români

greco-catolici; în fața icoanei s-au rostit rugăciuni în polonă, germană și română.

După 1918 (adică după încheierea Primului Război Mondial), comunitatea poloneză din România a scăzut de zece ori (de exemplu, la Cacica, din 1.000 de polonezi au rămas aproximativ 100). Unii dintre ei s-au întors pe teritoriul Republicii Polone renașcute, alții s-au mutat în alte părți, în căutarea unui loc de muncă. Vremuri și mai dificile au venit după Al Doilea Război Mondial, când totalitarismul comunist a dizolvat asociațiile formate pe criterii naționale, inclusiv pe cele poloneze.

Abia după evenimentele revoluționare din 1989, când a început democratizarea în sfera politică și socială, organizațiile minorităților naționale au fost reactivate. În 1990, a luat ființă Uniunea

Polonezilor din România, reunind 15 asociații, printre care și Asociația Polonezilor din Cacica. Locuitorii cu rădăcini poloneze din Cacica își cultivă în continuare tradițiile legate de Crăciun, Paște, nunți, botezuri și înmormântări. Membrii Asociației Uniunii Polonezilor, reuniți în jurul Casei Poloneze (Dom Polski), au grijă ca aceste tradiții să fie păstrate. Din anii 1990, la Cacica au venit profesori din Polonia și au predat limba polonă, care are statutul de limbă maternă. Au fost implementate multe acțiuni, inclusiv

*Biserica Adormirea
Maicii Domnului din Cacica*

proiectul „Copiii Bucovinei“, care a pus accentul pe educația tinerei generații în spiritul tradițiilor poloneze. De asemenea, copiii au participat la programe de schimb școlar de vacanță cu școli din Polonia. Copiii din Cacica au vizitat de multe ori Cracovia și Wieliczka, în cadrul campaniei „Oferă-le copiilor sărbători!“, condusă de Asociația Municipiilor și Județelor din Małopolska. În timpul șederii lor în Polonia, au vizitat Cracovia, Wieliczka și mina noastră de sare. Grupuri de tineri din Polonia vin, de asemenea, în vizită la Cacica, unde în fiecare an, la 15 august, are loc un pelerinaj solemn și o slujbă la biserica parohială, la care vin credincioși din toată Bucovina. Biserica din Cacica a fost ridicată în anul 2000 de Ioan Paul al II-lea la rangul de Bazilică Mică.

Diaspora poloneză din România numără aproximativ 2.550 de persoane, este recunoscută oficial ca minoritate națională și are un reprezentant în Parlamentul României. Cea mai mare parte a populației poloneze locuiește în județul Suceava, în următoarele localități: Solonețu Nou, Pleșa, Poiana Micului – unde trăiesc, în principal, urmași ai așa-numiților coloniști munteni din Czadek, iar în Cacica – descendenți ai minerilor din Wieliczka și Bochnia.

În salina de la Cacica există și sculpturi (relieuri) de sare contemporane; autorul lor este Bolek

Majerik din Pleșa (descendent al coloniștilor polonezi).

In 2006, când am devenit primarul orașului Wieliczka, prima delegație care m-a vizitat la birou a fost un grup de oameni care veneau din Cacica. Îmi amintesc cum peste 50 de persoane m-au vizitat, fără să mă fi anunțat în prealabil și fără să aibă vreun plan. Recunosc că am fost surprins, dar îmi amintesc până astăzi cu plăcere toate conversațiile noastre. Cred că acea întâlnire a transmis un mesaj despre potențialul țărilor noastre, reflectat și în activitatea turistică pe care o dezvoltăm. Este un turism în sens larg, atât la suprafață, cât și în subteran, legat de proprietățile curative ale sării și de moștenirea naturală și culturală a Europei.

Sarea este o bogăție și a fost întotdeauna o comoară a statului în istoria sa. Datorită sării s-au construit orașe și universități. În prezent, datorită sării și minerilor, orașul meu, al cărui primar sunt, a fost vizitat de aproape două milioane de turiști în timpul sezonului. Sarea și munca oamenilor au creat industria turismului. Această mină a legat popoarele noastre, din Polonia și din România, prin muncă.

Dr. Artur KOZIOL
Primar al orașului Wieliczka

SOCIETATEA POLONO-ROMÂNĂ DIN CRACOVIA

Istoria Societății Polono-Române din Cracovia datează din preajma celui de Al Doilea Război Mondial.

La scurtă vreme după izbucnirea celei de a doua conflagrații mondiale, Guvernul polon s-a refugiat în România. În același timp, mulți polonezi, atât civili, cât și militari, au căutat adăpost în România. Sfârșitul războiului și întoarcerea polonezilor din exil au devenit în acest caz fundamentul pentru crearea asociației.

Societatea Polono-Română din Cracovia a fost înființată tocmai în perioada în care polonezii se întorceau din România, în 1947. Activitățile Societății de la acea vreme se concentrău pe întâlniri în cadrul cărora se făcea schimb de informații cu privire la

datele plecărilor în România și ale întoarcerilor de acolo. Un alt scop al activităților Societății a fost menținerea celor mai bune contacte posibile și a unui schimb detaliat de informații între centrele din Cracovia și București.

Pe lângă aceste activități principale, pentru care a fost înființată Societatea, s-a pus accentul și pe promovarea prieteniei reciproce, de exemplu prin schimburile tinerilor studenți și facilitarea stagiilor de vacanță.

Din nefericire, în perioada Republicii Populare Polone și activitatea Societății Polono-Române a

Aleksander Semlak

fost suspendată, ea fiind nevoită să-și închidă activitățile.

Spiritul Societății a supraviețuit însă în cadrul Universității Jagiellone, prin studenți și prin profesori.

După schimbarea sistemului, în anul 2001, Societatea Polono-Română

din Cracovia s-a reactivat. Primul președinte al Societății a fost aleasă doamna Joanna Porawska (*Magazin istoric*, nr. 10/2010), doctor în filologie română la Universitatea Jagiellonă. Din 2008 această funcție este deținută de domnul Ignat Timar, consul onorific al României la Cracovia.

Am avut onoarea să cunosc doi seniori ai Societății noastre, Aleksander Semlak și Tadeusz Gaydamowicz.

Aleksander Semlak, după izbucnirea războiului în septembrie 1939, în vârstă de 11 ani, s-a refugiat cu părinții în România. Îmi povestea că perioada războiului a fost pentru el, paradoxal, una fericită. A terminat în România liceul, beneficiind de sprijinul statului român.

După război s-a întors în Polonia și a urmat Facultatea de Chimie. Până la sfârșitul vieții, în 2017, el a fost membru activ al Societății.

Destinul a făcut ca viața celui de al doilea senior al Asociației, Tadeusz Gaydamowicz, să fie legată de patru orașe: Chișinău, Lwow, București și Cracovia. S-a născut și și-a petrecut copilăria la Chișinău, într-o familie care cultiva tradiții naționale și

patriotice poloneze. La Lwow a învățat la gimnaziu și s-a înscris în cercetășie. În 1939, la fel ca alți polonezi, a găsit adăpost în România. La București a terminat Facultatea de Arhitectură.

După război s-a mutat la Cracovia, unde și-a întemeiat o familie și s-a realizat ca arhitect.

Destinul lui

Tadeusz Gaydamowicz a fost prezentat în expoziția de fotografie „Patru orașe și o viață” și în cartea *O călătorie în lumea de odinioară. Amintirile unui polonez din Basarabia*. Domnul Tadeusz Gaydamowicz a plecat dintre noi la vârsta de 98 de ani, anul trecut.

Cei doi seniori ai Societății Polono-Române din Cracovia au fost distinși cu o medalie comemorativă de Guvernatorul B.N.R., domnul academician Măgur Isărescu, la împlinirea celor 75 de ani de la plecarea în refugiu (*Magazin istoric*, nr. 11/2014).

Tadeusz Gaydamowicz
(stânga)
și Jacek Zamorski
pe o stradă din București,
primăvara anului 1940

Michał SOWA,
medic stomatolog,
Vice-președintele

Societății Polono-Române din Cracovia

ÎMPREUNĂ ÎN EUROPA

Consulatul Onorific al României la Cracovia a fost înființat în septembrie 2020. Alături de consulul onorific al României la Białystok, doamna Ewa Moroz-Ustymowicz, am contribuit la apropierea dintre români și polonezi. Înființarea consulatului se datorează și efervescenței relațiilor României cu Polonia, diplomatice, economice, dar și culturale sau turistice, aflate la un nivel de vârf în termeni de dinamism, complexitate și amploare, în linie cu parteneriatul strategic instituit în 2009 și reînnoit în 2015.

România și Polonia au fost vecine în perioada 1919 – 1939, împărțind ca graniță o fâșie de pământ lungă de 350 km. Legăturile și relațiile dintre țările noastre datează din perioada Evului Mediu. Pe atunci, Polonia se învecina direct cu teritoriile care formează România de astăzi, vecinătate regăsită în legăturile politice și economice, iar uneori și în cele de familie.

Interesele comune au făcut ca acum 100 de ani, la 3 martie 1921, țările noastre să semneze Convenția bilaterală de alianță defensivă, o punte de legătură ce a permis construirea unui spațiu comun de securitate și a unei linii de apărare comune în fața provocărilor vremii. Relația continuă și astăzi, cooperarea militară româno-polonă constituind un vector central în consolidarea ansamblului defensiv occidental în zonă.

Încheierea Alianței a marcat, totodată, și începutul unei prietenii de lungă durată. În spiritul acestei prietenii și al dreptului umanitar internațional, în toamna tragicului an 1939, România a contribuit decisiv la salvarea Tezaurului național polonez și a asigurat refugiul și tranzitul în siguranță, în și prin România, pentru circa 100.000 de polonezi, printre care și înalți conducători ai statului polon, cum ar fi președintele Ignacy Mościcki și ministrul de Externe Józef Beck.

Există din ce în ce mai mulți polonezi care trec granița României, redescoperind țara fie ca destinație de vacanță sau în căutarea partenerilor de afaceri, fie, oarecum indirect, aflați în tranzit spre alte locuri.

România este țara munților și a mării, a Deltei Dunării și a ținuturilor uscate și pline de praf ale Câmpiei Române. Este țara verilor arzătoare și a unor ierni din ce în ce mai blânde, este țara

vânturilor și a florii soarelui, este țara albastrului de Voroneț și a bisericilor fortificate din Transilvania, a megalitilor antropomorfi din munții Bucegi și a templelor circulare de la Sarmizegetusa, este țara simplității formelor lui Brâncuși, a profunzimii muzicii lui Enescu, a nonsensului lui Tzara și a sensibilității cromatice a lui Luchian, este țara ciobănescului mioritic și a primului 10 din istoria Jocurilor Olimpice, obținut de gimnasta Nadia Comăneci. Este, totodată, țara unei capitale vibrante, denumită Micul Paris în perioada interbelică.

Sunt multe lucrurile care pot fi spuse despre România. Este un tărâm de graniță între trei lumi – vestică, estică și sudică –, o placă turnantă în care etnii diferite și-au găsit casă de-a lungul timpului, vorbindu-și limba, cântându-și cântecele și îmbogățind identitatea națională cu un vast patrimoniu cultural (artă, tradiții și obiceiuri), de care ne bucurăm astăzi cu toții.

Moștenirea gastronomică este uluitoare, bogată și robustă în același timp: carne, pește, grăsimi vegetale și animale, legume crude sau coapte, condimente orientale și ierburi locale s-au amestecat de-a lungul timpului, urmând istoria tumultuoasă a țării și dând naștere unei bucătării în care se îmbină armonios savori mediteraneene, slave, maghiare și germane și chiar... franceze.

Limba română are origini latine; ca frecvență, bogăție de sensuri și de forme derivate, cuvintele moștenite din latină ocupă primul loc în vocabularul fundamental al limbii române, dar în el s-au topit, ca într-un creuzet, influențe lingvistice ulterioare, dând naștere unei limbi întrucâtva inedite, în care cei ce o aud recunosc laolaltă franceza, portugheza, italiana, rusa, turca sau germana.

Dacă azi ne depășim cu rapiditate dintr-un colț al lumii în altul este și pentru că un român, Henri Coandă (1886 – 1972), a fost cel care a descoperit principiul care stă la baza motorului cu reacție. Inventatorul stiloului este un român,

*Consulul onorific
al României
la Cracovia,
Ignat Timar
(stânga),
doamna Berta
Sabatowicz,
directoarea
Oficiului de Relații
Internationale la
Primăria
din Cracovia,
și domnul Ovidiu
Dranga,
ambasador
al României
în Polonia*

Petrache Poenaru (1799 – 1875), părintele astronauticii și al științei rachetelor vine tot de pe aceste plaiuri, Hermann Oberth (1894 – 1989), matematica și-a găsit explicații și sub condeiele unor români, Simion Stoilow (1887 – 1961), Dimitrie Mangeron (1906 – 1991), Solomon Marcus (1925 – 2016), iar medicina modernă își are rădăcinile și în cercetările și descoperirile unor români, Ion Cantacuzino (1863 – 1934), Gheorghe Marinescu (1863 – 1938), Ana Aslan (1897 – 1988), George Emil Palade (1912 – 2008).

Societatea românească s-a transformat de-a lungul epocilor și continuă să o facă și în zilele noastre, dezvăluind vizitatorilor un tărâm al contrastelor. Este țara în care poți găsi elemente de modernitate alături de tradiții seculare nealterate de nou sau intelectualismul cel mai rafinat alături de o inocență ancestrală, exprimată în puritatea icoanelor pe sticlă. Este țara despre care multă lume vorbește, dar pe care puțini o cunosc, este țara surprinzătoare descrisă prin clișee, dar care farmecă pe oricine odată ce o vizitează.

Un grup de polonezi îndrăgostiți de România

pot depune mărturie asupra adevărului acestor cuvinte. În cadrul proiectului „Caravana Go Romania“, medicul stomatolog Michał Sowa, vice-președintele Societății Româno-Polone, și grupul său de prieteni entuziaști (cca 50 de participanți cu 20 de autoturisme istorice Dacia și Polski Fiat) au călătorit în România, în trei ani consecutivi (2017 – 2019), refăcând itinerarul parcurs de turiștii polonezi spre Delta Dunării și litoralul Mării Negre în vacanțele anilor 1970 – 1980 și descoperind, de fiecare dată, alte fațete ale caleidoscopului de culori, gusturi și sunete românești.

Ne bucurăm să vă vedem vizitându-ne țara și să ne cunoașteți oamenii, locurile și frumusețile. Ne bucurăm să vă știm prieteni, asociați, colaboratori și parteneri, identificând ceea ce ne leagă și învățând din ceea ce ne deosebește și construind împreună în Europa și dincolo de ea punți de legătură cu alte popoare și locuri.

Ignat TIMAR,

Consul onorific al României la Cracovia

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ȘI UNUL DINTRE FUNCȚIONARII SĂI, IOAN D. NEGUSIU, ÎN AMINTIRI DE FAMILIE

Fondul documentar păstrat de Banca Națională a României în arhivă oferă posibilități nebănuite pentru cunoașterea celor mai variate aspecte din istoria instituției. Pentru a contura așa cum se cuvine personalitatea celor care în timp s-au numărat printre slujitorii acestei instituții, de cele mai multe ori doar studierea acestor documente nu este însă suficientă. Documentele și amintirile păstrate în familiile foștilor funcționari reprezintă din acest punct de vedere elementul absolut necesar pentru completarea cercetării. Șansa de a îmbina informațiile culese din documentele conservate în arhivă cu mărturiile păstrate de familie ne-a oferit posibilitatea de a cunoaște mai bine pe Ioan D. Negusiu, funcționar al Băncii Naționale a României în perioada 1927 – 1954.

Născut la 20 septembrie 1905, la Galați, Ioan Negusiu a petrecut copilăria și primii ani ai tinereții în orașul vecin, la Brăila, unde familia s-a mutat la scurtă vreme după venirea sa pe lume, tatăl, Dumitru Negusiu, fiind funcționar comercial la un magazin de produse textile.

Educația fiului familiei Negusiu a început la școala primară, absolvită în anul 1916. Intrarea României în Primul Război Mondial și plecarea tatălui pe front au făcut imposibilă înscrierea la liceu a tânărului Ioan, lipsind banii necesari achitării taxelor școlare. În notițele rămase de la fostul funcționar, acesta evoca anii Primului Război Mondial ca pe „cel mai negru capitol din viața noastră de familie”. Pentru procurarea celor necesare traiului, au fost vândute obiecte de îmbrăcăminte și alte lucruri din casă, iar copilul, în vârstă de 11 – 12 ani, a vândut ziare pentru a acoperi cu banii câștigați cheltuielile zilnice.

În toamna anului 1918, la revenirea tatălui acasă, au putut fi procurate și mijloacele necesare pentru continuarea studiilor, Ioan Negusiu înscriindu-se la liceu și apoi la școala Comercială Superioară din Brăila, pe care a absolvit-o în anul 1926.

Au urmat anul de stagiu militar și angajarea la Sucursala Băncii Naționale din Brăila, începând cu 1 septembrie 1927. Constantin Lungu, directorul sucursalei, îl recomanda călduros Consiliului de Administrație al B.N.R. pe tânărul absolvent de școală comercială: „Dl I.D. Negusiu este fiul domnului D. Negusiu, vechi funcționar comercial în localitate, care se bucură de o bună reputație, fiind o persoană modestă, muncitoare și bun părinte de familie. În ceea ce privește solicitantul, ne-a făcut o bună impresiune.” „Impresiunea” bună se pare că a fost ulterior confirmată, pentru că tânărul, angajat inițial doar ca diurnist, a devenit funcționar provizoriu începând cu 14 decembrie același an, pentru ca de la 13 martie 1928 să fie definitivat ca impiegat, fixându-i-se salariul lunar la 600 de lei. Câteva luni mai târziu, la 14 noiembrie, a fost transferat la Agenția B.N.R. de la Cetatea Albă, funcția fiind tot de impiegat, dar îndeplinca atribuții de casier. A rămas în orașul situat la limanul Nistrului până la sfârșitul anului 1932, când, începând cu 15 decembrie, a fost transferat la Agenția Buzău.

Acești ani au adus schimbări și în viața personală a tânărului locțitor de contabil. În august 1931, s-a căsătorit cu Angela Ioana Negoescu,

Ioan Negusiu alături de părinți, Dumitru și Angela

fiică de negustor din Buzău. După transferul lui Ioan D. Negusiu, cei doi tineri s-au stabilit în casa părinților fetei. Angela Ioana, numită de cei apropiați Gica, era pasionată de muzică, fiind o talentată pianistă. Părinții însă nu au lăsat-o să urmeze Conservatorul, așa cum ar fi dorit, deoarece, potrivit exigențelor epocii, tinerele domnișoare trebuia să se dedice vieții de familie.

În anii următori, ascensiunea profesională a tânărului funcționar bancar a continuat. La 14 aprilie 1934 a fost numit casier tot la Agenția Buzău, rămânând în această funcție până la 13 martie 1945, când a fost înaintat pe postul de contabil și transferat la Sucursala Galați. Fotografii păstrate în arhiva familiei, dar și mărturiile din Arhiva B.N.R. ne spun că Ioan D. Negusiu se bucura atât de aprecierea colegilor, cât și de cea a superiorilor. Printre altele, unul dintre directorii agenției, Docsache Bucureșcu, nu ezita în 1939 să-i dedice o fotografie în amintirea bunei colaborări.

Profesionalismul casierului de la Agenția Buzău, precum și calitățile sale umane erau apreciate în rapoartele întocmite cu prilejul inspecțiilor anuale. În urma controlului efectuat în noiembrie 1938, inspectorul Constantin N. Petrov nota: „Deosebit de culant și expeditiv atât pentru îndeplinirea lucrărilor, cât și în raport cu publicul, se manifestă domnul casier Ioan Negusiu. I se poate încredința și funcția de contabil în orice moment.” Puncte de vedere asemănătoare se regăsesc și în documentele de control întocmite de alți inspectori în anii următori. În 1943, inspectorul general G. Eșanu considera că Ioan Negusiu „are frumoase aptitudini de contabil, post pentru care îl recomand cu toată convingerea.” „În plus, „pentru priceperea, munca și devotamentul său pentru bancă îl notez cu calificativul foarte bun”. Aprecierile formulate constant pentru activitatea desfășurată în slujba

băncii i-au adus în cele din urmă și numirea mult așteptată în funcția de contabil.

Mersul vremurilor nu se arăta îngăduitor cu oamenii. Un nou război își făcea simțită prezența cu suferințe, lipsuri și moarte. Ofițer în rezervă, Ioan Negusiu a fost mobilizat în anul 1941, fiind prezent pe frontul din Basarabia în perioada 22 iunie – 30 septembrie. În acest interval a fost comandantul unui tren divizionar care asigura aprovizionarea trupelor cu muniție. S-a îmbolnăvit însă de malarie, fiind evacuat din prima linie pentru infirmitate căpătată în timpul și din cauza războiului. A fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de cavaler, dar după vindecare nu a mai fost retrimis pe front.

Experiențele trăite în cele câteva luni cât a fost mobilizat, precum și cumpăna prin care i-a trecut viața l-au determinat pe Ioan D. Negusiu să își îndrepte gândurile spre familiile nevoiașе ale celor aflați pe front. În luna octombrie 1941, a donat Primăriei orașului Buzău 10.000 de lei spre a fi împărțiți familiilor soldaților mobilizați, necăsătoriți legitim. Aceste familii, din cauza nelegalizării relației dintre cei doi soți, nu puteau primi ajutoarele acordate de instituțiile statului. Primăria a dorit să-i mulțumească printr-o scrisoare publicată în presa locală pentru generozitate. Gestul poate fi considerat cu atât mai pilduitor, cu cât nu trebuie uitat că la vremea respectivă, Ioan Negusiu se întorsese de pe front grav bolnav și petrecuse un timp destul de îndelungat în spitalul din Buzău, iar salariul său de casier la Agenția Băncii Naționale era de 20.000 lei.

Un alt episod dramatic petrecut în anii războiului a fost reprezentat de bombardamentele Aliatilor din primăvara și vara anului 1944. Acestea au impus dispersarea populației în localități rurale situate în apropierea orașelor. Ioan D. Negusiu, soția și fiica sa au fost „dispersați” în localitatea Leiculеști, situată într-o zonă împădurită, la 42 km de Buzău, pe valea râului Nișcov, așa cum depun mărturie câteva dintre fotografiile păstrate în arhiva familiei.

Cum aminteam mai sus, primăvara anului 1945

Ioan Negusiu, 20 iulie 1937

a adus importante schimbări generate de promovarea și transferul lui Ioan D. Negusiu la Galați. În cursul celor aproape patru ani cât acesta a îndeplinit funcția de contabil la sucursala Băncii Naționale de pe malul Dunării, familia sa a locuit în sediul băncii, în spațiile rezervate în acest scop la etajul imobilului. Trebuie să amintim că potrivit exigențelor vremii, imobilele agențiilor și sucursalelor cuprindeau pe lângă spațiile destinate operațiunilor și câteva încăperi menite a asigura locuințe pentru cei care asigureau paza imobilului, precum și pentru funcționari (director, contabil și casier). Aceștia erau,

astfel, prezenți aproape fără întrerupere la sediul băncii. Cel mai adesea, din cauza transferurilor frecvente, funcționarii nu aveau locuințe proprii în localitățile unde își desfășurau activitatea. Cei care, asemenea familiei Negusiu la Buzău, aveau o casă în orașul unde se afla sediul băncii reprezentau o excepție; majoritatea fie locuiau în imobilul agenției sau sucursalei, fie închiriau locuințe în oraș.

Documentele ne arată că ascensiunea profesională a lui Ioan D. Negusiu a continuat și în anii următori. La 24 septembrie 1948 a fost promovat în funcția de director și transferat pe acest post la Agenția din Dorohoi a Băncii Naționale a României, devenită în noiembrie 1948 Agenția Băncii Republicii Populare Române, Bancă de Stat. La Dorohoi, directorul Negusiu a rămas doar câteva luni, până la 12 februarie 1949, când a fost transferat pe aceeași funcție la Sucursala Botoșani.

Competența și probitatea morală nu erau suficiente pentru a înlesni evoluția profesională. Verificările repetate ale dosarelor de cadre făceau parte din realitatea cotidiană. Suspiciunile generate de originea mic-burgeză a familiei au condus în scurtă vreme la îndepărtarea lui Ioan Negusiu din funcția de director la Sucursala Regională Botoșani, eveniment intervenit la 24 ianuarie 1951. Decizia președintelui Băncii de Stat Aurel Vijoli nu cuprindea vreo învinuire, constata doar transferul fostului director la Sucursala Regională

Argeș în funcția de inspector, cu același salariu pe care îl avusese anterior.

În perioada imediat următoare retrogradării lui Ioan D. Negusiu, a avut loc o masivă epurare a personalului Băncii Centrale. Cele mai numeroase concedieri s-au desfășurat în cursul anului 1952, în contextul demascării a ceea ce s-a numit „devierea de dreapta din sistemul financiar-bancar”. Au fost arestați și acuzați de sabotarea reformei bănești din ianuarie 1952 ministrul de Finanțe, Vasile Luca, președintele Băncii de Stat, Aurel Vijoli, precum și colaboratorii apropiați ai acestora. Au fost, de asemenea, concediați numeroși funcționari. Neputându-i fi aduse acuzații privind desfășurarea activității profesionale și nemaiaivând funcții de conducere, Ioan Negusiu nu a fost afectat de valul disponibilizărilor din vara anului 1952. Cu toate acestea, a rămas permanent în atenția autorităților, care îl considerau „un element pe care nu se poate conta din punct de vedere politic”, care trebuie „urmărit și supravegheat” din cauza „mediului în care a trăit în trecut, fiind funcționar superior de bancă, unealtă a regimului exploatator.” Din aceste considerente, deși din punct de vedere profesional era apreciat

ca fiind foarte bine pregătit, recomandarea era să nu i se încredințeze funcții de conducere sau alte posturi mai importante.

Ioan D. Negusiu nu a acceptat cu ușurință noul statut profesional. Frustrările generate de retrogradare, permanenta stare de tensiune determinată de verificările dosarelor, suspiciunea superiorilor, la care se adăugau lipsurile materiale, au condus la deteriorarea stării de sănătate a fostului director de la Botoșani. În cei trei ani petrecuți la Pitești, inspectorul Negusiu a fost afectat de o boală nemiloasă, care, la 17 februarie 1954, i-a adus, mult prea devreme, sfârșitul.

Aflat mai bine de un sfert de veac în slujba Băncii Naționale a României, Ioan D. Negusiu a avut un parcurs profesional exemplar, a fost unul dintre salariații băncii, ca atâția alții, emblematic pentru lumea și pentru epoca sa. A fost un om care și-a trăit viața cum a știut și cum a crezut mai bine, cum a putut mai corect pentru instituția pe care o servea, pentru familia sa, pentru colegii și apropiații săi.

Dr. Brîndușa COSTACHE,
Șef serviciu B.N.R.

AGENȚIA B.N.R. SIGHET ȘI OFICIUL AURULUI BAIJA MARE (1938 – 1945)

În vremuri de război, regiunile de frontieră sunt mai vulnerabile, deopotrivă oamenii și instituțiile se pun în mișcare, iar când din peisaj face parte și aurul, situația devine cu atât mai complicată. Așa s-a întâmplat, în intervalul 1938 – 1945, la granița nordică a României, acolo unde Banca Națională a României avea mai multe agenții și un oficiu al aurului. În cele ce urmează ne vom referi la Agenția B.N.R. Sighet și la Oficiul aurului din Baia Mare.

In perioada interbelică, Sighetul a fost reședința județului Maramureș, care cuprindea treimea sudică a depresiei cu același nume ce a revenit României în urma trasării granițelor după Primul Război Mondial. O agenție B.N.R. a fost înființată la Sighet încă din anul 1921, sediul acesteia fiind instalat în clădirea preluată de la fosta Bancă a Austro-Ungariei, care se afla la intersecția căii

Regele Ferdinand nr. 26 cu strada Mihai Viteazul. Din punctul de vedere al volumului operațiunilor bancare și al numărului funcționarilor, Agenția Sighet era în 1938 una dintre cele mai mici reprezentanțe ale Băncii Naționale în teritoriu, dar prin creditele ieftine de scont și reescont acordate băncilor și firmelor locale a fost un segment important al vieții financiar-economice a acestui județ de graniță.

Unul dintre aspectele care au influențat negativ viața economică a județului Maramureș și activitatea Agenției B.N.R. Sighet a fost acela al accesului dificil pe calea ferată, care, din cauza peisajului muntos, trecea prin Cehoslovacia. De aceea, în mod obișnuit, Agenția B.N.R. Sighet primea corespondența de la București cu trenul personal Cernăuți – Oradea, care tranzita Polonia și Cehoslovacia, și transmitea propria corespondență la București cu trenul accelerat Sighet – București, care tranzita doar Cehoslovacia.

Evenimentele care au început să se precipite în Europa odată cu anul 1938 au afectat imediat economia județului Maramureș și activitatea Agenției B.N.R. Sighet. Primul eveniment cu impact negativ major a fost cedarea sud-vestului Cehoslovaciei Ungariei, ca urmare a Acordului de la Munchen și a primului arbitraj de la Viena din 2 noiembrie 1938. Trei săptămâni mai târziu, la 25 noiembrie 1938, directorul Agenției B.N.R. Sighet, Stelian Văcărescu, transmitea la București: „Singura linie de cale ferată care asigura județului nostru legătura cu restul țării și servea importul și exportul regiunii (linia Oradea – Carei – Satu Mare – Halmeu – Cehoslovacia – Câmpulung pe Tisa – Sighet – Valea Vișăului – Cehoslovacia – Polonia – Orășeni – Cernăuți) a fost întreruptă pe o distanță de 11 km pe traseul cehoslovac dintre Halmeu și Câmpulung pe Tisa; astfel legătura de cale ferată ce ne-a mai rămas cu restul țării se face numai pe traseul Câmpulung pe Tisa – Cernăuți al liniei sus-arătate.” Blocarea transportului pe calea ferată a avut consecințe negative pentru economia locală, deoarece „au încetat exporturile de cherestea în Ungaria, cari constituiau cele mai importante afaceri de comerț exterior pe piața noastră”, dar „se continuă, prin punctul vamal Valea Vișăului, [...] exporturile de cherestea în Anglia și Germania”.

Nici legătura prin Cernăuți a Sighetului pe cale ferată cu țara nu a supraviețuit mult timp, căci, la 7 decembrie 1938, același director informa Centrala că „începând de ieri, 6 decembrie, singura legătură de cale ferată ce ne mai rămăsese cu restul țării [...] a fost întreruptă din cauza unui atentat care a provocat aruncarea în aer a viaductului de cale ferată de lângă stațiunea Ialovița din Polonia. În consecință, vă rugăm să binevoiți a dispune ca pe plicurile de corespondență adresate sediului ns. să nu se mai scrie «Via Cernăuți», deoarece legătura cu calea ferată se va face numai cu autobuzele, prin Satu Mare.”

Casa din Baia Mare a familiei Gáll, cumpărată de B.N.R. pentru sediul Oficiului aurului (Fototeca Arhivei B.N.R.)

A urmat, la 30 august 1940, cel de-al Doilea Dictat de la Viena, care a impus României cedarea nord-vestului Transilvaniei către Ungaria. Situat foarte aproape de graniță, Sighetu Marmăției a fost ocupat de armata ungară la 5 septembrie. Prin urmare, autoritățile române au avut la dispoziție un interval foarte scurt de timp pentru evacuare. În zilele de 2 și 3 septembrie 1940, Administrația centrală a transmis directorului Ioan Druhora de la Agenția Sighet instrucțiuni pentru organizarea evacuării: „În conformitate cu cerințele Ministerului de Finanțe, în evacuarea dvs. căutați a vă retrage cu cât mai multă monedă metalică, evitând a face plăți în această monedă [...]; în caz de lipsă de fonduri pentru plățile solicitate de Administrația Financiară locală până la data evacuării, adresați-vă celui mai apropiat sediu ce nu se cedează spre a vă remite”; avocatul Gheorghe Bota era desemnat să inventarieze bunurile neevacuate și să predea imobilul și mobilierul reprezentanților Băncii Naționale a Ungariei, pe baza unui proces-verbal de predare-primire.

In perioada interbelică, Baia Mare a fost centrul bazinului aurifer cu același nume și municipiu în județul Satu Mare. Astfel, nu întâmplător, la 1 iulie 1934, și-a început activitatea aici unul dintre cele patru oficii ale aurului coordonate de Serviciul aurului din Banca Națională a României. Pentru sediul acestui oficiu, Banca Națională a României a cumpărat de la familia Hermina și dr. Iuliu Gáll, în schimbul sumei de trei milioane lei, proprietatea acestora, adică două imobile și o curte de 6.000 mp, care se întindea între strada Regele Ferdinand nr. 28 și strada Opin-carilor. În toamna anului 1939 și în iarna lui 1940 a existat o preocupare deosebită a conducerii Băncii Naționale pentru situația Societății Minele de Aur ale Statului din Baia Mare (MINAUR), precum și

*Sediul Agenției B.N.R. Sighet
în perioada interbelică (Fototeca Arhivei B.N.R.)*

pentru Oficiul aurului din aceeași localitate. Astfel, la 1 iulie 1940, ing. Gh. Rădăcineanu, din partea Direcțiunii Minelor de Aur ale Statului din Baia Mare (MINAUR), și ing. Simion Toma, din partea B.N.R., au convenit să se înceteze imediat afinarea metalelor prețioase, iar metalele prețioase, atât cele existente, cât și cele ce aveau să fie depuse ulterior, să fie evacuate într-un loc sigur.

Potrivit instrucțiunilor transmise din Centrala B.N.R. la 31 august 1940, evacuarea avea în vedere transportarea valorilor și arhivei Oficiului aurului la Abrud, iar a produselor MINAUR, în ordinea bogăției lor, la Uzina Societății „Mica” din Diciosânmartin (Târnăveni). În total, s-a reușit evacuarea a 210 t produse bogate în aur și argint și 625 kg aur fin care aparținea B.N.R. Totuși, 310 kg aur au rămas la Firiza. Aproximativ 100 kg din acest aur era al Băncii Naționale a României, fapt pentru care reprezentantul acesteia, Victor Bădulescu, a mers la Budapesta, în decembrie 1940, pentru a-l recupera, ceea ce nu s-a întâmplat. În consecință, în documentele contabile ale B.N.R. a apărut poziția „Aur rămas în Ardealul evacuat, de primit de la MINAUR”. În ansamblu, pierderea regiunii aurifere Baia Mare a însemnat reducerea cu 30% a producției de aur a țării și cu 90% a producției de argint.

Revenirea Administrației românești în nord-vestul Transilvaniei a avut loc numai după instalarea Guvernului dr. Petru Groza la 6 martie 1945. Prin urmare, în ziua de 13 martie 1945, când aveau loc festivitățile organizate la Cluj, Consiliul de Administrație al B.N.R. a decis reluarea activității sucursalelor și agențiilor sale din teritoriul recuperat, inclusiv redeschiderea Agenției Sighet. În condițiile foarte dificile ale acelui moment, revenirea funcționarilor B.N.R. în nord-vestul Ardealului a presupus o săptămână

de pregătiri la București, care s-au finalizat la 20 martie 1945, când a fost emis un „ordin de marș”.

Potrivit acestui ordin, „misiunea de reînaltare a sediilor B.N.R.” în teritoriul eliberat a început pe 21 martie 1945, la ora 10.00, când 22 de autodube ale B.N.R. au plecat de pe strada Eugeniu Carada. Aceste autodube transportau nu numai funcționarii, fondurile și materialele necesare reînaltării sucursalelor și agențiilor B.N.R., ci și personalul Ministerului de Finanțe și al B.N.R., cu fondurile și imprimările necesare, pentru a se realiza retragerea însemnelor monetare străine care circulau în nord-vestul Ardealului, operațiune care era deja întârziată și provoca mari dificultăți populației, autorităților și factorilor economici.

Autodubele destinate Agenției B.N.R. Sighet și oficiilor de schimb din județul Maramureș au așteptat la Cluj un autobuz cu grăniceri de la Regimentul 7 Grăniceri Alba Iulia (21 de grăniceri), după care cele trei mașini plecau către Sighet. Inspectorul general Victor Borcea rămânea la Cluj pentru a coordona operațiunea de unificare monetară, împreună cu Sergiu Popov, funcționar la Serviciul economat, ca „ajutor și interpret pentru limba rusă”, și cu un ofițer sovietic, „care va rămâne cu dl inspector general Victor Borcea cât timp va fi nevoie, Instituțiunea noastră acordând diurna și întreținerea, în aceleași condițiuni ca pentru dl inspector general”.

De altfel, nu întâmplător se folosea termenul „misiune”, deoarece acțiunea avea o importantă componentă militară, mașinile fiind însoțite atât de grăniceri români, cât și de soldați sovietici. În acest sens, se preciza că, în cabina dubei, pe lângă șofer, puteau sta garda sovietică și „funcționarul cel mai vechi (directorul sediului)”, iar „în județul Maramureș, pe lângă cei doi soldați sovietici de la autodube, mai merg încă patru soldați sovietici, ce vor rămâne la sediu, pentru eventuale întrebuințări la oficiile de schimb din județ”.

Când au sosit la Sighet, funcționarii B.N.R. au constatat că sediul agenției era ocupat de un spital militar sovietic. Aproape o lună mai târziu, situația nu se schimbaseră, căci secretarul general al B.N.R. transmitea o adresă președintelui Comisiunii Române pentru Aplicarea Convenției de Armistițiu, M. Ghelmegeanu, care era rugat să intervină „la Înaltul Comandament Aliat (sovietic) spre a se da dispozițiuni Comandamentului garnizoanei sovietice din Sighet ca să elibereze sediul nostru de acolo”. În acest stadiu al documentării, nu am reușit

să aflăm cum a fost recuperat imobilul B.N.R. din Sighet, dar la 11 decembrie 1945 directorul Anastasiu informa că „sediul nostru nu are de declarat pagube sau victime provocate de către statele sau din pricina armatelor inamice“.

Prima și cea mai importantă operațiune realizată de funcționarii B.N.R. după revenirea la Sighet a fost aceea de a retrace cele patru însemne monetare străine care circulau pe teritoriul județului Maramureș, ca de altfel în întreg Ardealul de nord-vest, respectiv: rubla, pengő ungar, pengő sovietic și leul sovietic. Operațiunea de unificare monetară s-a desfășurat între 29 aprilie și 14 mai 1945, suma în lei necesară preschimbării fiind în județul Maramureș de 1,3 miliarde lei, adică 3,35% din totalul de 39,5 miliarde lei, cât a costat România această operațiune. Treptat, Agenția Sighet și-a organizat activitatea în noile condiții și, la 27 iunie 1945, era autorizată să-și reia operațiunile de scont și împrumut.

În ceea ce privește conectarea Maramureșului la rețeaua națională de cale ferată, directorul Agenției B.N.R. Sighet arăta într-un raport din 1 iunie 1946: „Cea mai grea și cea mai presantă problemă a județului – calea ferată – nu a fost încă rezolvată. Din lipsa unei căi ferate, întreaga activitate economică este paralizată. Pe de o parte, nu se poate face aprovizionarea județului în bune condițiuni, iar, pe de altă parte, nu se pot valorifica produsele locale“.

Totuși, la 31 august 1946, situația se mai ameliorase puțin, „întrucât cu începere de la 1 august a.c. a început să circule un tren de marfă pe distanța Satu Mare – Sighet, folosindu-se linia ferată ce trece prin Ucraina“, însă „deocamdată, transporturile sunt cu totul reduse. Trenuri de pasageri nu circulă încă“. Problema avea să fie rezolvată în 1949, când a fost terminată calea ferată Salva – Vișeu de Jos.

Oficiul aurului de la Baia Mare nu a mai fost redeschis în 1945, dar în 1948 a intervenit o înțelegere între Banca Națională a României și MINAUR Baia Mare, prin care MINAUR se angaja să crediteze contul B.N.R. cu aurul restant din 1940, „însă numai în limita cantităților pe care le deținem efectiv din stocurile preluate la 1 aprilie 1945, data revenirii exploataților din regiunea Baia Mare în administrația MINAUR“.

În urma reorganizării administrative a țării din 1950, județul Maramureș a fost inclus în Regiunea Baia Mare, iar fostul sediu al Oficiului aurului din Baia Mare a devenit sediul Sucursalei Regionale Baia Mare a Băncii de Stat a R.P.R. Supusă mai multor extinderi, renovări și modernizări, clădirea continuă să fie și azi sediul Agenției B.N.R. Maramureș.

Dr. Nadia MANEA,
Expert principal B.N.R.

EVACUAREA SEDIILOR BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI DIN BASĂRABIA ȘI NORDUL BUCOVINEI ÎN IUNIE 1940

La începutul celui de Al Doilea Război Mondial, au fost numeroase evenimente care indicau intențiile U.R.S.S. în Europa de Est. După semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov, în septembrie și octombrie 1939 Moscova impusese așa-zisele „tratate de asistență mutuală“, de fapt o ocupație militară după toate regulile, în Estonia, Letonia și Lituania. Au încercat aceeași manevră și în Finlanda, dar s-a ajuns la conflict militar. Locuitorii Basarabiei și ai Bucovinei erau la curent cu aceste manevre, sesizau pericolul, dar pregătiri pentru evacuare nu se făceau, pentru că autoritățile guvernamentale și locale nu informau și nu pregăteau în niciun fel populația pentru o astfel de eventualitate.

Sediul Agenției B.N.R. din Bălți

In martie 1940, ministrul de Externe sovietic, Molotov, a ținut un discurs în fața Sovietului Suprem, privind pretențiile U.R.S.S., acum aliata Germaniei, față de România. Molotov a invocat lipsa unui tratat de neagresiune între U.R.S.S. și România și existența unui litigiu nerezolvat, respectiv anexarea Basarabiei de România, niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică. Chiar și după ce, în perioada martie – iunie 1940, relațiile româno-sovietice s-au deteriorat și, în prima decadă a lunii iunie, unități importante ale Armatei Roșii au fost aduse la granițele de nord și est ale României, autoritățile guvernamentale nu au întreprins nicio acțiune importantă pentru a pregăti populația sau administrațiile locale.

În seara zilei de 26 iunie 1940, U.R.S.S. a transmis Guvernului de la București, prin Gheorghe Davidescu, ministrul României la Moscova, un ultimatum privind „retrocedarea” Basarabiei și „transferul” părții de Nord a Bucovinei către Uniunea Sovietică, până pe 28 iunie. Guvernul a răspuns că este de acord cu „negocieri imediate asupra unei largi categorii de probleme”. Prin al doilea ultimatum, U.R.S.S. a cerut evacuarea administrației și armatei române din Basarabia și Nordul Bucovinei, începând cu 28 iunie, ora 14.00. La presiunea U.R.S.S. și a Germaniei, Consiliul de Coroană, întrunit în noaptea de 27 – 28 iunie 1940, a acceptat retragerea administrației și a armatei române, considerând că în acest fel războiul va fi evitat.

Din documentele Băncii Naționale referitoare la aceste evenimente, întocmite în zilele evacuării, trăite la intensitate maximă de funcționarii B.N.R. și familiile lor, aflăm foarte multe detalii, care completează tabloul general al acelei perioade, așa cum a rămas consemnat în literatura istorică sau memorialistică. Am considerat că

aceste „amprente” puse de funcționarii B.N.R. pe „cartea de istorie” a acelui teribil iunie 1940, datorită rigorii, conciziei și specificității lor, se cuvine să fie făcute cunoscute.

În 1940, Banca Națională a României avea în Basarabia și în Nordul Bucovinei două sucursale, Chișinău și Cernăuți, și opt agenții, Hotin, Bălți, Soroca, Orhei, Tighina, Cahul, Cetatea Albă și Ismail, înființate în perioada 1919 – 1930. Averele băncii păstrate în tezaurele acestor sedii era considerabilă, iar documentele operaționale, precum și cele depuse deja în depozitele de arhivă erau vitale pentru activitatea bancară. În același timp, B.N.R. avea în cele două regiuni 96 de angajați cu 122 de membri de familie și peste 30 de imobile în proprietate, construite sau cumpărate.

Evacuarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei s-a făcut în condiții dramatice și umilitoare, pregătite din timp de agresorul sovietic, condiții pe care românii, civili și militari, au fost nevoiți să le accepte, fără luptă sau opoziție, deoarece singurul mesaj clar care venea dinspre autoritățile locale sau dinspre cele de la București, în acele zile, era: nu răspundeți la actele de provocare ale armatei sovietice!

Din corespondența sediilor basarabene și bucovinene cu Centrala B.N.R. de la București, rezultă o stare încordată de așteptare a măsurilor preliminare de evacuare a valorilor și a bunurilor materiale, a familiilor sau a unor categorii de personal. Dar, de la Palatul Lipscani nu venea niciun ordin. România se afla într-o situație excepțională, care impunea coordonarea acțiunilor tuturor instituțiilor centrale și locale. Conducerea B.N.R. nu putea să adopte nicio soluție înaintea sau în afara celor stabilite la nivel guvernamental.

Tot ce se știa era că operațiunea de evacuare era în sarcina pretorilor, prefecților, cercurilor de recrutare, organelor de poliție și de jandarmerie. Ordinul era ca instituțiile administrative și comandamentele militare să nu părăsească teritoriul până când trupele operative nu vor fi pregătite pentru o evacuare completă. Agențiile B.N.R. aveau obligația să țină casierile deschise și aprovizionate cu numerar pentru nevoile Armatei și ale autorităților locale. De asemenea, se știa că, în niciun caz, agențiile B.N.R. nu se vor retrage înaintea administrațiilor financiare locale. Starea de încordare din agențiile B.N.R.

se putea observa și din faptul că zi de zi, uneori și de mai multe ori într-o zi, directorii sediilor B.N.R. mergeau sau telefonau prefectului ori comandantului garnizoanei militare locale pentru a afla dacă au venit ordine de la București.

Din cauza lipsei de informații sau a ordinelor clare, oamenii se simțeau dezorientați. Erau surprinși și revoltați. Ei înțelegeau că rușii nu au acordat timpul necesar României pentru o retragere ordonată, pentru că era în interesul lor ca populația și bunurile să rămână pe loc. Dar, întrebarea care plutea în aer sau, mai bine zis, în documente era: de ce autoritățile de la București nu au pregătit nici măcar retragerea civililor? Desigur, agresorul rus era cinic cu termenele de evacuare pe care le impunea, dar autoritățile românești cum erau cu lipsa lor de reacție?

Abia la ora 04.00, în dimineața zilei de 28 iunie, a ajuns ordinul guvernatorului, care suna așa: „Directorul sediului va pleca imediat, cu toate valorile din tezaur și Cassa de zi, iar funcționarii sediului rămân pe loc până la noi dispozițiuni.” Prima reacție a directorilor a fost de mare surprindere. Cum adică să plece numai ei? Cum să-și părăsească oamenii și cum să-și lase familiile în seama autorităților locale, care erau depășite de situație?

Dar nu au avut de ales. Primiseră ordin să salveze valorile din tezaur! Așa că au încărcat totul, fiecare în ce a putut, în căruțe trase de boi (toți caii din zonă fuseseră rechiziționați), autobuze, camioane, vagoane de tren, sau în dubele B.N.R., cei care au avut șansa să aibă așa ceva în zonă. Au fost cazuri în care drumul a durat mai multe zile, așa că au dormit pe sacii cu valori, i-au descărcat, dacă s-a defectat camionul sau au rămas fără benzină, apoi i-au reîncărcat. Toți au ajuns la destinația stabilită de conducerea băncii, fără pierderi semnificative.

Evacuarea s-a făcut sub o presiune extraordinară. Chiar din prima zi a ocupației, rușii au lansat parașutiști și au ocupat garile și sediile instituțiilor administrative locale. Situația a fost foarte gravă mai ales în zonele care nu aveau acces direct la calea ferată și nu erau puține. Civililor nu li s-au pus la dispoziție mijloace de transport, fiind sfătuiți să formeze coloane de marș până la cea mai apropiată gară, care putea să fie la zeci de kilometri depărtare. Dar, în scurt timp, aceste coloane ale civililor, dimpreună cu coloanele motorizate ale armatei au fost

*Pe ușa fostei Agenții din Balta Albă
se păstrează încă sigla B.N.R.*

înconjurare, hărțuite și agresate de unitățile rusești parașutate sau de aceea parte a populației rusofone, care era cucerită de propaganda comunistă a rușilor.

La 12 iulie 1940, toate sediile băncii erau evacuate, iar funcționarii și directorii din Basarabia și Nordul Bucovinei erau deja repartizați la agenții ale Băncii Naționale din toate zonele țării. La 19 iulie 1940, guvernatorul B.N.R., Mitiță Constantinescu, a primit o scrisoare semnată de toți directorii evacuați, în care se spunea: „Condițiile foarte grele în care am fost nevoiți să efectuăm evacuarea – timpul foarte scurt, aproape totală lipsă de mijloace de locomotivă, furia bandelor comuniste dezlănțuite, lipsa de concurs a autorităților militare și civile, iminența intrării trupelor ruse – nu ne-au împiedicat totuși a ne face complet datoria, de multe ori chiar cu riscul vieții noastre, pentru a putea salva, mai întâi, bunurile băncii, așa cum ne dictau sentimentele, ambiția și obligațiile de slujitori devotați ai Institutului nostru, precum și simțămintele noastre naționale.”

Povestea evacuării sediilor B.N.R. din Basarabia și Nordul Bucovinei constituie un subiect amplu. De această dată, am optat doar pentru un singur exemplu, Agenția Tighina, mai ales că multe dintre cele întâmplate aici s-au petrecut în toată regiunea. La 28 iunie 1940, activitatea Agenției Tighina a fost întreruptă brutal ca urmare a pătrunderii în județ a Armatei Roșii. Cum s-au desfășurat lucrurile aflăm dintr-un document pe care arhitectul Radu Dudescu l-a intitulat „Memoriu ce privește peripețiile evacuării sediului nostru din Tighina și acțiunile

domnului Constantin Ionescu“ și l-a înaintat Serviciului personal și buget din Centrala B.N.R. imediat după evacuare.

Constantin Ionescu, supraveghetorul construcției sediului băncii din Tighina, menționa în memoriul său: „În seara de 27 spre 28 iunie, la ora 22.00, am auzit la radio că România a cedat Rusiei Basarabia; a fost o panică mare printre români, având în vedere termenul scurt de evacuare (28 iunie, ora 15.30). În dimineața zilei de 28 iunie, ora 4 dimineața, am plecat la B.N.R. Tighina, unde am găsit pe domnul director Coruia disperat și foarte îngrijorat că nu are cu ce transporta Tezaurul B.N.R. din Tighina. După ce trec în revistă toate posibilitățile care ar necesita să salvez Tezaurul, m-am decis să angajez două autocamioane, care lucrau la fortificație; deși acest lucru era foarte greu, totuși, nu am disperat, ținându-mi sângele rece“.

Continuarea o aflăm dintr-un referat întocmit de Ioan Coruia, directorul Agenției B.N.R. Tighina: „Domnul Constantin Ionescu, supraveghetorul construcției B.N.R. Tighina, a înțeles cel dintâi gravitatea situației și îngrijorarea mea că nu mi s-a pus la dispoziție de Poliție, Prefectură sau Cercul de Recrutare niciun mijloc de transport pentru evacuarea Tezaurului Băncii“. După nenumărate încercări, în final, valorile agenției au fost încărcate în două autocamioane proprietatea inginerului Stelian Constantinescu, care erau pregătite pentru evacuarea muncitorilor unei antreprize de construcții. Au reușit să plece din Tighina în ziua de 28, la ora 15.00, cu 30 de minute înainte de expirarea termenului de evacuare. Tot din referatul directorului aflăm că drumul până la Râmnicu Sărat a durat trei zile, cu avioanele sovietice care urmăreau agresiv convoaiele de autocamioane, cu populația rusofonă ostilă, cu benzina la limită, cu poduri distruse și drumuri înfundate, fără mâncare și fără apă.

În primăvara anului 1940, un imobil nou, construit pentru agenție, era aproape terminat. Imediat după evacuarea agenției, imobilul a fost ocupat de ruși. În iulie 1940, Serviciul arhitecturii a întocmit o evidență a imobilelor acaparate de U.R.S.S. și a valorii lor, imobilul din Tighina fiind estimat la circa 7.000.000 lei.

Banca de Stat a U.R.S.S. a ocupat imobilul timp de un an, până în iulie 1941, când a început retragerea autorităților sovietice din Basarabia. Operațiunea a fost însoțită de incendierea cartie-

relor comerciale și a celor mai importante clădiri din Tighina și din județ. În acest context, imobilul B.N.R. a fost distrus de membrii batalioanelor de distrugere a clădirilor, organizate de sovietici în toate orașele din Basarabia. Un arhitect, Valentin Mednec, a mărturisit într-un interviu acordat revistei *Orizontul*, editată la Chișinău, în anul 1988: „În 1941 eu, cu mâna mea, am aruncat în aer Banca de Stat din Bender [Tighina]“.

Agenția B.N.R. din Tighina a fost redeschisă la 28 august 1941, cu un alt director, Grigore Ionescu. În condiții neînchipuit de grele, fără sediu, prezent fiind doar directorul, a început desfășurarea operațiunilor de casă, viramente și trezorerie, în cea mai mare parte pentru armată. Despre această perioadă, directorul Grigore Ionescu raporta la București: „Personalul a fost în permanență la dispozițiunea unităților militare și s-au făcut operațiuni atât în timpul nopții, cât și în orele de repauz. Delegații militari veniți de pe front aveau timpul limitat de ședere în orașul nostru, astfel că au fost satisfăcute nevoile armatei cu toată bunăvoința“.

Din alte rapoarte întocmite de directorul agenției, după reluarea activității, aflăm că, la plecarea rușilor, situația județului era dezastruoasă, tot ce fusese viață comercială și industrială nu mai exista. Băncile populare, organizate „cu atâta trudă de agențiile B.N.R., între anii 1938 – 1940, au fost distruse. Scripte și bunuri au fost devastate, iar conducătorii lor deportați“.

În loc de concluzii, vă prezint un fragment din „Raportul economic asupra județului Orhei“, întocmit de un alt director al băncii în teritoriu, Traian Tigoi, de la Agenția Orhei, la câteva luni de la reinstalarea în Basarabia: „Cine a cunoscut Basarabia înainte de iunie 1940, acela poate deduce toate grozăviile ce s-au abătut asupra acestui ținut, unde dreptul de proprietate, libertatea individuală și chiar viața erau strivite de uriașul de la Răsărit. E destul să treci pe strada principală a unui oraș din Basarabia, pentru a simți fiorul dezastrului lăsat. Dacă județul nostru a suferit urgia sovietică, aceasta nu a făcut decât să dovedească, odată mai mult, simțămintele românești ale moldovenilor ce stăpânesc pă-mânturile strămoșești.“

Cristian PĂUNESCU,
Consilier al Guvernatorului B.N.R.

SUCURSALA BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI DIN CHIȘINĂU

În primăvara anului 1918, reprezentanți ai Sfatului Țării de la Chișinău s-au adresat Băncii Naționale, cu trei zile înaintea votului pentru unirea Basarabiei cu România, la 27 martie/9 aprilie 1918. Telegrama primită atunci, la 24 martie/6 aprilie, prin care se cerea deschiderea unui ghișeu al B.N.R. la Chișinău, a fost citită imediat de guvernatorul Ioan Bibicescu în fața Consiliului general reunit la Iași.

La scurt timp după promulgarea Decretului Regal de Unire a Basarabiei cu România, a fost publicat și decretul prin care leul era introdus ca unitate monetară în Basarabia, începând din 17/30 aprilie 1918.

La sfârșitul lunii aprilie 1918, Corneliu Cioranu, director al B.N.R., vizitase deja Basarabia, pentru a cunoaște situația economică de la fața locului și pentru discuții legate de solicitarea lui Daniel Ciugureanu, ministru fără portofoliu în Guvernul României, delegat pentru administrarea Basarabiei, referitoare la acordarea unui ajutor de 25 milioane lei băncilor din Chișinău. Consiliul general a fost informat că au fost examinate solicitările celor mai importante bănci din localitate, toate sucursale ale unor mari bănci din Petrograd, Moscova și Odesa, care aveau nevoie de sprijin financiar pentru a face față cererilor de restituire de depozite, deoarece prin pierderea legăturii cu centralele lor se găseau într-o situație dificilă. Un asemenea sprijin nu putea să vină din partea B.N.R., operațiunile sale fiind strict limitate prin lege și statute, dar o intervenție a băncilor comerciale din țară ar fi fost de folos. Dacă aceste bănci din țară vor înființa sucursale în orașele mari din Basarabia, dezvoltarea vieții economice din această regiune nu va avea de suferit, spunea atunci Cioranu.

În această perioadă, nenumărate cereri, inițiative private sau oficiale veneau către Banca dinspre Basarabia. Efervescența dinaintea Marii Uniri se simțea tot mai puternic în birou-

urile Sucursalei B.N.R. Iași, unde era instalată conducerea instituției, evacuată din București. În lunile octombrie și noiembrie 1918, au fost multe decizii care dovedesc cât de atentă era conducerea B.N.R. la semnalele venite dinspre uniunii basarabeni: Episcopia din Chișinău a primit 10.000 lei „pentru cumpărarea seturilor de litere latine necesare la tipărițile românești care se vor executa în tipografia acelei eparhii”; creditul de război în sumă de 1,7 miliarde lei, acordat de B.N.R. Guvernului României, a fost sporit cu 300 milioane lei, suma respectivă urmând a fi acordată Basarabiei pentru pagubele suferite în timpul războiului; B.N.R. a susținut actul normativ prin care autoritățile locale ale Chișinăului au primit dreptul să contracteze un împrumut până la 10 milioane lei, de la orice bancă din țară, pentru aprovizionarea cu alimente etc.

In perioada 1918 – 1919, problema cea mai urgentă era refacerea economică a regiunii, în condițiile în care mijloacele financiare locale lipseau cu desăvârșire. În aceste circumstanțe, în ședința din 5 ianuarie 1919, Consiliul general a luat decizia de „a se deschide o agență în orașul Chișinău”, prima agenție înființată de B.N.R. în Basarabia. A urmat o perioadă în care sistemul monetar și bancar din Basarabia a cunoscut transformări majore, în anul 1921 finalizându-se retragerea din circulație a monedelor străine, acestea fiind înlocuite cu moneda națională, leul. Banca Națională își extindea astfel prerogativele

referitoare la emisiunea și circulația monetară asupra întregului teritoriu național.

La începuturile activității B.N.R. la Chișinău, constatăm din documente că primele decizii au vizat cunoașterea pieței basarabene și a contextului financiar și economic în care va acționa noua agenție. În februarie 1919, agenția a primit sarcina de a achita suma de 600 lei „pentru traducerea din limba rusă a tuturor lucrărilor referitoare la activitatea economică și financiară a Basarabiei de la anexarea sa de către Rusia, până în 1919”. Următoarele decizii au vizat organizarea activității de scont, mai precis numirea membrilor Comitetului de scont și deschiderea primelor conturi curente pentru scont, seria acestora începând cu sucursala din Chișinău a Băncii Românești, care a primit pentru început un credit de un milion lei.

Din expunerea ministrului de Finanțe, Vintilă Brătianu, prezentată în fața conducerii B.N.R. în octombrie 1922, după „inspecțiunile” făcute în țară, aflăm că în Basarabia era cea mai grea situație, deoarece aici creditul fusese organizat din centrele mari ale Rusiei, prin sucursale care nu mai funcționau. În final, ministrul concluziona: „Acestei situații nu i-a corespuns o organizare națională proporțională cu reluarea afacerilor, astfel că Basarabia suferă de o grea criză de credit. Sucursala Băncii Naționale din Chișinău, într-o regiune lipsită de comunicație, nu poate satisface nevoile unei provincii agricole bogate.”

Din datele identificate în Arhiva generală a B.N.R., constatăm că, începând din anul 1920, timp de șapte ani consecutivi, nivelul operațiunilor agenției a fost în continuă creștere, ajungând în anul 1926 la stadiul Sucursalei Galați,

care era înființată în anul 1880. În fața acestui bilanț, luând în considerare și faptul că orașul Chișinău era capitala uncea dintre provinciile „întrupate la vechea matcă”, Consiliul a decis, la 26 mai 1927, ridicarea la rangul de sucursală a Agenției Chișinău.

Anii 1930 și 1931 au fost ani de mare îngrijorare pentru soarta economiei și a sistemului bancar din Basarabia, deoarece ma-

ioritatea debitorilor agricoli erau în insolvență, ca urmare a recoltelor slabe, precum și a unei fiscalități excesive, care afectase toate ramurile de producție. Producătorii erau obligați să-și comercializeze produsele la orice preț, fiind presați de fisc să-și acopere impozitele, precum și de bănci, care încercau să lichideze datoriile agricole cu gajuri depreciabile. În ianuarie 1931, față de creditele în cuantum de peste 220 milioane lei acordate de Sucursala B.N.R. Chișinău băncilor comerciale, angajamentele acestora erau puțin peste 80 milioane lei. Totodată, de teamă că băncile vor înregistra pierderi mari, mulți deponenți solicitau restituirea banilor. Ca exemplu, în anul 1931, Banca Basarabiei a fost obligată să restituie aproximativ 133 milioane lei, dintr-un total de 170 milioane.

În anul 1931, a intervenit o nouă situație agravantă, pe fondul zvonisticii privind iminenta promulgare a legislației conversiunii datoriilor agricole. În concepția inspectorilor B.N.R., aceste legi au indus în rândul debitorilor ideea că nu vor mai fi obligați să-și plătească datoriile, iar în rândul creditorilor o stare de spirit apăsătoare, pentru că nu puteau să estimeze pierderile la care erau expuși. Comerțul local se îndrepta către o criză profundă, din cauza scăderii puterii de cumpărare a consumatorilor și a lipsei de credit, iar sărăcia care exista în aceste regiuni mărea deznădejdea populației și era prielnică propagandei rusești, subversive.

În anii următori, situația financiară și bancară în regiune a continuat să se înrăutățească, iar activitatea B.N.R. Chișinău a fost profund afectată. Dacă în 1926, când agenția a fost ridicată la rang de sucursală, erau admise

la scont 25.326 efecte de comerț, în valoare de 617.760.360 lei, iar beneficiul scontului era de 7.592.692 lei, în 1936 erau admise la scont 4.571 efecte de comerț, în valoare de 146.084.000 lei, iar beneficiul scontului era de 2.793.000 lei. Date asemănătoare avem și pentru anii următori.

La începutul anului 1936, pentru „Basarabia înfometată” guvernul a organizat o colectă publică, care i-a surprins neplăcut pe conducătorii B.N.R. prin donațiile nesemnificative ale unor regiuni bogate din țară. Reacția acestora nu a întârziat să apară. La 25 februarie 1936, Nicolae Bălănescu, administrator al B.N.R., membru în Consiliul de Administrație, a transmis o circulară prin care funcționarii erau îndemnați să facă donații și să convoace „toate băncile, instituțiile de credit, industriași și comercianții mai de seamă”, să li se prezinte lista de subscripție, „arătând că B.N.R. a vărsat două milioane”, subscrierea fiind „cea mai elementară dovadă de solidaritate între conviețuitorii aceleiași țări”.

Seria informațiilor referitoare la tranzacțiile bancare se întrerupe în vara anului 1940, când activitatea B.N.R. Chișinău a fost suspendată brusc, odată cu apropierea de Chișinău a Armatei Roșii. Ordinul de evacuare a sucursalei a venit de la București la ora 4 în dimineața zilei de 28 iunie. Directorul, Dumitru Vișan, a izbutit în cursul zilei de 28 iunie să încarce valorile în două camioane și, însoțit de câțiva gardieni și soldați, a ajuns la Focșani a doua zi, pe 29 iunie. Nu s-a oprit aici, în seara aceleiași zile pornind spre Ploiești, dar a reușit să ajungă numai până la Agenția B.N.R. din Râmnicu Sărat, unde convoiul a fost oprit, deoarece circulația spre Ploiești era întreruptă. A fost obligat de haosul general din Moldova să descarcă camioanele la Râmnicu Sărat.

La 1 iulie 1940, directorul, care era plecat la București „ca să raporteze personal și să ia instrucțiunile cuvenite”, își informa superiorii că toate valorile de la B.N.R. Chișinău erau evacuate, cele mai multe fiind depuse în tezaurul de la Râmnicu Sărat, „ca o consecință a dramei pe care o trăiește românismul”. În acel moment, situația valorilor era următoarea: 69 milioane lei erau predați Agenției Râmnicu Sărat, 774.819 lei erau predați de casierul Vasile Zamfira Sucursalei Iași. Suma de 40

Alexandru Jemăneanu

milioane lei ajunsese la Serviciul contabilitatea biletelor. Sucursala funcționa provizoriu în imobilul din Calea Victoriei, etajul IV, în sala de gimnastică, unde se întocmeau situațiile contabile în vederea predării celorlalte valori.

Peste un an, în iunie 1941, ca urmare a deciziei de intrare a României în război, trupele române s-au alăturat celor germane pe frontul răsăritean. La 25 iulie se încheiau operațiunile militare pentru eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei. În acest context, Consiliul general a decis redeschiderea Sucursalei Chișinău. Numirile în vederea completării posturilor de directori, contabili și casieri la sediile reînființate din Basarabia și Nordul Bucovinei au început în luna august. Listele cu aceste numiri au fost modificate de mai multe ori. Pentru conducerea B.N.R. a fost destul de complicat să rezolve problemele de personal din zonă și să obțină și acordul celor desemnați. Cu foarte puține excepții, directorii care trecuseră prin coșmarul evacuării din iunie 1940 nu s-au mai întors la posturi. Au fost numiți directori la sedii din Vechiul Regat sau în Centrala B.N.R. La Chișinău, noul director numit a fost Alexandru Jemăneanu. Acesta era basarabean, chiar din județul Lăpușna, funcționar B.N.R. din anul 1929.

Activitatea bancară și-a reluat cursul. Pentru caracterizarea următorilor ani, o să ne limităm la informațiile pe care le-a consemnat inspectorul Constantin Ortinski, o personalitate a B.N.R. din acei ani. În vara anului 1941, inspectorul găsește la Sucursala Chișinău „ruină și mizerie“, dar în noiembrie 1942 menționează că, dintre toate sediile inspectate, numai la Chișinău activitatea intrase pe un făgaș firesc. În octombrie 1943, C. Ortinski face o apreciere mai largă asupra situației din Basarabia: „Deși au trecut puțini ani de când toate așezările erau prăbușite în scrum sau ruină, totuși inima se umple de bucurie și mândrie văzând vitalitatea cu care s-a reclădit, s-au reînnoțat firele rupte sau se păstrează cu dârzenie pozițiile economice ocupate, continuându-se munca, chiar sub amenințarea norilor negri dinspre Răsărit“.

Așa cum aflăm dintr-o circulară a Serviciului M.O.N.T. din B.N.R., din noiembrie 1943, norii negri dinspre Răsărit erau atât de aproape, încât, „pentru eventualități de evacuare din regiunea de Nord (Bucovina și Moldova) și Est (Basarabia și Dobrogea)“, agențiile și sucursalele din această zonă erau informate că autoritățile militare din Basarabia lucrau la planul operativ pentru evacuare. În acest plan, sucursala băncii era încadrată la Directoratul Finanțelor, urmând să fie evacuată împreună cu instituțiile financiare ale județului Lăpușna.

Deoarece, în vederea evacuării valorilor, arhivelor, a funcționarilor din finanțe împreună cu familiile lor, Directoratul Finanțelor Lăpușna avea la dispoziție un număr mic de vagoane C.F.R. și doar câteva căruțe cu boi, prin două circulare, din 10 și 12 ianuarie 1944, directorul Jemăneanu era informat că evacuarea, a cărei declanșare era condiționată de „apropierea teatrului de operațiuni către regiunea Basarabia și Bucovina“, se va face cu dubele B.N.R., prin Huși, la Bârlad. Valorile vizate de evacuare în prima urgență erau: numerarul, care însemna sume de bani considerabile, metalele prețioase, actele de valoare, mașina cu timbru sec, cheile telegrafice și sigiliile, registrele și dosarele de acte autentificate de B.N.R., opisul alfabetic al proceselor, registrele, copierile și dosarele curente, strict necesare operațiunilor zilnice, gajurile contractelor de împrumut.

De asemenea, era informat că se primise aprobare ca directorii, contabilii și casierii sediilor din Basarabia și Bucovina să fie înarmați cu revolvere și muniție. Pentru evacuarea membrilor familiilor (numai cu o valiză cu haine și schimburi), urma să se trimită, ca anexă la duba amintită, „un camion cu prelată, care va avea același itinerar ca și duba, formând rezervă de transport, dacă în dubă nu mai rămâne spațiu liber“.

La 20 martie 1944, printr-o telegramă și o convorbire telefonică avută cu maiorul Aurel Popescu, șeful serviciului M.O.N.T. din B.N.R., Jemăneanu este informat în legătură cu misiunile urgente pe care trebuie să le execute. În primul rând, să predea Administrației Financiare fondurile necesare la evacuare și să ia „personal și imediat contact cu prefectul“ pentru a afla dacă se dă ordin de evacuare. În telegramă se mai preciza: „Dacă prefectul răspunde «nu știu nimic, nu-mi iau răspunderea», atunci evacuați, luând legătura cu sediile încadrate să evacueze în aceeași coloană și cu aceeași dubă. Dacă prefectul vă răspunde «așteptați ordine», nu evacuați și așteptați. Același procedeu îl veți aplica la intervale foarte scurte, păstrând continuu contactul cu dl prefect“. Prin a doua telegramă primită în aceeași zi, 20 martie, se comunică sediilor din Moldova, Basarabia și Bucovina că „vor opri numai personalul absolut strict necesar funcționării serviciului și vor evacua tot personalul de prisos, precum și toți membrii familiilor la destinația de evacuare comunicată“.

În aprilie 1944, Sucursala Chișinău apare în documente ca fiind evacuată la Huși. Referitor la funcționari și membrii familiilor, apar în evidențe 36 de persoane evacuate. Cei 21 de membri ai familiilor fuseseră evacuați la Râmnicu Vâlcea, în perioada 20 martie – 5 aprilie, cu o escală de câteva zile la Focșani. Cei 11 funcționari, trei ușieri și un impiegat erau împrăștiați la Huși, Râmnicu Vâlcea, Iași, București. Alexandru Jemăneanu avea misiunea să se prezinte la Tecuci, pentru că era desemnat delegat al B.N.R. la Comandamentul etapelor de la Tecuci.

Mihaela TONE,
Expert principal B.N.R.

CONTENTS (Romanian History) C. Peligrad Ion Mihalache, leader within the National Peasants' Party, frontline officer during World War One ● M. Stan The CIA discovers the existence of the anti-KGB unit ● R. Oancea The project to create a poignant archive of the seaside ● M.E. Ionescu The man with the iron hand ("the vizier") in Romanian politics (IX) ● I. Schipor Controversies surrounding the National Bank Treasury evacuated to Moscow during World War One and not returned (III) ● E. Olariu Stories of Bucharest: at painter Theodor Aman's home ● C.-F. Dobre Hussite echoes in medieval Moldavia ● R.A. Sorescu An invitation to the Romanian Academy Library: news about the construction of Craiova's first National Theatre ● G. Roşu Once upon a time, there were: hair myths ● M. Vasileanu Roots of the Burning Bush: Criterion ● C. Moise The Princely Church of Buşteni, founded by king Carol I and queen Elisabeth ● M.D. Ionescu, G. Galaction Regarding the Mangalia beach ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXCVI) ● The 30th Symposium of banking history and civilization "Cristian Popiştianu": Wartime borders, institutions and gold

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Пелиград Лидер Крестьянской партии Ион Михалаке, офицер на фронте Первой мировой войны ● М. Стан ЦРУ стало известно о создании части анти-КГБ ● Р. Оанча Проект создания аффективных архив побережья ● М.Е. Ионеску Сильный сановник (визирь) в румынской политике (IX) ● И. Скипор Разногласия по поводу золота Нацбанка, эвакуированного в Москву во время Первой мировой войны и не вернувшегося домой (III) ● Е. Олариу Истории Бухареста: У художника Теодора Амана ● К.-Ф. Добре Отклики Яна Гуса в средневековой Молдове ● Р.А. Сореску Приглашение в Библиотеку Академии: новости об основании первого национального театра Крайовы ● Дж. Рошу Жили-были: верования о волосе ● М. Василяну Корни Неопалимой Купины: Критерион ● К. Моисе Церковь Рождества Пресвятой Богородицы в Буштень, учреждение короля Кароля I и королевы Елизаветы ● М.Д. Ионеску, Г. Галактион О пляже Мангалии ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXCVI) ● XXX-ый ежегодный Симпозиум по истории банковской цивилизации имени „Кристиана Попиştяну“: границы, учреждения и золото военных времён

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 şi M366, cutia poştală 45, cod 050711, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

